Frédéric Durand

Vikingii

Micii giganți

47

CORINT

Redactor:
Radu Badale

Tehnoredactare computerizată:
Corina Roncea

Cartografie:
Petruţa Şerban

Coperta:
Walter Riess

Frédéric Durand
LES VIKINGS
© Presses Universitaires de France, 1965
5e édition corrigée: 1993, juin

Toate drepturile asupra acestei versiuni
în limba română sunt rezervate Editurii CORINT

ISBN: 973-653-392-1

Format: 16/54 x 84
Coli tipo: 8

Tiparul executat la:

Tipografia MULTIPRINT Iaşi
Calea Chişinăului 22, Iaşi, 6600
tel. 0232-211225, 236388, fax. 0232-211252

FRÉDÉRIC DURAND

Profesor emerit al Universităţii din Caen
Fondator al Institutului de Studii Scandinave din Caen

VIKINGII

Traducere, prefaţă şi note:
Ovidiu Cristea

CORINT
Bucureşti, 2003

PREFAŢĂ

De la lucrarea de pionierat a istoricului german Walter Vogel, „Die Normannen und das fränkische Reich bis zur Gründung der Normandie" (799–911), *publicată la Heidelberg, în 1906, istoriografia epocii vikingilor s-a îmbogăţit considerabil graţie descoperirilor arheologice, publicării surselor, abordării unor noi problematici şi metode de cercetare. Fără a exagera, se poate afirma că epopeea vikingă a exercitat o puternică atracţie nu numai pentru istorici, ci şi pentru creatori din cele mai diverse domenii de activitate. Literatura, filmul şi, mai recent, sportul şi jocurile pe calculator s-au inspirat adesea din subiecte oferite de fascinanta lume a Nordului.*

Care ar fi motivele acestei puternice atracţii exercitate de istoria vikingilor? Contemporanii, dar nu numai ei, au fost impresionaţi de calităţile războinice ale „oamenilor nordului". Chiar dacă cronicile medievale au exagerat uneori ferocitatea atacurilor, virtuţile militare ale normanzilor nu pot fi puse la îndoială". Stau mărturie corpurile de elită formate prin recrutarea celor mai buni luptători vikingi în Anglia lui Knut cel Mare, în Rusia kieveană" sau la Constantinopol (faimoasa „gardă varegă" a împăraţilor bizantini).

Remarcabile au fost, în egală măsură, calităţile lor de „oameni ai mării". Excelenţi constructori de nave, navigatori, exploratori, piraţi şi negustori, vikingii au lărgit considerabil orizonturile epocii lor, putând fi consideraţi, în acelaşi timp, precursori ai lui Marco Polo şi ai lui Cristofor Columb.

Toate aceste calităţi, împreună cu numeroase altele, sunt puse admirabil în lumină de lucrarea profesorului francez Frédéric Durand, specialist recunoscut în domeniul istoriei Scandinaviei. Lucrarea este deopotrivă o remarcabilă sinteză a istoriei vikingilor, dar şi o introducere în problemă pentru cei care doresc aprofundarea acestui domeniu.

Prima parte este consacrată etapelor şi direcţiilor de expansiune norvegiană, daneză şi suedeză. Nu este vorba doar de o prezentare factologică, ci de o tentativă de a explica resorturile profunde ale acestui fenomen extrem de complex pe care l-au constituit invaziile normande; sunt prezentate cititorului atât trăsăturile comune diferitelor direcţii de expansiune, cât şi elementele lor specifice.

Partea a doua pătrunde în profunzimea civilizaţiei nordice, prezentând aspecte ale vieţii economice, sociale, religioase şi militare. Sursele acestor domenii — spre deosebire de istoria politică, reconstituită mai ales în lumina izvoarelor narative, elaborate adeseori de adversarii vikingilor şi, în consecinţă, ostile acestora — aparţin oamenilor Nordului: arme, podoabe, monede, resturi de corăbii, vestigii de aşezări sau de necropole, inscripţii runice, poeme scaldice contribuie toate la conturarea unei imagini globale asupra istoriei Scandinaviei în secolele VIII–XI. Se creează astfel un tablou mult mai precis, în care imaginea clişeu a războinicului păgân preocupat doar să jefuiască şi să ucidă se estompează progresiv.

Fără a avea pretenţia de a răspunde la toate întrebările legate de istoria scandinavă, cartea istoricului francez Frédéric Durand este un punct de pornire în înţelegerea unei civilizaţii care a înrâurit profund destinele Europei medievale.

Ovidiu Cristea

INTRODUCERE

Ce ştim despre vikingi

La 8 iunie 793 — dacă este să dăm crezare cronicii — piraţi veniţi din Scandinavia au jefuit sanctuarul de la Lindisfarne, situat pe coasta de sud-est a Scoţiei: din acea zi şi din acel loc istoricii au obiceiul de a spune că începe era vikingă. În cursul celor două secole care au urmat, această ispravă memorabilă avea să se repete, fără a fi pedepsită: nicăieri în Occident tezaurele bisericilor, mănăstirilor şi altor locuri sfinte nu au fost la adăpost de „furia normanzilor"; un cor de lamentări şi de blesteme răzbate din analele redactate de clericii acelor timpuri.

Cu un lirism exuberant specific hainei sale monahale, un cronicar irlandez se face ecoul spaimei generalizate:

„Într-un cuvânt, nici dacă pe fiecare înălţime o sută de capete de metal călit, purtând fiecare sută de limbi ascuţite, guralive, glaciale şi neobosite, rostind fiecare într-o sută de voci mânioase, stridente şi neîntrerupte, ar începe să descrie, să socotească, să enumere tot ceea ce poporul lui Gædhil, bărbaţi şi femei, tineri şi bătrâni, nobili şi oameni de rând, a suferit în fiecare casă — încercări, lovituri şi oprimări — din partea acestor oameni temerari, feroci, străini şi pe de-a întregul păgâni, nu ar ajunge la bun sfârşit."

Evul Mediu scandinav, adus în cele din urmă la ordine de suverani deveniţi puternici şi catolici, nu a fost câtuşi de puţin mai îngăduitor cu amintirea vikingilor, de multă

vreme condamnaţi de alte seminţii. Astfel s-a înrădăcinat în imaginaţia populară mitul Vikingului, prădător şi crud şi pe deasupra păgân. Apelând la sursele Islandei medievale, preromantismul nordic s-a apucat în mod strălucit să-l reabiliteze pe Viking: acesta a devenit simbolul forţei virile şi cuceritoare, al tinereţii nepăsătoare faţă de pericole pe care un *amor fati* de nestăvilit îl împingea prin nelinişte metafizică spre noi orizonturi, dincolo de mări. Apoi, în secolul al XIX-lea, o dată ce febra romantică a fost dată uitării, s-a realizat că în spatele acestei faţade eroice se ascunde o realitate mai complexă. Au fost vikingii păgâni? Fără îndoială că majoritatea au fost; dar Snorri ne vorbeşte despre Olaf cel Sfânt, care s-a oprit în Normandia la întoarcerea dintr-o expediţie vikingă, în vest, în 1013! Ca un contraexemplu, Egill Skallagrimsson, viking legendar, poet şi păgân, a luptat împotriva vikingilor norvegieni în ţinutul Brunanburh alături de regele creştin Æthelstan, iar fratele său vitreg, Thorolfur (Þórólfur), şi-a găsit moartea luptând alături de Occident. Reprezentarea tinerelului temerar până la nebunie nu rezistă, la rândul său, investigaţiilor ştiinţifice: în lumina textelor reinterpretate şi a descoperirilor arheologice s-a realizat faptul că vikingul a fost un organizator minuţios, un politician versat în intrigi diplomatice şi adesea un veritabil om de afaceri. A fost nevoie să se accepte evidenţa că oameni care au ştiut să-şi întindă zona de influenţă, timp de mai multe sute de ani, de pe coastele Americii până la hotarele Indiei, de la ţărmurile Africii până la cele ale Mării Baltice au trebuit în mod necesar să fie impulsionaţi de o civilizaţie materială superioară în multe privinţe contemporanilor lor.

Arheologiei îi revine o parte considerabilă din această reactualizare a unui trecut devenit milenar. De la Terra Nova până în Ucraina, sute de săpături au scos la iveală

corăbii, arme, bijuterii, locuri întărite, tabere militare, porturi şi oraşe întregi. Disciplinele cele mai diverse — stratigrafia, numismatica, oceanografia, climatologia etc. — îşi conjugă eforturile pentru a reconstitui înfăţişarea cotidiană a societăţii vikinge şi suma miilor de cercetări fragmentare oferă astăzi o viziune coerentă despre universul efervescent al unei vieţi multiple surprinzător de concretă.

Sursele scrise trecute prin sita criticii istorice sau filologice, repertoriate cum se cuvine, confruntate, curăţate de lucrurile neverosimile inspirate de zelul religios al unora şi de imaginaţia literară a altora, a adus acestei noi cunoaşteri indispensabilele structuri politice şi cronologice. Şi în acest domeniu a devenit posibilă o viziune de ansamblu. În Occident, *Cronica anglo-saxonă*, compilaţie a numeroase anale locale, furnizează un material abundent care se raportează în mare parte la domniile lui Alfred şi a fiului său Edward: grija dinastică a autorilor nu face întotdeauna dreptate invadatorilor scandinavi. În schimb, redactarea vernaculară a *Istoriei universale* a lui Orosius, atribuită regelui Alfred, are marele merit de a ne arăta că relaţiile dintre Anglia şi lumea scandnavă nu s-au limitat la schimbul de lovituri de spadă; în momentul de apogeu al epocii care i-a văzut pe vikingii danezi pornind la asediul nord-estului Angliei, acest text relatează două expediţii comerciale: norvegianul Ottar a ocolit capul Nord la îndemnul lui Alfred, iar englezul Wulfstan, pornind de la Hedeby, a ajuns să facă negoţ la Truso, târg situat la vărsarea Vistulei.

Textele celtice, precum *Analele din Ulster*, *Chronicon Scottorum* sau celebra *Cogadh Gœdhel re Gallaibh*, unde se află descrisă bătălia de la Clontarf, sunt legate şi mai mult de aspectul militar al problemei. Indignarea patriotică şi religioasă care le inspiră nu este, la rândul său, străină

autorilor Imperiului carolingian. Scrisorile, poemele, analele şi cronicile timpului fac cel mai adesea menţiuni despre raidurile sângeroase şi despre sacrilegii. Aceeaşi pasiune fervent㠄 străbate opera lui Dudon de Saint-Quentin, multă vreme lucrare de autoritate în privinţa originilor ducatului Normandiei. Bazate pe sursele diplomatice ale Imperiului carolingian, *Analele de la Saint-Bertin*, redactate de Prudentius, capelan al împărătesei Judith, apoi de Hincmar, arhiepiscop de Reims, ne permit în schimb să întrezărim semnificaţia politică a episodului viking într-o manieră mai obiectivă.

Fără îndoială mărturiile occidentale cele mai instructive provin de la oameni pe care voinţa Imperiului şi a Bisericii i-a plasat chiar pe tărâmul unei lumi scandinave încă păgâne şi în expansiune. *Viaţa lui Ansgar*, scrisă de Rimbert, discipol şi succesor al călugărului de la Corbie în scaunul arhiepiscopiei din Bremen, evocă două misiuni care, în 830 şi în 850, l-au condus pe Ansgar de la Hedeby la Birka: în fundalul acţiunii apostolice se ghiceşte o frescă a societăţii suedeze păgâne şi a relaţiilor comerciale ale acesteia în Marea Baltică. *Istoria Pontifilor Bisericii Hamburgheze* a fost redactată către 1075 de clericul german Adam din Bremen. Acest izvor, de un interes excepţional, reuneşte cunoştinţele pe care autorul le-a putut dobândi din provinciile arhiepiscopiei sale pe timpul a cincisprezece ani de cercetări încununaţi de o călătorie la Lejre. Dând crezare, adesea fără discernământ, mărturiilor lui Adalbard, episcop al Zeelandei daneze şi ale regelui Sveinn al Danemarcei, căruia a ştiut să-i câştige încrederea, Adam realizează o descriere a ţărilor nordice şi, în lucrarea sa *Insulele Septentrionului*, este primul care se referă la stadiul colonizării Groenlandei şi la expediţiile către America.

În Orient, sursele sunt mai puţin numeroase, dar adesea mai precise. Împăratul Bizanţului Constantin Porphyrogenetul aminteşte în 948, într-un text referitor la conducerea imperiului, denumirile scandinave ale repezişurilor Niprului. Cea mai importantă dintre cronicile ruseşti, concepută la începutul secolului al XII-lea, reia datele analelor redactate la Kiev două secole mai devreme: dinastia suedeză a lui Oleg este în centrul atenţiei, dar se face în egală măsură şi menţiunea primei incursiuni a varegilor conduşi de Rurik şi de cei doi fraţi ai săi. Călători arabi, negustori sau soli, ne-au lăsat la rândul lor relatări scurte, dar abundente în detalii concrete despre contactele lor episodice cu lumea nordică: astfel, Al Tartuschi, care a vizitat în secolul al X-lea Hedeby, Ibn Khurdadhlbih sau Ibn Fadhlan, care au putut să observe în voie pe vikingii aşezaţi pe cursul inferior al Volgăi.

Acestor texte emanând de la parteneri economici sau de la adversari politici este nevoie să le adăugăm indispensabilul aport al surselor scandinave. Printre acestea din urmă, doar inscripţiile runice sunt contemporane epocii vikingilor. Multă vreme valoarea conţinutului lor istoric a fost privită fără interes. Astăzi runologia ne permite să discernem partea de adevăr care este tăinuită în cele aproape trei mii de mesaje laconice gravate în pietrele din Danemarca, din Norvegia şi mai ales din Suedia. Graţie acestora, vikingii ies din anonimat, capătă un nume, o viaţă de familie, o condiţie socială; adesea este posibil să situăm în timp acţiuni vikinge succesive şi să le apreciem importanţa. Mai mult, informaţiile lor, în mod firesc fragmentare, autorizează fructuoase confruntări cu *saga* şi cu poemele scaldice din Islanda medievală. În fapt, doar începând cu secolul al XIII-lea, eruditii din „insula de gheaţă şi de foc" au început să consemneze în scris

aceste texte, potrivit tradiţiei orale: este de la sine înţeles că întârzierea de sute de ani şi cadrul unei societăţi devenită între timp creştină fac aceste texte într-o oarecare măsură suspecte în ochii istoricului. Dar confruntarea cu mărturiile lapidarelor inscripţii runice, ale călătorilor arabi sau ale cronicarilor occidentali face posibilă un punct de plecare sigur între exagerările de inspiraţie literară şi adevărul istoric. La urma urmelor unele dintre aceste lungi relatări în proză care sunt *saga* nu conţin oare strofe scaldice textual reproduse dintre care unele urcă în secolul al X-lea? *Saga lui Egil*, *Saga lui Niál*, *Saga lui Kormák* şi multe altele, *Austrfararvisur* şi *Vikingavisur*, datorate lui Sighvatr Thordarson (Þórðarson), *Heimskringla*, elaborată de Snorri — lucrarea cea mai monumentală din întregul Ev Mediu — ne introduc în intimitatea vikingilor, în felul lor de a gândi, în viaţa cotidiană, precum şi în cunoaşterea expediţiilor lor. Avem de-a face cu o mină de informaţii infinit mai bogată decât toate textele din Occident. Să adăugăm acestei importante literaturi *Gesta Danorum*, redactată la începutul secolului al XIII-lea de celebrul Saxo Grammaticus; cel căruia lumea îi datorează păstrarea amintirii lui Hamlet a salvat în egală măsură de la uitare domnii, acţiuni militare, obiceiuri şi rituri din vremea vikingilor.

Odinioară navigau oamenii nordului,
Cei din Norvegia şi danezii
Şi alte popoare din nord au pornit
Alte tărâmuri să cucerească şi să prade.

Termenii care îi desemnează pe vikingi sunt pe cât de aproximativi, pe atât de variaţi, nu numai la Robert Wace şi în opera sa *Roman de Rou*. Cronicarii franci îi numesc

normanzi, ceea ce nu se aplică în sens propriu decât vechilor norvegieni. Cronicarii saxoni, precum Widukind, vorbesc de *Ascomanni*, ceea ce a lăsat să se creadă că ambarcaţiunile lor erau uneori construite din lemn de plop. Autorii anglo-saxoni nu vorbesc decât de *Dani*, dar celţii folosesc termenii *gall* (străin) şi *lochlannach* (om al nordului). În textele bizantine şi arabe vikingii sunt denumiţi *Rhos* sau *Rus*, adică oameni din provincia suedeză Roslag, sau Varegi, de la termenul scandinav *Vœringjar* care pare să fi desemnat pe rând pe negustori şi mercenari. Cronica rusă a lui Nestor foloseşte termenul *Svei*, demonstrând prin aceasta că, pentru autor, vikingii proveneau din Svealand, provincie din care a derivat numele actual al Suediei.

În ceea ce îi priveşte pe scandinavii înşişi, aceştia nu au schimbat, începând cu secolul al IX-lea, denumirea astăzi universal admisă: *viking şi vikingr*. Primul, substantiv de genul feminin, înseamnă expediţie războinică dusă pe mare; al doilea, de gen masculin, desemnează bărbatul care ia parte. Etimologiile cele mai diverse au fost avansate pentru acest cuvânt pe care îl întâlnim în frisonă, în anglo-saxonă — începând din secolul al VIII-lea la Widsith — şi mai târziu la Adam din Bremen. Unii s-au gândit la cuvântul *vik* (golf, golfuleţ) vikingul devenind cel care caută adăpost în scobiturile ţărmului sau cel care locuieşte Vik-ul, marele fjord de la Oslo. Alţii au apropiat termenul de verbul *vikja* (a evita), văzând în viking pe navigatorul care excelează în navigaţia în zig-zag. Termenul regional *vikan* (specie de mamifer piniped) a sedus pe câţiva cercetători. Din motive filologice pertinente, aceste ipoteze au trebuit respinse; s-a renunţat de asemenea la derivarea cuvântului viking din substantivul neutru *vig* (luptă) şi în zilele noastre se înclină să se vadă în termenul

latin *vicus* o rudă îndepărtată a termenului nordic ceea ce, ca efect neaşteptat, dă cuvântului viking sensul de locuitor al oraşului, de „burghez"! Arheologia, care a reconstituit planul unor oraşe de întindere considerabilă, oferă numeroase exemple în acest sens, ca şi denumirile anumitor aglomerări şi ale locuitorilor lor (de ex. Eofor-wicingas, locuitor din York sau Vikingstadh, actualul Vickensta din Östergötland).

Astfel ştiinţa modernă se face purtătoarea ideilor primite de un Occident prea mult timp rămas sub efectul traumatismului iniţial. A devenit posibil să discernem considerabilul domeniu în care se situează universul bogat, complex, adesea contradictoriu al vikingilor: să încercăm să facem bilanţul unor cunoştinţe ajunse în sfârşit la maturitate.

PARTEA ÎNTÂI

ISTORIA VIKINGILOR

eR:uar þ.tuþr uestr en.anar:austr
„Unul şi-a găsit moartea la apus,
celălalt la răsărit"
(Inscripţie runică de la Dalum,
în amintirea a doi fraţi.)

Capitolul I

ZORII EPOCII VIKINGILOR

Începuturile iau naştere din extrema confuzie în care se găseşte Occidentul aflat în plină gestaţie: pe ruinele Imperiului roman, o societate care face comerţ folosind monede de aur dispare în faţa unei lumi devenită progresiv agricolă şi militară, în care banii devin instrumentul de schimb prin excelenţă, în care Biserica pune bazele puterii sale temporale şi în care structurile feudale încep să se desprindă dintr-un veritabil haos politic.

În 711, arabii trec strâmtoarea Gibraltar şi, douăzeci de ani mai târziu, Carol Martel îi respinge la Poitiers, nepotul său Carol cel Mare nereuşind să facă mai mult decât să-i oprească pe linia Pirineilor. Mediterana este de acum înainte o mare arabă, pierzând definitiv preeminenţa sa economică. Europa septentrională

preia ştafeta schimburilor economice; Baltica şi Marea Nordului, a cărei axă est-vest a fost utilizată drept concurenţă pentru Mediterana din timpuri imemoriale, formează o arteră vitală articulându-se pe valea Rinului inferior, care permite penetrarea în interiorul continentului. Triunghiul care se întinde din sud-estul Angliei până la baza Iutlandei, pentru a atinge către sud regiunea Aix-la-Chapelle, trece în prim planul activităţii. Carol Martel cucereşte Olanda actuală, ocupată atunci de frisoni, iar Carol cel Mare se supune aceloraşi imperative economice atunci când se luptă împotriva wigmodienilor la Swentime, în regiunea orientală a Holsteinului, în anul 798. Întemeierea unei prime biserici creştine la Hamburg şi eforturile de convertire care s-au aplicat saxonilor cu brutalitatea cunoscută se înscriu, de asemenea, în această nouă perspectivă.

Aceste răsturnări profunde nu s-au produs fără a provoca acţiuni şi reacţii a căror întrepătrundere este adesea deconcertantă. Reţeaua relaţiilor comerciale este frecvent remodelată de raportul de forţe existent. Jocul alianţelor şi norocul schimbător al luptelor accentuează amploarea fluctuaţiilor neîntrerupte în această zonă nevralgică în care se înfruntă franci, frisoni, danezi şi slavi. Dorestad, marele centru comercial al frisonilor, situat la sud-est de Utrecht, fortificat în 689 de Pepin cel Scurt, a devenit un port vamal de primă importanţă şi un centru unde se bate monedă pentru întregul Imperiu franc. În chip firesc oraşul a devenit primul obiectiv al danezilor aflaţi la începuturile expansiunii către vest şi a plătit cu distrugerea extraordinara sa opulenţă. Mai târziu, Carol cel Mare, împărat al creştinătăţii, nu va ezita să facă alianţă cu slavii împotriva saxonilor şi danezilor, abandonându-le Germania de Nord până la Elba; descoperirea ceramicii decorate cu valuri le atestă prezenţa la Hamburg. În scopul prevenirii efectelor acestei uniuni, confirmată de vizita prinţului obotrit Trasco la Hollingstedt, în 804, regele danez Godfred a atacat punctul comercial şi vamal de la Reric, nelăsând în urmă decât ruine fumegând. În acelaşi timp însă s-a grăbit să construiască celebra fortificaţie Danevirke, care bara istmul iutlandez de la Baltica la Marea Nordului, la adăpostul căreia a implantat centrul comercial de la Sliestorp.

Astfel, rivalităţile economice şi expediţiile războinice sunt strâns legate în acest colţ de nord-est al Occidentului înainte ca expansiunea vikingă să înceapă.

În tabăra scandinavă situaţia nu este mai puţin complexă, iar în lumina ştiinţei moderne se admite astăzi că explozia vikingă nu a fost decât o accelerare extrem de spectaculoasă a unui proces început, în anumite cazuri, de sute de ani. Chiar modalităţile acestor prime acţiuni dincolo de frontierele scandinave nu diferă în chip esenţial de cele ale vikingilor: cucerirea cu arma în mână în urma unor expediţii maritime, construcţia de fortificaţii în puncte strategice, tributurile percepute populaţiilor locale şi adesea colonizarea. Danezi şi suedezi — aceştia din urmă proveniţi din Gotland şi din Svealand — s-au stabilit cu siguranţă pe ţărmurile sudice ale Balticii din secolul al VII-lea, aşa cum o arată săpăturile întreprinse la Grobin, Wiskiauten şi Apuole. Ţinta acestor prime iniţiative au fost venzii, aestii şi kurii. Regii din Svear şi-au întins în secolul al VIII-lea imperiul către apus şi două saga islandeze, *Ynglingasaga* şi *Hervararsaga,* susţin că doi dintre regi au domnit în Northumberlandul englez. Arheologia confirmă aceste afirmaţii la prima vedere fantastice: mormintele cu corăbii de la Uppland conţin obiecte influenţate incontestabil de arta anglo–irlandeză; viceversa, la Sutton Hoo, la nord de Londra, a fost descoperit mormântul–navă al unui rege englez asemănător în toate privinţele celor din Suedia. Când ne gândim că ultimul rege păgân al Angliei, Æthelhere, mort în 655, a fost probabil înmormântat într-o corabie şi că aşezarea de la Helgö, în apropiere de Stockholm, a dat din belşug la iveală obiecte importate din Europa Occidentală începând cu secolul al V-lea, realizăm în ce măsură influenţa scandinavă în această regiune a putut fi activă, fie şi în chip difuz, încă înainte de epoca vikingă propriu-zisă.

Evenimentul viking nu s-a abătut deci asupra Europei precum un fulger ţâşnind dintr-un cer fără nori. A fost pregătit, la răsărit ca şi la apus, de două secole de relaţii episodice, dar certe. Este totuşi neîndoielnic faptul că, la începutul secolului al IX-lea expansiunea scandinavă şi-a schimbat radical înfăţişarea, dobândind dinamismul unei veritabile avalanşe. A fost rezultatul unui surplus de energie care nu s-a epuizat decât două secole mai târziu şi care nu a ocolit decât puţine ţări europene.

A devenit un factor de care suveranii au trebuit să ţină cont, fiind nevoiţi adesea să cadă la învoială. Norvegienii pe care secolul al VIII-lea i-a văzut instalându-se în arhipelagul scoţian, apoi în insulele Mării Irlandei, şi-au făcut apariţia pe scena continentală treizeci de ani înaintea danezilor, în timp ce suedezii, pornind de la bazele baltice şi finlandeze, au pătruns spre sud-est de-a lungul câmpiilor ruseşti.

Cum poate fi explicată această ofensivă generală care se declanşează în toate direcţiile la începutul secolului al IX-lea? Grave anomalii nu slăbesc numeroasele ipoteze formulate: nimic nu explică importanta întârziere a danezilor, nici absenţa oricărui tezaur de secol al IX-lea în ţinuturile norvegiene sau daneze, atunci când vikingii iau în stăpânire bogăţiile Occidentului. S-a sugerat că bogăţiile astfel adunate au fost reinvestite imediat prin cumpărarea de pământuri ceea ce ne conduce la una dintre cauzele expansiunii vikinge: nevoia de noi terenuri. Acest lucru este adevărat pentru norvegienii care s-au stabilit în Caithness şi în Sutherlandul scoţian, în insulele Orcade, Hebride, Shetland, înainte de a înainta spre Atlanticul de Nord către Feroe, Islanda, Groenlanda şi America, toate pământuri practic nelocuite înaintea lor.

Este parţial adevărat şi pentru danezii care au ocupat nord-estul Angliei, regiune în care habitatul era în epocă destul de dispersat. Se pare însă că în timpul primei faze a ofensivei vikinge mulţi dintre scandinavi au întreprins raiduri sezoniere cu scopul ferm de a se întoarce în ţinutul natal o dată ce strângeau bogăţii.

Istoricul danez Johannes Steenstrup a fost primul care a atras atenţia asupra suprapopulării care ar fi putut incita surplusul de bărbaţi tineri, pe care popoarele nordice nu îl mai puteau hrăni, să caute aventura dincolo de mare. Poligamia a fost la originea unei natalităţi deosebit de ridicate: practica expunerii noilor-născuţi animalelor sălbatice şi la frig trebuie înţeleasă ca o măsură restrictivă destinată să diminueze numărul de guri de hrănit şi confirmă ipoteza unei suprapopulări în regiunile scandinave. O tradiţie pretinde că, din timp în timp, un mare număr de tineri au fost constrânşi să ia calea mării, iar textele occidentale, care descriu pe atacatorii nordici care se abăteau în mase compacte ca norii de lăcuste sau ca valurile nesfârşite ale oceanului, nu lasă nici un dubiu asupra potenţialului uman al Scandinaviei în epocă. Legislaţia în problemele moştenirii, de care beneficia unul dintre descendenţi în detrimentul tuturor celorlalţi, a îndemnat fără îndoială pe un mare număr dintre cei astfel frustraţi la expatriere: povestirile nordice (saga) abundă în exemple de fii de regi, de prinţi sau chiar de ţărani care, după ce au pierdut procesul pentru moştenire în faţa adunării (þing) locale, au plecat în expediţie vikingă.

Un alt aspect juridic explică în egală măsură, deşi doar parţial, recrutarea vikingă: crimele cele mai grave erau pedepsite cu exilul; vinovatul era proclamat *utlagi* — oricine îşi putea însuşi bunurile acestuia putând chiar să atenteze la viaţa lui — şi nu îi mai rămânea decât să fugă

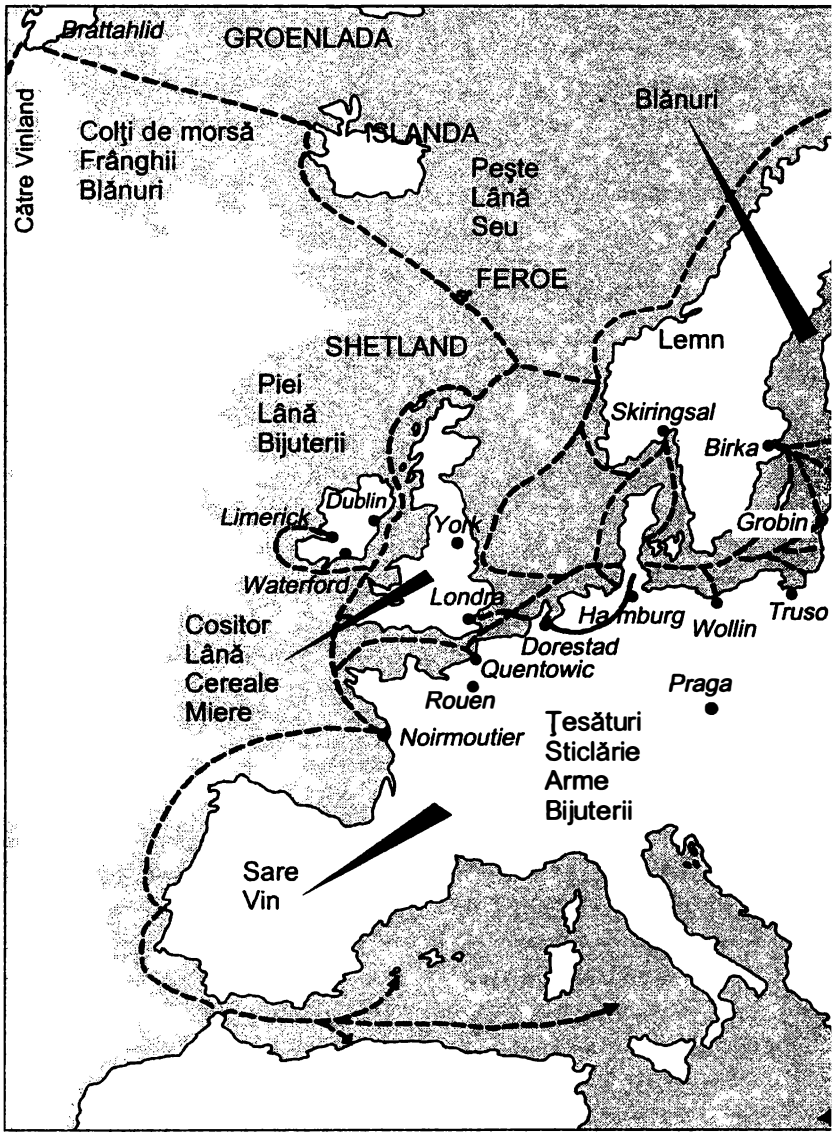

Fig. 1 — Drumurile comerciale

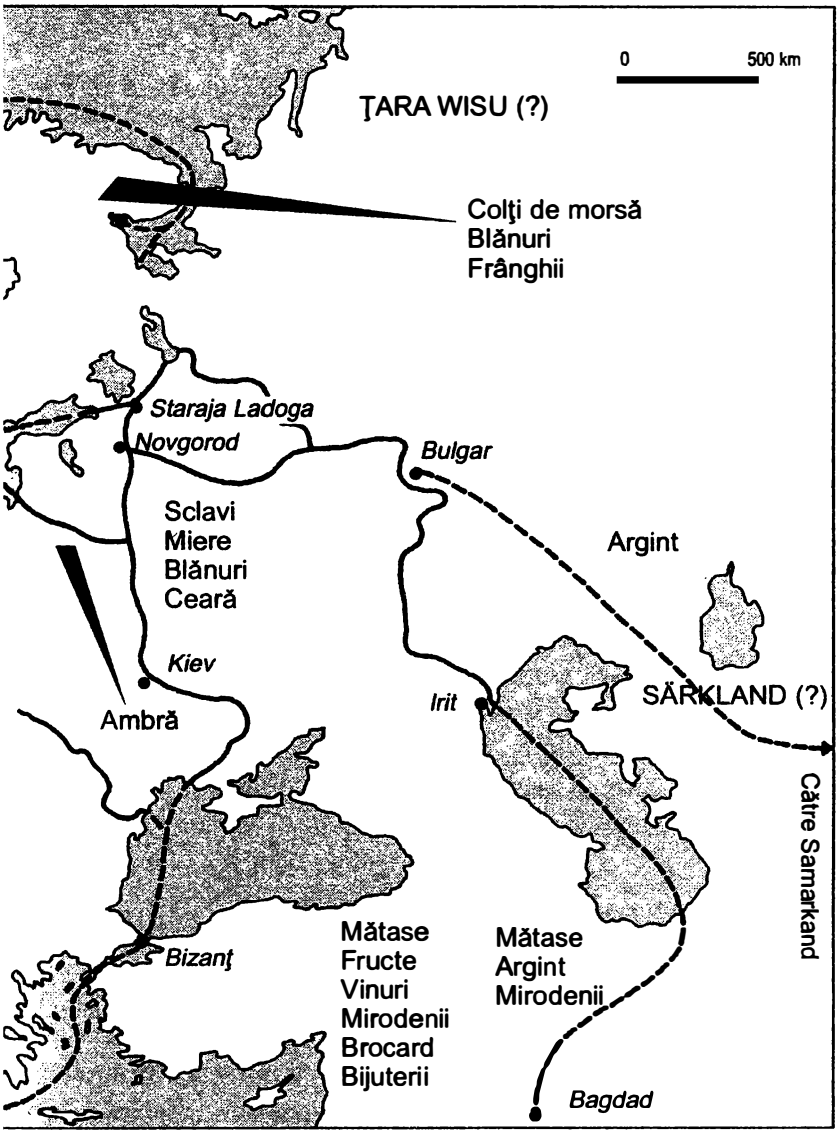

ale vikingilor (după H. Arbman)

pe mare, cum s-a întâmplat în cazul celebrului Fridthjofr inn frækni şi a atâtor alţii.

S-a încercat să se găsească alte cauze fenomenului viking: eventuala înrăutăţire a climei care a avut ca rezultat recolte slabe şi foamete repetată, presiunea exercitată de popoarele vecine şi puternice, factori care au permis înţelegerea originii migraţiei cimbrilor cu două secole înainte de Christos, sau a invaziei hunilor în secolul al V-lea. Dar în acest caz nu a putut fi adusă nici o dovadă în sprijinul acestor teze contrazise de toate faptele cunoscute. Astfel încât explicaţia majoră a expansiunii nordice începând cu anul 800 — şi pe care o putem admite drept un corolar al tezei lui Steenstrup — este căutarea unor noi debuşee comerciale. Separaţi de nord-vestul european prin Peninsula Iutlanda lipsită la vest de porturi naturale şi apărată la nord de ape redutabile pentru navigatori, şi baraţi către sud de înaintarea slavilor, danezii nu au putut decât să spargă lacătul constituit de Schleswig–Holstein pentru a se conecta la marile artere comerciale ale continentului. Suedezii, în ceea ce îi priveşte, erau condamnaţi de Alpii scandinavici să înainteze spre sud-est. De timpuriu au fost constrânşi să-şi dispute cu danezii placa turnantă care urma să devină Schelswigul pentru a asigura conectarea centrelor comerciale situate din jurul lacului Mälar la pieţele carolingiene. În ce-i priveşte pe norvegieni care, spre deosebire de alte popoare scandinave, nu aveau la începutul erei vikinge o putere centrală, imensa faţadă a Atlanticului de Nord le-a impus ruta Scoţiei septentrionale; acolo două drumuri se deschideau în faţa lor: spre sud, de-a lungul Mării Irlandei, spre Europa Occidentală sau, în continuare, către apus şi America. Astfel expansiunea vikingă se înscrie în chip firesc în cadrul riguros al geografiei economice din epocă şi nici chiar

acţiunile piratereşti nu au ieşit din acest cadru, decât cu totul ocazional.

Toţi aceşti factori însă nu pot explica într-o manieră satisfăcătoare cauzele imperialismului scandinav, dacă i-am ignora instrumentul prin excelenţă: corabia. Aceasta constituie elementul decisiv. Multă vreme, scandinavii au navigat de-a lungul coastelor cu ajutorul vâslelor. Lenta elaborare a unei ambarcaţiuni al cărei greement, velă, chilă şi bordaj suplu au făcut posibilă navigaţia în larg în condiţii de eficienţă necunoscute până atunci, a furnizat vikingilor mijlocul de a impune la scara continentului tendinţe de expansiune în mod cert preexistente, dar încă sporadice. Cu toată puterea corăbiilor de război şi a navelor de transport, Scandinavia a ieşit din limitele strâmte ale Balticii şi a pornit la cucerirea epocii sale.

Capitolul II

CALEA APUSEANĂ

A vestrvegum i vikingu: „pe drumul de apus în expediţie vikingă" aceasta este formula consacrată de monumentele runice, reluată mai târziu de *sagas*, care desemnează una dintre cele două mari axe ale penetrării nordice în opoziţie cu nu mai puţin tradiţionalul *i austrvegi* care desemna calea de răsărit. În ochii contemporanilor primele expediţii ale vikingilor nu trebuie să se fi deosebit de raidurile întreprinse de franci împotriva avarilor sau ale saxonilor pe ţărmurile Mării Mânecii: cronica nu reproşează oare normanzilor asasinarea Sfântului Hélier, petrecută la Jersey, în 555? Timp de secole, Europa Occidentală a fost teatrul atâtor violenţe încât autorii acestora au sfârşit prin a se confunda în memoria popoarelor. Dar originalitatea vikingilor nu va întârzia să se afirme şi, o dată cu trecerea timpului, a devenit posibil să-i degajăm trăsăturile esenţiale. Savantul suedez Fritz Askeberg a crezut că poate să discearnă patru categorii specifice de expediţii: raidul pirateresc, care este înfăptuit de câţiva indivizi deţinători ai uneia sau mai multor nave, constituindu-se într-o adevărată acţiune colectivă; expediţia militară de mare anvergură, desfăşurată sub autoritatea politică a unui conducător hotărât să-şi creeze un regat dincolo de mare şi capabil să adune flote numărând sute de unităţi puternic înarmate; colonizarea pământurilor încă virgine, care a stârnit interesul bărbaţilor şi femeilor constrânşi la exil şi, pentru a încheia, pătrunderea comercială, jalonată

de implantarea ca avanposturi a unor centre de negoţ dintre care unele au sfârşit prin a deveni nucleul unor societăţi autonome din punct de vedere politic. Aşa cum suedezii au putut să lupte şi în apus, iar danezii şi în răsărit, coloniştii au fost capabili să organizeze adevărate cuceriri politice, iar negustorii s-au putut comporta uneori ca nişte bandiţii; o distincţie netă nu poate fi făcută între aceste categorii de expediţii, care au însă meritul de a scoate în evidenţă obiectivele esenţiale pe care le-au urmărit vikingii.

Norvegienii. Implantaţi solid de câteva generaţii pe toată întinderea litoralului scoţian şi stăpâni ai acestor mări dificile, norvegienii au fost la originea raidurilor, fiind primii scandinavi care au ilustrat condiţia formidabilă a vikingului. Mai întâi au avut loc raziile (*strandhögg*) sau atacul armat întreprins în mod surprinzător împotriva litoralului şi a împrejurimilor sale imediate. În primăvara anilor 793, 794 şi 795 sanctuarele şi mănăstirile de la Lindisfarne, Jarrow, Monkwearmouth, Rechru, Saint-Patrick şi Saint-Colomban au constituit ţinta atacurilor pe cât de subite, pe atât de devastatoare. Situate în insulele Mării Nordului şi ale Mării Irlandei, aceste mănăstiri, cu excepţia celei de la Monkwearmouth, care a fost singura în măsură să reziste, au fost jefuite de relicve, de tezaure şi au fost lăsate în ruine de către prădători, care au pornit imediat în larg; supravieţuitorii şi-au datorat salvarea temporală unei fugi precipitate, ceilalţi călugări rămaşi la faţa locului fiind ucişi. Timp de mai mult de o sută de ani aceeaşi scenă avea să se repete: corăbii cu capete de dragon, dotate cu o velă rectangulară, apăreau de la orizont şi aduceau la ţărm hoarde de războinici sălbatici agitând în aer securi şi săbii; înainte ca rezistenţa să poată

fi organizată, aceştia ucideau pe toţi bărbaţii în putere, jefuiau casele şi edificiile religioase, apoi le incendiau şi se retrăgeau la corăbii ducând cu ei femei şi animale.

Oricât de spectaculoase au fost aceste operaţiuni prin brutalitatea lor fulgerătoare, ele nu au constituit decât prefigurarea marilor acţiuni din secolul al IX-lea. În anul 809 începe ofensiva generalizată împotriva Irlandei. Nenumăratele mănăstiri, adesea peste măsură de bogate, păşunile mănoase ale acestei insule cu o climă deosebit de blândă, nu au putut să nu atragă lăcomia oamenilor Nordului, locuitori ai stâncilor neospitaliere din Shetland şi Orcade. Rivalitatea clanurilor care duceau dintotdeauna războaie fratricide între ele a lăsat marea insulă verde pradă unui invadator hotărât şi obişnuit cu pericolele mării. Dacă este să dăm crezare *Analelor de la Ulster,* asaltul viking a fost de o forţă irezistibilă:

„Marea a aruncat asupra Erin-ului valuri de invadatori; nici un port, nici un refugiu maritim, nici un castel, nici o fortăreaţă nu a fost la adăpost de flotele vikingilor."

În anul 839, un conducător decis, Thorgisl (Þorgisl) a luat conducerea unei flote impunătoare, a debarcat în nordul Irlandei şi a făcut nu numai să fie rapid cucerită întreaga insulă, dar i-a adus şi pe toţi vikingii la ascultare. Proclamându-se rege, şi-a stabilit reşedinţa la Dyflin — actualul Dublin — a distrus Armagh, lăcaşul de cult prin excelenţă al Irlandei şi a încercat să impună cultul lui Thor (Þor). Acest fanatism religios i-a atras sfârşitul şi, în 844, irlandezii revoltaţi au reuşit să-l captureze şi să-l înnece în Loch Nair. Aproximativ în această perioadă, în insulă şi-au făcut apariţia vikingii danezi. Aliindu-se cu irlandezii, au provocat o gravă înfrângere norvegienilor în 851. Norocul

armelor s-a schimbat curând în favoarea norvegienilor care, sub conducerea fermă alui Olafr inn hviti, şi-au asigurat din nou stăpânirea asupra Irlandei. Timp de două zeci de ani Olafr a domnit la Dublin, iar fratele său Ivar la Limerick. După înapoierea celui dintâi în Norvegia, către 870, ultimul a domnit asupra întregii insule. Sfârşitul secolului a fost martorul unor bătălii numeroase care au opus pe norvegieni unii altora sau danezilor stabiliţi, sub conducerea lui Halfdan in svarti, în Anglia de Nord. Toate aceste lupte între conducătorii „albi", adică norvegieni şi cei „negri", adică danezi, potrivit poreclelor folosite de vikingi, au slăbit pentru un timp pe ocupanţii scandinavi şi irlandezii au recucerit Dublinul în anul 901. Repliaţi în bazele din Anglia septentrională, norvegienii şi-au pregătit reîntoarcerea în Irlanda: în 919 au făcut un masacru îngrozitor în rândul irlandezilor înfrânţi la Climashogue. Timp de mai mult de o jumătate de secol dinastia lui Ivar va cunoaşte un destin strălucitor. Imperiul său se va întinde adesea pe cele două ţărmuri ale Mării Irlandei înglobând insula Man şi Anglia Occidentală. Civilizaţiile celtă şi cea scandinavă s-au întrepătruns, aşa cum o arată descoperirile făcute în necropolele din Norvegia şi Irlanda. Sfârşitul secolului al X-lea a văzut chiar creştinismul câştigând adepţi în rândul regilor norvegieni, precum renumitul Olafr Kvaran care trebuie să fi murit, convertit, în mănăstirea de la Iona, în 981. Acesta a fost finalul puterii ofensive a vikingilor în Irlanda şi în anul 1000 conducătorul celt Brian Boroimbe a recucerit întreaga insulă şi s-a proclamat rege la Dublin.

Pe lângă această acţiune politică (care timp de două secole trebuie să fi făcut din Scoţia, din Irlanda şi din cea mai mare parte a Angliei un imperiu scandinav), se înscriu raidurile care, deşi izolate, nu au fost mai puţin

caracterizate de un curaj deconcertant. Vikingii norvegieni au depăşit rapid limitele regiunii Cornwallis, pentru a se stabili în Bretania. În anul 843 au jefuit oraşul Nantes, apoi şi-au stabilit o bază permanentă în insula Noirmoutier. Este epoca în care, de la Walcheren până în Camague, vikingii şi-au luat precauţia vicleană de a se retrage în insulele de la vărsarea marilor fluvii occidentale: la adăpost de orice surpriză, au putut controla navigaţia de coastă şi au putut pregăti pătrunderea în interiorul continentului, urcând după bunul plac pe cursul fluviilor şi al afluenţilor acestora. Ajunşi în punctul în care navigaţia înceta să mai fie posibilă, îşi stabileau o tabără fortificată sau *verk*. Astfel au stat lucrurile la Noirmoutier: din această insulă norvgienii au controlat transportul sării şi vinurilor pe mare, au urcat pe Loira şi pe afluenţii acesteia depăşind Tours, dispersându-se asupra întregii zone centrale a Franţei, asupra bazinului parizian şi a Bretaniei pentru a da ajutor, dacă se ivea ocazia, danezilor veniţi pe valea Senei. Mai târziu trebuie să se fi stabilit în acelaşi mod în insula Groix, unde a fost scos la lumină un tumul funerar conţinând resturile unei nave, scuturi, arme, ustensile casnice şi ţesături brodate cu aur.

Înaintând mereu mai departe spre sud, vikingii norvegieni au atins în 844 ţărmurile Spaniei, dar, respinşi în faţa oraşului La Coruna, s-au îndreptat spre Lisabona, pe care au cucerit-o. Aceeaşi soartă a fost rezervată Cadixului şi Sevillei, în însăşi inima Califatului de Cordoba, aflat atunci la apogeul puterii sale. În secolul al X-lea, noi raiduri au condus pe norvegieni pe coastele Asturiilor, unde au atacat sanctuarul Sfântului Iacob de Compostella. Lisabona le-a cunoscut din nou furia şi nici chiar ţărmurile mediteraneene ale Africii nu au fost cruţate, după cum stau mărturie monedele de argint bătute în Africa de arabi ce au fost descoperite în Norvegia Occidentală.

Colonizarea Atlanticului de Nord de către norvegieni constituie fără îndoială aspectul cel mai uimitor al aventurii vikinge. Aceasta i-a condus străbătând unul din oceanele cele mai periculoase ale globului, printre furtuni şi gheţuri plutitoare până la porţile Lumii Noi, cu cinci secole înainte de Cristofor Columb. Este foarte probabil ca, încă de la începutul secolului al IX-lea, câteva familii norvegiene să se fi stabilit în insulele Feroe, gonindu-i pe cei câţiva pustnici celţi la care geograful irlandez Dicuil făcea aluzie în 825. Însă, pentru a vedea colonizarea norvegiană luându-şi cu adevărat avânt, a fost nevoie să se aştepte până la bătălia navală de la Hafrfjord, în 872, care a opus lui Haraldr inn Harfragri pe toţi rivalii săi: înfrânţi categoric, aceştia din urmă au ales calea exilului şi câţiva dintre cei mai bogaţi şi mai vestiţi şefi norvegieni au luat calea mării însoţiţi de familii şi supuşi. Cartea colonizării sau *Landnámábok*, compilată la începutul secolului al XIII-lea în continuarea lucrării *Islendingabók* a preotului Ari, a retrasat cu o concizie circumstanţiată istoria a patru sute dintre aceşti pionieri. Caracteristic acestor aventuri regale de-a lungul Atlanticului de Nord este periplul lui Audr en diupudga: aceasta, soţie a lui Olafr inn hviti, a părăsit Dublinul la moartea soţului şi s-a instalat în Caithness la fiul său, Thorsteinn raudr, care domnea atunci asupra Scoţiei. Când Thorsteinn şi-a găsit la rândul său moartea în luptă, Audr a plecat din nou pe mare şi s-a stabilit vremelnic în Orcade; după ce şi-a căsătorit una dintre nepoate, s-a îndreptat spre Feroe, înainte de a ajunge în final în Islanda. Acolo şi-a schimbat de patru ori reşedinţa înainte de a-şi construi reşedinţa la Hvammi în apropiere de care a înălţat o cruce „căci era botezată şi foarte credincioasă"

Cucerirea ţinuturilor islandeze (sau *Landnam*) s-a derulat între 870 şi 930: mai mult de 10 000 de colonişti au

debarcat de-a lungul acestei perioade pe ţărmurile „insulei de gheaţă şi de foc" De timpuriu au trebuit să gonească pe rarii *papa* sau călugări irlandezi care îi precedaseră şi, în secolul al X-lea, întregul perimetru al ţărmului era colonizat. Ritualul *landnam*-ului ne este bine cunoscut: atunci când la capătul unei lungi şi întotdeauna periculoase călătorii anumite semne indicau proximitatea uscatului se lansau doi corbi aflaţi la bord; dacă aceştia nu se întorceau, se pornea către punctul dinspre orizont unde păsările dispăruseră. O dată ce insula era la vedere, se aruncau în apă ţăruşi de lemn (*innstafar*) smulşi din locuinţa abandonată în Norvegia şi acolo unde aceştia erau purtaţi la ţărm de către curenţi şi de voinţa zeilor se construia *langhallr*, marele edificiu colectiv, cu dependinţele acestuia şi, în grabă, se delimita noul domeniu, care se întindea cel mai adesea de la ţărm până la muntele cel mai apropiat, limitat în lateral de două cursuri de apă izvorâte din gheţarii interiori.

În primele faze ale *landnam*-ului, aceste grupuri au format mici societăţi independente, aflate sub autoritatea unui *godi*, în egală măsură conducător temporal şi religios. Apoi afluxul unor noi colonişti — Islanda număra mai mult de 30 000 de locuitori în anul 1000 — a făcut necesară existenţa unor structuri unificate: insula a fost împărţită în patru teritorii federate. *Althing*, parlamentul şi tribunalul suprem, a fost creat în 930. Noii veniţi au păstrat modul de viaţă pe care îl cunoscuseră în Europa, aşa după cum conservaseră în mare măsură legislaţia şi religia strămoşilor. Se ocupau de creşterea vitelor şi pescuit, se întorceau de bună voie pe continent, fie pentru că aveau interese de apărat, fie pentru a lua parte la expediţii vikinge, şi adesea se certau între ei în legătură cu păşunile şi cu vitele, ducând războaie necruţătoare între clanuri. Povestirile nordice (*saga*) zise ale islandezilor au amplificat, două secole mai târziu, amintirea faptelor şi istoriilor devenite curând legendare.

Până atunci norvegienii au colonizat doar ţinuturi pe care le stăpâneau câţiva rari locuitori celţi. Islanda le va furniza rampa de lansare a uneia dintre cele mai fabuloase aventuri ale omului occidental. În anul 886, după câte se pare, un colonist pe nume Gunnbjörn a fost surprins cu ocazia unei traversări din Norvegia în Islanda de o furtună îngrozitoare; după săptămâni de plutire în derivă către vest a văzut munţi uriaşi acoperiţi de gheţuri unde nu a putut să acosteze. Timp de un secol norvegienii şi-au transmis amintirea acestei descoperiri pe cale orală astfel încât, atunci când, în 982, Eirikr inn raudi a fost condamnat la trei ani de exil pentru omicid de un tribunal islandez, s-a decis ca acesta să plece în căutarea legendarei regiuni de la apus. Aspectul neospitalier al coastei de est a Groenlandei l-a convins să nu acosteze, a dublat capul Farvel şi a mers să ierneze în profunzimea fiordurilor de pe coasta de vest. La întoarcerea în Islanda a lăudat bogăţiile „ţării verzi" — botezată astfel de către Eirikr — şi a pus pe picioare o expediţie pentru a o coloniza. În primăvara anului 985, 25 de nave pline de bărbaţi, de femei, de vite, de lemn şi alte bunuri indispensabile au plecat de pe pantele de la Snæfellsjökull. Cincisprezece corăbii au ajuns, la capătul unei navigări pline de pericole, la Tunugdliarfik şi cei care au debarcat au întemeiat aşezarea de la Brattahlid. Timp de patru secole, descendenţii acestor pionieri au trăit în sud-vestul groenlandez de pe urma creşterii animalelor, a pescuitului şi a vânătorii. Migrând din fiord în fiord, au constituit două colonii, cea de Apus şi cea de Răsărit, ultima de departe cea mai prosperă. Aceasta a numărat până la 190 de ferme, 12 biserici şi 2 mănăstiri. În 1124, o episcopie a fost creată la Gardar — actualul Igaliko — centru comercial care a cunoscut o bogăţie dificil de imaginat la poalele gheţarilor; aici a fost

construită o catedrală, cu puţin mai mică decât cea de la Trondheim — cea mai mare din Nord — flancată de clădiri administrative şi antrepozite. În ciuda unei naturi extrem de ostile, literatura a putut totuşi să înflorească, după cum o dovedesc poemele edice concepute în Groenlanda precum, foarte probabil, *Atlamal*, afirmând astfel în ochii posterităţii extraordinara vitalitate a rasei vikingilor.

Nimeni nu ştie care a fost sfârşitul acestei acţiuni de colonizare. În faţa uneia dintre cele mai tragice enigme ale istoriei, arheologul norvegian Helge Ingstad a sugerat că ultimii supravieţuitori, slăbiţi în urma căsătoriilor consangvine, descurajaţi de un climat din ce în ce mai ostil, ar fi emigrat către 1350 spre America. Astăzi dubiile cu privire la identitatea între Vinland şi coasta nord-estică a Statelor Unite par să fie înlăturate de dovezile adunate cu răbdare.

În *saga* şi în *thœttr*-ul islandez, scrise mult înainte de epoca lui Cristofor Columb, se vorbeşte într-un limbaj deja foarte explicit prin exactitatea topografică stupefiantă a descrierilor. Importul de mărfuri specifice Americii *via* Groenlanda, despre care stau mărturie în Evul Mediu arhivele de la Bergen şi de la Trondheim, descoperirea unui vârf de săgeată indian şi a unei bucăţi de metaantracit provenind din Rhode Island — după cum afirmă în unanimitate geologii — în ruinele casei ocupate la Sandnes în Groenlanda de către Thorfinn Karlsefni şi, în ultimă instanţă, scoaterea la lumină a unei aşezări nordice de către Helge Ingstad la Anse aux Meadows în colţul nordic al insulei Terra Nova, aduc de acum înainte a cvasi-certitudine în această problemă: vikingii au descoperit într-adevăr America. De altfel de ce aceşti navigatori întreprinzători după ce străbătuseră trei sferturi din Atlanticul de Nord, s-ar fi oprit în drum, în timp ce vânturile dominante dinspre nord-est, curentul rece care coboară dinspre Groenlanda spre estuarul Sfântului Laurenţiu şi şiragul de arhipelaguri al continentului nord-american îi invitau cu insistenţă?

Colonizarea Vinlandului a fost întreprinsă, la o scară mai redusă, precum cea a Groenlandei. În 986, un oarecare Bjarni Herjólfson, pornind dinspre Islanda către Groenlanda, a rătăcit calea din cauza unei furtuni şi purtat mereu mai departe spre vest, a zărit în trei rânduri ţărmul, când acoperit de păduri, când dominat de gheţari. Paisprezece ani mai târziu, Leifr, fiul lui Erik cel Roşu, a cumpărat corabia lui Bjarni şi a părăsit Groenlanda însoţit de 35 de oameni. Pornind către vest a regăsit plaja dominată de gheţari — fără îndoială actuala Island of Resolution, la sud de Ţara Baffin — apoi a pornit spre sud cu ţărmul Labradorului la tribord. A zărit un ţinut întins acoperit de păduri dese pe care l-a numit Markland. La două zile distanţă, a pătruns într-un golf imens, unde se afla o insulă înverzită, străbătută de râuri pline de peşti şi acoperită cu o pădure de arţari. Pe această insulă — foarte probabil Terra Nova — a iernat în colibele construite din lemn obţinut din pădurile învecinate. Îngheţul era necunoscut în acele locuri, iarba nu se acoperea cu zăpadă niciodată iarna, somonii din torente şi din mare erau cei mai mari pe care îi văzuse vreodată şi, în timpul zilelor cele mai scurte, soarele răsărea la est-sud-est şi apunea la vest-sud-vest. *Saga*, în care astfel de detalii abundă, alături de multe altele, aminteşte că într-o zi un german pe nume Tyrkir, trimis în recunoaştere, a descoperit viile sălbatice şi s-a întors destul de ameţit. Primăvara, după ce au încărcat navele cu lemn şi cu struguri, expediţia s-a întors în Groenlanda, iar Leifr a numit noul ţinut *Vinland* sau ţara vinului.

Puţin timp după aceea, un alt fiu al lui Erik cel Roşu, pe nume Thorvaldr, a luat una din corăbiile fratelui său şi a pornit împreună cu 30 de camarazi către *Leifsbúdir*, colibele lui Leifr. A petrecut două ierni consecutive profitând

de vremea bună pentru a urca pe estuarul Sf. Laurenţiu, iar în anul următor pentru a coborî spre sud. În cursul acestor recunoaşteri, scandinavii s-au ciocnit de indieni, pe care i-au descris prin numele pitoresc de *Skrœling* (strâmbii) Au făcut un mare masacru în rândul acestora, dar Thorvaldr a fost ucis de o săgeată. A fost înmormântat pe un promontoriu, iar expediţia, încărcată cu lemn şi cu struguri s-a înapoiat la Brattahlid.

Marea tentativă de colonizare a avut loc către anul 1000, sub conducerea islandezului Thorfinn Karlsefni, care a pornit cu trei nave, ducând cu el 160 de bărbaţi şi femei, vite şi ustensile drept bagaj. Este neîndoielnic că aceşti pionieri aveau intenţia să se stabilească definitiv în America. A fost urmat un itinerar de-a lungul Labradorului şi, depăşind estuarul Sf. Laurenţiu, s-a mers să se ierneze într-una din insulele din apropierea ţărmurilor, lovită de curenţi puternici. Iarba se găsea din abundenţă, ouăle păsărilor depuse chiar pe sol erau atât de numeroase încât nu puteau fi evitate în timpul mersului. Totuşi, foametea a întunecat sfârşitul primei ierni, iar disensiuni apărute în urma unei ostilităţi latente între creştinii şi păgânii din expediţie au condus la defecţiunea lui Thorhallr care, însuşindu-şi o corabie, a traversat fără escală oceanul, împreună cu opt oameni, până în Irlanda. Iarna următoare i-a găsit pe colonişti stabiliţi mai la sud, poate pe amplasamentul de astăzi al Newportului. Cu indienii întreţineau schimburi; lui Karlsefni i s-a născut un fiu, dar relaţiile au sfârşit prin a se strica şi o bătălie de amploare a opus pe scandinavi indigenilor, fără îndoială din tribul algonquinilor. Deşi învingător, Karlsefni a considerat că este mai înţelept să renunţe la colonizarea prevăzută şi, prin urmare, a fost luată calea mării, cu o încărcătură de lemn, struguri, grâu sălbatic şi blănuri. Una dintre corăbii, a cărei cocă era

putredă, s-a scufundat şi doar nava lui Karlsefni a ajuns în Groenlanda.

Alte expediţii către Vinland trebuie să fi avut loc, precum cea a lui Freydis, fiu natural al lui Erik cel Roşu, dar a cărui povestire este prea încărcată de fapte neverosimile pentru a avea credit. Pe toată durata Evului Mediu, schimburi sporadice, care au folosit Gardarul drept placă turnantă, au adus fără îndoială produse americane până în Norvegia, dar tradiţia s-a pierdut cu mult înainte de zilele lui John Cabot. Totuşi, nu în întregime, aşa cum ne îndeamnă să ne gândim anumite hărţi islandeze de la începutul secolului al XVI-lea care conţin precizări neobişnuite în epocă în privinţa ţărmurilor americane.

Danezii. Vikingii norvegieni, ca şi vikingii suedezi, au putut să caute câştigul în regiuni ale lumii practic pustii sau foarte slab organizate politic. Danezii, în schimb, se aflau închişi în colţul sud-vestic al Balticii: la răsărit suedezii luaseră iniţiativa, la sud puternice popoare slave erau decise să se apere, către apus Imperiul carolingian fortificase Frisia şi întreţinea flote în Marea Nordului.

Apele Strâmtorii Kattegat deveniseră periculoase, atât datorită prezenţei unor numeroase bancuri de nisip, cât şi a ameninţării permanente constituite de piraţii norvegieni. Expansiunea daneză nu se putea face deci decât îndepărtând bariera pusă de Carol cel Mare şi aliaţii săi slavi şi frisoni la baza Iutlandei. O asemenea acţiune nu putea lua în calcul nici improvizaţia, nici jumătăţile de măsură; nu putea fi rezultatul unor indivizi izolaţi care atacau surprinzător, ci trebuia în mod necesar să aibă un caracter amplu şi durabil. Din acest motiv, spre deosebire de norvegieni şi de suedezi, vikingii danezi au acţionat în formaţii compacte, plasate sub autoritatea regilor sau a

unor conducători foarte influenţi, care făceau apel la trupe temeinic antrenate dintre care unele, alese cu foarte mare grijă, erau cantonate în tabere militare organizate cu o rigoare demnă de cea romană.

Începând cu sfârşitul secolului al VIII-lea, regele Godfred, a cărui putere se exercita din Scania până în Schleswig, a construit întăritura numită Danevirke la baza Peninsulei Iutlanda. La adăpostul acestui paravan de pietre, de pământ şi de ţăruşi, danezii au putut pregăti asaltul împotriva Germaniei de Nord. La începutul secolului al IX-lea, trupele lui Godfred au trecut la atac în direcţia sud-est, lovindu-i pe venzi şi obotriţi şi distrugând oraşul slav Reric. În anul 810, danezii au construit o flotă de 200 de corăbii şi au asaltat coastele frisone; au forţat întăriturile carolingiene, au ocupat Frisia şi au impus un tribut de 200 de livre de argint. Godfred a fost însă asasinat la instigarea lui Carol cel Mare, în cursul aceluiaşi an, iar Ludovic cel Pios a reuşit să ţină în frâu presiunea daneză până în 834. Rivalităţile care au opus în Danemarca pe diferiţii pretendenţi la tron explică în parte absenţa marilor expediţii în toată această perioadă.

Începând cu 834, danezii se lansează în cucerirea Occidentului. Dorestad, cel mai mare centru comercial al Europei septentrionale, emporium al imperiului, a fost jefuit. Câţiva ani mai târziu, împăratul Lothar a trebuit să cedeze fraţilor Rorik şi Harald insula Walcheren, care controla estuarele Meusei şi Rinului. În 845, regele Horik a trimis o flotă de mai multe sute de corăbii, care a urcat pe cursul Elbei şi a jefuit Hamburgul. Dar, din 840, vikingii danezi cărora, ocazional, li s-au alăturat norvegienii şi suedezii, au început invazia Franţei şi Angliei: Rouen, Paris — memorabil rămâne atacul condus sub ordinele celebrului Ragnar Lodbrog în 845 — Chartres şi Tours

sunt ţinta unor atacuri repetate şi devastatoare. Carol cel Pleşuv, a cărui autoritate asupra Franţei fusese recunoscută în 843 prin tratatul de la Verdun, s-a străduit să oprească valurile vikinge, aparent inepuizabile. Uneori a negociat, oferindu-se să plătească invadatorilor tributuri grele, cunoscute în epocă sub numele de *danegeld*, alteori a înmulţit fortificaţiile defensive, luând în calcul construirea unor poduri pentru a bara fluviile, precum cel de la Pitres, în apropiere de Rouen, altă dată a cumpărat serviciile altui şef viking pentru a-l face să lupte împotriva propriilor săi compatrioţi. Aşa s-a întâmplat în 860: în scopul de a-i îndepărta pe vikingii retraşi în insula Jeufosse, de unde lansau atacuri împotriva Parisului şi a Franţei de Est, Carol cel Pleşuv a oferit 5000 de livre de argint lui Weland, care conducea o flotă de 200 de nave. Timp de şapte ani, armatele france şi aliaţii lor de ocazie şi-au conjugat eforturile împotriva bazei vikinge, care însă a ţinut piept. Din 878 evenimentele au luat o turnură catastrofică pentru locuitorii din Franţa, din Belgia şi din Germania. Înfrânţi în Anglia, danezii şi-au îndreptat eforturile spre continent: urcând pe cursul fluviului Escaut, au ajuns la Gand şi s-au răspândit în întreaga Europă Occidentală. Victoria obţinută în 881 pe Somme de Ludovic, nepotul lui Carol cel Pleşuv, a rămas fără urmări; Carol cel Gros, în două rânduri — la Esloo în apropiere de Maastricht, în 882, şi în faţa Parisului, în 884, în ciuda curajoasei rezistenţe a contelui Odo — a preferat să cedeze, să plătească tribut şi să lase cale liberă vikingilor, deşi aceştia erau inferior numeric. Timp de treisprezece ani, „marea armată" a danezilor a jefuit şi a obţinut răscumpărări după bunul plac. Un cronicar afirmă:

„Nu exista drum care să nu fie presărat cu morţi, nefiind cruţaţi nici măcar preoţii, femeile şi copiii. Disperarea a pus stăpânire pe toţi şi se părea că toţi creştinii trebuiau să piară."

Doar în 892 vikingii s-au domolit, înfrânţi nu atât de duşmanii lor, cât de foamete şi epidemii. Înfrângerile suferite de danezi în 890, la Louvain şi în Bretania, şi mai ales prăbuşirea dinastiei domnitoare, înfrânte de suedezi, care şi-au întins stăpânirea asupra Danemarcei meridionale, vor pune capăt raidurilor vikingilor danezi în Franţa. Ultimul episod urma însă să se desfăşoare: constituirea ducatului Normandiei, la începutul secolului al X-lea. Apartenenţa etnică a actorului principal, Göngu Hrolfr, numit foarte curând Rollo, rămâne foarte controversată: danez sau norvegian? Textele islandeze, precum *saga Orcadelor*, care îl prezintă drept frate al lui Ivarr, căzut alături de Harald al Norvegiei în Orcade, înclină spre a doua ipoteză. Pare incontestabil că în marea sa majoritate oastea îi era alcătuită din vikingi danezi. Anii 900 l-au găsit pe Rollo şi oamenii săi luptând pe valea Senei, cu rezultate schimbătoare. Nesperând să poată pacifica vreodată cursul inferior al Senei, Carol cel Simplu a luat hotărârea de a abandona întreaga regiune în favoarea şefului viking, pe care şi l-a făcut vasal. Este probabil că episcopul Witon de Rouen a servit drept intermediar: îl cunoştea pe Rollo, care era adevăratul stăpân al oraşului său, şi a ştiut să discearnă dorinţa acestuia de cuminţire şi de dobândire a unei puteri legitime. Raţionamentul s-a dovedit just: în 912, Rollo a îmbrăţişat oficial religia creştină, după ce cu un an înainte fusese făcut duce al Normandiei prin tratatul de la Saint-Clair-sur-Epte. De la Bresle la Rance, pe toată faţada Mării Mânecii, un fief teoretic dependent de regele Franţei fusese creat în scopul fixării invadatorilor şi al

plasării unui stat tampon între lumea vikingă şi Franţa. Rollo şi-a îndeplinit angajamentele şi a făcut să fie respectată autoritatea lui Carol cel Simplu în întreaga Franţă de Apus, uneori cu ajutorul norvegienilor, a căror urmă s-a crezut că poate fi găsită în Cotentin.

Prima perioadă a ducatului Normandiei ilustrează procesul de colonizare vikingă într-o manieră foarte instructivă. Vechii luptători s-au întors la lucrul pământului, fiecare bărbat primind stăpânirea unui *mannshlutr* — echivalentul *mansloth*-ului din Norfolk şi Yorkshire — adică „partea bărbatului" O legislaţie inspirată de modelul scandinav a reglat raporturile dintre indivizi şi a fost folosită pentru a impune siguranţa în provincie. Ţăranul normand din Evul Mediu, posesorul liber al unui lot de pământ, poate fi privit, datorită practicii jurătorilor, ca un îndepărtat descendent al *odalsbondi*-ului păgânismului nordic; culegerea de legi din secolul al XIII-lea intitulată *Le Grand Coutumier*, Diploma normanzilor (*Charte aux Normands*) din 1315 şi dreptul cutumiar încă în vigoare în insulele anglo–normande conţin vestigii ale îndepărtatei legislaţii scandinave. În această epocă în care peste tot în altă parte domneau dezordinea şi violenţa, îl vedem pe Rollo măsurând cu frânghia pământul pe care l-a acordat oamenilor săi: acest gest, amintit de Dudon de Saint Quentin, are valoare simbolică.

În sânul noului ducat s-au dezvoltat două mari oraşe: Rouen, care a devenit capitala politică şi religioasă, şi Bayeux, care a rămas fidel vreme îndelungată limbii nordice şi unde a fost trimis pentru a o învăţa Guillaume „Spadă Lungă". Vikingii nu au întârziat să se amestece cu populaţia galo-romană şi saxonă. Rollo, prin căsătoria dupa obiceiul danez cu Popa, fiica còntelui Béranger, a dat un exemplu. Aportul sângelui nordic trebuie să fi fost

considerabil, căci până în zilele noastre locuitorii Normandiei au păstrat caractere rasiale specific scandinave. Limba a conservat, la rândul ei, urma originilor nordice ale ducatului: destul de rare în domeniul agricol — să notăm în treacăt un cuvânt precum *gernotte* — cuvintele scandinave abundă în domeniul maritim, în cel al manevrelor navigaţiei, al peştilor şi algelor şi chiar al elementelor marine, ca de exemplu *esneque*, *quille* (chilă), *tillac* (punte), tribord, *horfi*, *varech* (anumite specii de alge), *grune*, *hoc*, *nez* (proră), *ras* (plută), *vic* etc.

Toponimia şi patronimia regională ne-au transmis, sub o formă fosilizată, o abundenţă surprinzătoare de rădăcini scandinave, fie ca element simplu, fie în formă compusă sau derivată: *bekkr* a devenit -bec, ca în cazul Caudebec-ului, *by,* -bu(t), ca la Carquebut, *both,* -beuf, ca la Elbeuf, *dalr,* -dalle, ca de exemplu la Oudalle, *heimr,* -ain, ca la Hupain, *holmr,* -homme, precum la Robéhomme sau Grand-Couronne (vechiul Corolme), *holr,* -houl, ca la Houlgate, *lundr,* -londe, ca la La Londe, *torp,* -tour, la Tourlaville, *toft,* -tot, ca la Yvetot, *thveit,* -tuit, ca la Aptuy; *kollr* se întâlneşte la Corneville etc. Numele de familie sunt adesea, chiar fără ştiinţa deţinătorilor lor, transcrierea mai mult sau mai puţin alterată, dar integrală, a unor autentice nume vikinge: Angot pentru *Asgautr*, Anquetil pentru *Asketill*, Azor pentru *Audr*, Hérou pentru *Harladr*, Néel sau Niel pentru *Nial*, Rou pentru *Rolfr*, Tougard pentru *Thorgardr*, Touroud pentru *Thorgill*, Turgis pentru *Thorgeir*, Turgot pentru *Thorgautr*, Vigot pentru *Vigautr* etc. Şi tocmai din acest insolit dar dinamic amestec de limbi şi de rase îşi are originea ducatul Normandiei despre care s-a spus că a constituit primul stat modern al Occidentului şi care după 1066 s-a extins peste litoralul Mării Mânecii pentru a subjuga întreaga Anglie şi o bună

parte a Franţei timp de mai multe secole. Acestui succes strălucitor nu i-au rămas străine virtuţi precum curajul, organizarea militară şi politică, acţiunea în acelaşi timp temerară şi calculată.

Punând picorul pe ţărmul Angliei, descendenţii danezilor, deveniţi între timp normanzi, au reînnodat legătura cu strămoşii lor: insula Albionului a constituit, de la începutul epocii vikinge, obiectivul principal al danezilor. Metodele de implantare au fost aceleaşi cu cele practicate în Franţa, dar au condus la rezultate sensibil diferite. Începând cu 835 şi pe durata celor treizeci de ani care au urmat, flotele daneze au luat cu asalt estuarul Tamisei. Şi aici a fost pusă în aplicare politica insulelor: Thanet şi Sheppey au fost de timpuriu transformate în tabere întărite, din care au fost lansate atacuri tot mai puternice împotriva ţinuturilor înconjurătoare. Către 850, Rorik, conducător viking stabilit definitiv în Frisia, dar mergând să ierneze în acel an în insula Thanet, a jefuit Canterbury şi Londra. Totuşi, regele Wessex-ului, Æthelwulf, a reuşit să bareze drumul danezilor care, pentru un timp, au părut să renunţe la forţarea cursului Tamisei.

Această lovitură dată pătrunderii vikinge în Anglia a stat fără îndoială, la originea uneia dintre cele mai spectaculoase aventuri din epocă: raidul lui Bjorn Jarn-sida şi a lui Haastein, mai bine cunoscut sub numele de Hastings.

În scopul de a-i ţine sub arme pe oamenii lor condamnaţi la inactivitate în insula Thanet, cei doi conducători danezi au armat în 859 o flotă de 62 de corăbii şi au pornit spre sud. Au trecut prin strântoarea Gibraltar, au jefuit oraşul Algesiras, apoi au atins ţărmul marocan la Neckor înainte de a naviga către Baleare. S-au stabilit apoi în Camargue, hărţuind ţinuturile învecinate şi valea Rhônului. În 860, au ajuns în Italia şi au asediat oraşul Luna, astăzi dispărut: bogăţia bisericilor şi a palatelor de

marmură le-a înflăcărat imaginaţia deoarece au confundat Luna cu Roma. Nereuşind să treacă de fortificaţiile oraşului, vikingii au recurs la o stratagemă rămasă celebră: pretinzând că şeful lor Haastein tocmai murise şi că dorise o înmormântare creştină, au primit acceptul ca sicriul său să fie transportat în catedrală, unde o slujbă religioasă a fost celebrată de episcopul de Luna. În mijlocul ceremoniei, Haastein a ţâşnit din sicriul său, i-a culcat la pământ pe cei care celebrau slujba, a distribuit armele ascunse în sicriu, iar oraşul a fost cucerit şi jefuit într-o clipă. Pisa a cunoscut aceeaşi soartă înainte ca danezii, puşi la încercare de climă, să treacă din nou prin strâmtoarea Gibraltar. Sfârşitul verii anului 862 a văzut revenind pe supravieţuitorii acestei acţiuni nebuneşti.

Din 865, asaltul împotriva Angliei s-a mutat mai spre nord. O mare armată, condusă de un strateg remarcabil pe nume Ivar şi de doi dintre fiii lui Ragnar Lodbrok, Ubbe şi Halfdan, s-a năpustit asupra bazelor din East England, au devastat Northumbria şi a cucerit Yorkul, la 1 noiembrie 866. În anul următor Mercia a fost ocupată şi nevoită să se răscumpere, iar Nottingham cucerit. Victoria regelui Æthelred la Ashdown, în 871, nu a făcut decât să încetinească ritmul acestei expansiuni. Iarna 871–872 l-a găsit pe Halfdan instalat la Londra şi, la puţin timp, danezii erau instalaţi şi la Cambridge. Au făcut joncţiunea cu trupe debarcate pe litoralul Mânecii şi, pentru o vreme, Anglia întreagă a părut să fie în mâna vikingilor. Doar Alfred, regele Wessexului, a rezistat invadatorilor; abil — nu a ezitat să le cumpere neutralitatea când raportul de forţe îi era prea nefavorabil — şi perseverent, a pornit să cucerească pas cu pas sudul Angliei. Profitând de pe urma disensiunilor dintre danezi, care îşi constituiseră mai multe mici regate, a reuşit să intre în Londra în 886. Şase ani mai târziu, o nouă mare oaste daneză şi-a făcut apariţia şi

situaţia la sudul Tamisei abia dacă era consolidată la moartea lui Alfred, survenită în 899.

Mai la nord începea ţara danezilor, numită în epocă *Danelag*: de la limita septentrională a Yorkshireului — pe care o disputau norvegienilor şi scoţienilor — până la Tamisa, din East England până în Ţara Galilor se întindea un vast domeniu, colonizat metodic. În centrul acestuia se înălţau cinci oraşe fortificate: Derby, Leicester, Lincoln, Nottingham şi Stamford, pe care englezii le mai numesc încă *five boroughs*. Vikingii s-au transformat în agricultori, păstrându-şi legile, obiceiurile şi limba. Peste tot răsar astăzi urmele lingvistice ale colonizării nordice: numele de locuri în *-by, -don* şi *-thorpe* abundă, iar dialectele locale folosesc încă termeni specific danezi precum *bigg* (de la *bygg*, orz), *bairn* (din *barn*, copil), *eng* (de la *engjar*, pajişte îndepărtată de fermă), *lathe* (de la *hlade*, hambar), *toft* (de la *toftr,* ziduri de temelie) sau *wang* (de la *vang*, pământ de lucrat); alte supravieţuiri amintesc de vechi obiceiuri scandinave, precum *wapentakes* (de la *vapnatak*, zgomotul armelor prin care oamenii liberi strânşi într-o adunare aprobau o decizie), *thing-,* în toponimele Thingoe sau Thingwall (de la *thing*, adunarea strânsă primăvara pe o înălţime) sau chiar şi *Ridings* din Yorkshire (de la *thrithing*, treimea).

La începutul secolului al X-lea, danezii sunt reduşi la defensivă. Lipsiţi de întăririle din patria–mamă, cucerită în acel moment de suedezi, asaltaţi în nord de norvegienii veniţi din Irlanda sub conducerea lui Ragnvald, în 920, danezii au trebuit să facă faţă atacului fiului lui Alfred cel Mare, Eduard, care înainta dinspre sud. În 927, acesta[1] a

[1] *Lapsus calami*; în 927 Eduard cel Bătrân era mort. Cucerirea York-ului şi victoria de la Brunanburh au aparţinut fiului său, Athelstan. (N.tr.)

cucerit Yorkul şi, în 937, s-a găsit faţă în faţă cu norvegienii, pe care i-a învins în legendara bătălie de la Brunanburh, numită *Vinheidi* în *Saga lui Egil*. Danezii au fost constrânşi să secondeze eforturile englezilor împotriva duşmanului comun: norvegienii. După efemerul episod pe care l-a constituit domnia lui Eirikr Blodox (Eric „Secure Însângerată), rege norvegian stabilit în York şi vasal al lui Æthelstan, Anglia a fost temporar eliberată de ocupaţia vikingă.

Secolul al X-lea a fost o perioadă dificilă pentru Danemarca şi, în consecinţă, puterea sa ofensivă s-a diminuat. Instalaţi la Hedeby, regele suedez Gnupa, apoi fiul său, Sigtryg, au exercitat asupra Danemarcei o autoritate de fapt. Înfrângerea lor în faţa germanului Henric Păsărarul a permis lui Gormr, întemeietorul dinastiei numită de Jelling, să recâştige în timpul domniei sale independenţa Danemarcei. În timpul domniei fiului său, Haraldr Gormsson, supranumit „Dinte Albastru", regatul şi-a redobândit forţa şi vigoarea. O primă tentativă de cucerire a Norvegiei a eşuat în 957, dar trei ani mai târziu bătălia de la Hordaland l-a făcut pe Haraldr stăpân al celor două ţări. Creştinismul a făcut între timp remarcabile progrese politice în Danemarca şi drept urmare, Haraldr s-a convertit. Un nou pericol a apărut curând la frontiera meridională: împăratul german Otto al II-lea a cucerit, în 974, Danevirke şi Hedeby şi a fost nevoie de nouă ani pentru ca danezii să respingă invadatorul venit din sud.

În 973, Edgar a fost încoronat la Bath „rege al Angliei şi stăpân al insulelor şi al regilor mării". *Danelag* obţinea o anumită autonomie, dar conducătorii vikingi sau „regii mării" au recunoscut autoritatea lui Edgar. Doar începând cu 988 au fost reluate de fapt raidurile danezilor, dar în egală măsură şi ale norvegienilor care căutau refugiu în

porturile normande. În 994 regele norvegian Olafr Trygnasson şi regele danez Sveinn, supranumit „Barbă Despicată" au pătruns cu flotele în estuarul Tamisei şi au lansat 2000 de oameni la asalt asupra Londrei. Au fost respinşi, dar au primit 16 000 de livre de argint pentru a lua calea mării.

Se poate considera că noaptea Sfântului Bartolomeu a avut un precedent englez, în ziua Sfântului Brice. Într-adevăr, în ziua acestui sfânt, 13 noiembrie 1002, regele Æthelred a poruncit masacrarea tuturor danezilor stabiliţi în Anglia. Reacţia nu s-a lăsat aşteptată: în următorii doi ani, Sveinn a desfăşurat raiduri de represalii deosebit de devastatoare. În 1009, cu doar un an înaintea morţii sale, a devenit stăpân al întregii Anglii. Fiul lui Æthelred, Edmund, a reluat lupta împotriva danezilor conduşi pe atunci de Knut, de timpuriu supranumit „Cel Mare". A cucerit „cele cinci oraşe" şi a stăpânit cu autoritate *Danelag*-ul, învingând pe adversarii scandinavi la Otford. Pe câmpul de luptă de la Ashingdon, norocul armelor s-a schimbat încă o dată. Puţin mai târziu, în 1016, moartea neaşteptată a lui Edmund I-a lăsat pe Knut singur stăpân al întregii Anglii, ceea ce avea să rămână practic până la moarte, în 1035, în ciuda eforturilor adeseori periculoase ale norvegienilor. Knut a avut înţelepciunea de a face distincţie netă între cele două regate ale sale, cel danez şi cel englez. În 1018 şi-a trimis flota în Scandinavia — fapt ce i-a permis să înfrângă o coaliţie suedezo–norvegiană în apele Scaniei orientale — şi a convocat o adunare populară la Oxford. Devenit unul dintre cei mai puternici suverani ai Europei, a asistat la Roma, în 1027, la încoronarea împăratului Conrad al II-lea[2] căruia a ştiut să-i fie un vecin binevoitor.

[2] În original apare eronat Otto al II-lea, a cărui domnie luase sfârşit în 983 (N.tr.)

Rareori calităţi precum inteligenţa militară şi diplomatică, organizarea politică şi juridică, inerente vikingilor, au fost folosite cu atâta eficienţă. În mai multe rânduri danezii au aruncat în luptă trupe de elită antrenate metodic în tabere situate destul de departe în spatele teatrelor de război, precum Trelleborg, Fyrkat sau Aggersborg în Danemarca şi, mai ales, Jomsborg, amplasată nu departe de Wollin, pe litoralul actual al Poloniei. Cei mai buni războinici erau recrutaţi din întreaga Scandinavie, după cum o dovedesc inscripţiile runice de la Galteland, în Norvegia, şi de la Yttergärde, de la Lingsberg, de la Väsby etc., în Suedia: expresia *taka giald* (a percepe tribut) desemnează aici, fără îndoială, faptul de a lua parte la o expediţie împotriva Angliei. Atunci când Knut şi-a demobilizat marea sa armată, în 1018, a pus pe picioare un corp de elită care a slujit drept garnizoană în Anglia, numit *thingalid*.

Cronicarul danez Aggesen, de la sfârşitul secolului al XII-lea, ne-a lăsat o descriere circumstanţiată a acestei unităţi de elită „*quam suo idiomate Tinglith placuit nuncupari*"[3]: aleşi pentru vitejia lor, pentru abilitatea în mânuirea armelor, aceşti bărbaţi în număr de 3 000 erau echipaţi şi plătiţi regeşte. În aceeaşi epocă întâlnim la Bizanţ o oaste de mercenari similară numită *væring-jalid*[4]. Înţelegem de ce apropiaţii acestor războinici de elită au ţinut să menţioneze pe inscripţiile runice gravate în memoria lor calitatea de *thingamenn*.

Imperiul lui Knut, care se întindea pe cele două maluri ale Mării Nordului, nu a supravieţuit morţii întemeietorului;

---

[3] „Pe care <lui Knut> i-a plăcut să o numească pe limba sa Tinglith" (N.tr.).

[4] „Garda varegă" (N.tr.)

fiul acestuia, Kardeknud a domnit până la moarte în 1042, iar fratele său vitreg, englezul Eduard Confesorul, i-a succedat. Astfel a luat sfârşit stăpânirea daneză pe pământ englez. Raiduri s-au desfăşurat încă, mai mult sau mai puţin sporadic. Ultima expediţie, sub conducerea lui Asbjorn, a reunit în 1069 mai mult de 250 de corăbii; danezii au cucerit Yorkul, pe atunci în mâinile norvegienilor, dar ducele Wilhelm, devenit „Cuceritorul", a pus foarte repede lucrurile la punct. Ely şi Peterborough au fost ultimele oraşe engleze în stăpânirea danezilor, cântec de lebădă al drumului către apus.

Capitolul III

CALEA RĂSĂRITULUI

Suedezii au fost cei care au deschis *austrvegr*, calea care, înaintând de-a lungul stepelor ruseşti până la ţărmurile Mării Negre, ajungea până la porţile Imperiului bizantin şi ale Califatului din Bagdad. Dar, ca şi în apus, deosebirea între diferitele popoare scandinave este mai ales de ordin cantitativ, cu toate că este sigur că danezi, norvegieni şi islandezi s-au aventurat în egală măsură spre răsărit: o expediţie condusă de un oarecare Ragnvald a atins în cursul secolului al IX-lea oraşul Novgorod, stăpânit de suedezi, şi a trebuit să se confrunte cu ostilitatea acestora. Puţin după anul 1000, pretendentul la coroana norvegiană, cel pe care posteritatea îl va cunoaşte sub numele de Olaf cel Sfânt, a poposit în răsărit pe durata exilului. În sfârşit, tradiţia islandeză a epopeei al cărei erou tragic este Yngvarr vidförli îşi datorează foarte probabil originile unui islandez pe nume Garda-Ketill, alăturat pionierilor suedezi. Aceste excepţii confirmă totuşi regula: cucerirea estului a fost fapta suedezilor. În acest sens, cronicile ruseşti nu menţionează decât pe *Rus, Væringjar* şi *Svei*, toţi oameni veniţi din Suedia. Cuvintele scandinave pătrunse în limba rusă, precum şi prenume precum Igor (Ingvar), Oleg (Helge) sau Vladimir (Valdemar) sunt toate de origine suedeză; autorii din Islanda medievală, care numesc Rusia *Svithjod inn mikla* (Suedia Mare), nu lasă, la rândul lor, nici un dubiu în privinţa preponderenţei Suediei în răsărit.

Expansiunea vikingilor în est îşi datorează o mare parte din originalitate ponderii elementului economic, a cărui importanţă a fost mereu determinantă. Un observator arab, Ibn Rustah, a scris despre varegi la mijlocul secolului al X-lea: „trăiesc exclusiv din comerţul cu ţările slavilor" Cu siguranţă colonizarea a putut să capete în anumite locuri proporţii impunătoare: în regiunile care se întind de la Vladimir la Jaroslavl au fost inventariaţi, în secolul al XIX-lea, 7729 de tumuli, iar centrele create de vikingi în locuri ca Staraia Ladoga, Novgorod şi Kiev au fost cu siguranţă capitale în care, timp de generaţii, au domnit dinastii suedeze. Dar aceste trei oraşe nu erau în esenţă decât burguri (*gardar*) printre atâtea altele, adică centre comerciale fortificate, implantate în punctele nevralgice ale circulaţiei fluviale a cărei imensă reţea se ramifica până la Marea Caspică. De-a lungul „ţării târgurilor" (Gardarikr) — astfel desemnau vikingii Rusia — negustorii suedezi, adeseori numiţi de inscripţiile runice *felagaR* (asociaţi sau camarazi) şi-au multiplicat demersurile fructuoase.

Iradiind din centrele comerciale situate pe malurile Mälarului suedez dintre care Birka a fost vreme îndelungată cel mai prosper, negoţul nordic a sfârşit prin a atinge toate marile centre de schimb, unde veneau să se întâlnească pentru a face comerţ musulmani, turci, evrei şi arabi. De la Praga la Bolgar, pe marele cot al Volgăi, de la Itil (astăzi Astrahan) până în misteriosul ţinut Wisu, situat la trei luni de mers la nord de Bolgar, şi fără a uita Bizanţul, varegii au făcut negoţ cu blănuri, mătase, ţesături şi sclavi. Pretutindeni au făcut dovada unei remarcabile capacităţi de adaptare: la Bizanţ s-au supus regulilor exigente ale corporaţiilor, pe ţărmurile Mării Albe au practicat trocul „mut": negustorul suedez îşi depunea mărfurile într-un loc

stabilit indicând printr-un desen ceea ce aştepta în schimb, se întorcea în tabără şi apoi revenea pentru a lua bunurile depuse între timp de indigeni sau propria lui marfă, în caz că aceştia nu o acceptaseră. Adeseori suedezii făceau efortul de a învăţa limba partenerilor lor comerciali, aşa cum o afirmă mai ales Yngvarr vidforli. Desfăşurarea acestor operaţii nu se producea fără pericole: în afara celor naturale, negustorii suedezi trebuiau adesea să facă faţă atacurilor. Extrem de periculoase erau repezişurile Niprului, unde prezenţa pecenegilor, populaţie turcică instalată la est de fluviu, se adăuga riscurilor navigaţiei. Varegii au fost nevoiţi nu numai să construiască tabere fortificate de-a lungul itinerariilor, dar şi să subordoneze politic popoarele slave care le ofereau în acelaşi timp tribut şi un sprijin preţios departe de bazele lor de plecare. Astfel s-a elaborat, timp de două secole, o reţea comercială de o asemenea eficacitate încât atunci când primii Hanseatici au început în secolul al XIII-lea să pătrundă în ţinuturile din răsărit, au reluat în chip firesc drumurile trasate de vikingi.

La începutul secolului al X-lea, teritoriul Rusiei actuale era împărţit între două imperii sau *khaganate*, cel al bulgarilor la nord şi cel al khazarilor la sud. Suedezii colonizaseră deja de mai multe generaţii anumite aşezări din ţinuturile baltice şi din Finlanda meridională. Dar mai spre est, prezenţa nu le este încă atestată de nici o descoperire arheologică. Or, în 839, aşa cum ne spune Prudentius, o misiune diplomatică trimisă de împăratul bizantin, Theofil, la Ludovic cel Pios s-a înfăţişat la curtea francă situată la Ingelheim, pe Rin. În rândul străinilor figurau mesageri ai varegilor care, împiedicaţi de revolta triburilor indigene de pe Nipru să se întoarcă în patrie, se alăturaseră solilor bizantini în scopul de a se ajunge acasă prin apus.

Savantul danez Stender-Petersen a fost primul care a interpretat mărturia irefutabilă a lui Prudentius: în 839 exista în nordul Rusiei un *khaganat* suedez, independent de patria–mamă şi suficient de puternic pentru a întreţine raporturi diplomatice cu Bizanţul. La urma urmelor naşterea acestui imperiu viking este confirmată de vechea cronică rusă compilată de un călugăr din Kiev numit Nestor. Potrivit acestuia, slavii, incapabili să trăiască în bună înţelegere unii cu alţii, au făcut apel la varegi pentru a-i conduce; trei fraţi şi-au împărţit puterea, cel mare Rurik s-a instalat la Aldeigjuborg pe lacul Ladoga, mijlociul, Sineus, s-a aşezat pe malurile Mării Baltice la Byelosersk, cel de-al treilea Truvor, în Estonia la Isborsk. După moartea fraţilor săi, Rurik a devenit singurul stăpân al *khaganatului*; a întemeiat pe malurile lacului Volkov oraşul Holmgardr (astăzi Novgorod) şi şi-a stabilit aici capitala. La sud-est a întins limitele imperiului până în regiunea Smolensk-Gnezdovo. Aici nu a întârziat să se dezvolte un centru excepţional de activ: de fapt, în acest loc negustorii veniţi din Scandinavia, urcând pe cursul Dunării, ale Niemenului sau ale Vistulei şi Bugului ajungeau, după ce străbăteau micile râuri mâloase care drenau imensele mlaştini ale Pripetului, la cursul Niprului care le deschidea drumul către miazăzi.

Rămânem tulburaţi în faţa importanţei acestor aşezări, a căror explorare arheologică a fost din nefericire compromisă de tragice evenimente din epoca contemporană. Aldeigjuborg a fost construit pe Volkov la vreo zece kilometri de vărsarea acestuia în lacul Ladoga, potrivit obiceiului vikingilor, care evitau litoralul dificil de apărat.

Au fost scoase la lumină vestigiile marilor edificii din lemn, a unor mici case prevăzute cu încălzire. Au fost descoperite

numeroase obiecte, dintre care o secure magnific împodobită, o broşă ovală, tipare pentru turnarea bijuteriilor, piepteni lucraţi cu măiestrie. În 1957 a fost publicat textul unei inscripţii runice gravate pe o tabletă de lemn frumos decorată descoperită în aşezarea de la Aldeigjuborg: a fost confirmat astfel faptul că multe dintre inscripţiile runice au fost făcute în lemn şi, că în consecinţă, s-au distrus.

În privinţa centrului de la Holmgardr, stratul de pământ negru — cel al habitatului uman — atinge 14 metri în adâncime, ceea ce denotă o densitate de locuire puţin obişnuită. Pietre runice suedeze scot în evidenţă faptul că Gotlandezii întreţineau în acest oraş un important centru comercial şi că, mai târziu, a fost construită o biserică închinată memoriei Sfântului Olaf, fără îndoială din cauză că acest rege al Norvegiei s-a stabilit acolo un timp. Centrul de la Smolensk, din care au fost descoperite trei situri succesive, nu era cu nimic mai prejos celorlalte două oraşe ale *khaganatului suedez*: săpăturile arheologice care continuă au scos deja la lumină 3850 de tumuli (care constituie astfel cea mai mare necropolă a Rusiei), 10 spade, 24 de fibule ovale şi numeroase alte obiecte care depun mărturie pentru existenţa unei intense activităţi.

Păsind Smolenskul la bordul ambarcaţiilor lor, pe care la nevoie le făceau să alunece pe trunchiuri de arbori de la un fluviu la altul — operaţiune numită *volok* de către ruşi — negustorii suedezi coborau pe cursul Niprului, care când şerpuia prin labirintul unei păduri virgine dispărută în zilele noastre, când era întretăiat de repezişuri. Acolo unde încercările luau sfârşit şi unde fluviul îşi regăsea calmul şi măreţia, a fost întemeiat oraşul Kænugardr, Kievul ruşilor. Aici au fost descoperite, de asemenea, vestigiile unei fortificaţii şi morminte bogate în obiecte preţioase. Este sigur că de la începutul secolului al X-lea, Kievul a

devenit centrul unui al doilea *khaganat* suedez, care nu a încetat să-şi extindă influenţa în defavoarea bulgarilor şi khazarilor. Au fost atinse ţărmurile Mării Negre, iar popoarele slave învecinate (vervianii, drugovianii, kriviţii) au fost supuse şi obligate să plătească tribut. Stăpânind în acelaşi timp gurile Niprului şi Crimeea, a fost construită o aşezare, pe amplasamentul actual al Beresanj, numită Birka, după oraşul suedez de pe malurile Mälarului. Aici a fost descoperită, în 1905, o inscripţie runică gravată de un oarecare Krani în amintirea asociatului său Karl. Înaintând mai departe către est, varegii trebuie să fi smuls khazarilor, în 965, oraşul Sarkel, situat la Marea Azov.

De la începutul secolului însă, vikingii s-au ciocnit de Bizanţ, a cărui capitală nu au ezitat să o asedieze în două rânduri, în nebunească lor bravură. Înţelepciunea politică i-a făcut totuşi să înţeleagă vanitatea unei asemenea ambiţii şi, în cele din urmă, au fost stabilite raporturi de bună vecinătate întărite prin tratatele din 911 şi 944. Apreciind loialitatea şi curajul vikingilor, împăraţii bizantini au constituit mai târziu o gardă personală recrutată din rândul *Væringjar*, aducând astfel un strălucitor omagiu meritelor războinice ale suedezilor. Runele gravate de unul dintre aceşti mercenari imperiali pe laba anterioară dreaptă a leului din Pireu, dus la Veneţia în 1687, constituie o mărturie accidentală.

O veritabilă maree de monede arabe provenind din minele de argint ale Califatului din Bagdad a invadat Suedia pe durata secolului al IX-lea. Încetinirea foarte sensibilă a acestui proces în secolul următor şi încetarea definitivă de la debutul secolului al XI-lea au diferite cauze. Mai întâi, secătuirea minelor din Orientul Apropiat i-a îndemnat pe negustorii suedezi să modifice orientarea geografică a activităţilor lor şi, prin urmare, drumurile

Niprului şi Volgăi au cunoscut o abandonare progresivă. Pe de altă parte, *khaganatele* varegilor au manifestat o supărătoare tendinţă de a se dilua în mediul slav după câteva generaţii. Distanţa care le separa de Scandinavia, caracterul minoritar al rasei nordice şi, în egală măsură, creştinarea datorată unui foarte activ prozelitism bizantin, au pecetluit rapid destinele imperiilor vikinge. La moartea lui Sveinald, cuceritorul Sarkelului, mai cunoscut sub numele slav de Sviatoslav, o rivalitate fratricidă i-a opus pe cei doi fii ai săi şi, împreună cu aceştia, moştenirile lor, anume *khaganatul* de Novgorod şi cel de Kiev. În 980, Vladimir şi-a ucis fratele, Jaropolk, şi s-a instalat la Kiev, care a devenit astfel capitala unui imens imperiu care se întindea de pe ţărmurile lacului Ladoga până la cele ale Mării Negre.

Şapte ani mai târziu, Vladimir s-a convertit la creştinismul ortodox. De fapt, acest act religios a venit să sancţioneze o politică orientată deliberat spre Bizanţ. După moartea sa, acest conducător viking, assasin al fratelui său, a fost canonizat, constituind astfel o demnă replică orientală a Sfântului Olaf al Norvegiei.

În secolul al XI-lea marele imperiu creştin al Rusiei a tins tot mai mult să-şi uite originile scandinave, iar Suedia, care a rămas încă fervent păgână, nu a întreţinut cu acesta decât raporturi comerciale. În această conjunctură a fost organizată, către 1040, marea expediţie a lui Yngvarr vidförli (Ingvar „Marele Călător"), care a avut drept ţintă îndepărtata şi fabuloasa ţară Särkland, locuită de musulmani, la înseşi hotarelele lumii asiatice. Fără îndoială era vorba de restabilirea drumului care, în secolul al IX-lea, îndreptase către Suedia o uriaşă cantitate de *dirhemi* arabi. În două sute de ani condiţiile se schimbaseră, însă, în bună măsură: minele califatului arab căzuseră în mâna

invadatorilor veniţi din Asia. Cumanii, populaţie nomadă orientală, hărţuiau căile Volgăi şi Niprului şi chiar imperiul de Kiev devenise el însuşi un stat străin intereselor scandinave. Douăzeci şi cinci de piese runice din Uppland, analele islandeze din 1041 şi mai târziu *Saga lui Ingvar* au salvat de la uitare această uimitoare epopee care, în memoria popoarelor nordice, a sfârşit prin a căpăta un caracter legendar. Treizeci de corăbii încărcate cu bărbaţi hotărâţi să strângă bogăţii cu sabia au părăsit Suedia, au pătruns în Orient, şi-au atins scopul, dar nu s-au mai întors niciodată. Cu grandoarea laconică specifică acestui gen literar prea multă vreme ignorat, inscripţia runică de la Gripsholm reconstituie epopeea lui Ingvar şi a oamenilor săi:

Au plecat cu bărbăţie
foarte departe în căutarea aurului
şi acolo către răsărit au hrănit
vulturul duşmanilor lor
şi au murit la miazăzi
în ţinutul mătăsii.

A fost ultima tresărire a expansiunii vikinge spre Orient. Curând, drumul spre răsărit nu a mai fost parcurs decât de câţiva pelerini ce se îndreptau spre Ierusalim. O piatră runică aminteşte, la Broby, în apropiere de Stockholm, de un anume Östen care a vizitat Ierusalimul şi care a murit pe drumul de întoarcere către Grecia. Poate şi vreun mercenar suedez în serviciul Bizanţului a regăsit itinerarul tradiţional, dar de acum înainte „ţara târgurilor" şi-a pierdut orice semnificaţie economică. Cruciadele vor restabili curând rolul de intermediar între Occident şi Orient al anticei artere mediteraneene, chiar dacă aceasta nu-şi va

recăpăta niciodată vechea sa însemnătate. Nu poate fi contestat însă că unele dintre cele mai mari oraşe ruseşti, precum Bielosersk, Cernigov, Izborsk, Kiev, Murom, Novgorod, Poloţk, Rostov sau Smolensk îşi datorează originile expansiunii vikinge şi s-a putut susţine fără prea multă exagerare că suedezii au fost cei care au pus bazele Imperiului rus.

Cu moartea lui Ingvar, survenită în anul 1041 undeva în Siria, ia sfârşit istoria vikingilor şi începe legenda acestora. Creştinarea Scandinaviei, sau cel puţin cea a suveranilor şi a claselor conducătoare, va fi curând un fapt împlinit. Ţările nordice se vor istovi în interminabile războaie fratricide. Doar Danemarca va găsi o vreme forţa de a-şi impune autoritatea slavilor pe ţărmurile meridionale ale Balticii, apoi totul va intra în noua ordine feudală şi romană: Scandinavia se va integra Europei ca o îndepărtată provincie pentru a deţine rolul ingrat de rudă săracă în sânul unei familii orgolioase. Va trebui aşteptat „Războiul de 30 de ani" pentru a se vedea schiţat un nou ciclu de expansiune datorat virtuţii cuceritoare a suedezilor, îndepărtaţi urmaşi ai vikingilor.

PARTEA A DOUA

CIVILIZAŢIA VIKINGILOR

kurmR:kunukR::karthi:kubl:thusi
aft:thurui:kunu:sina tanmarkaR:but
„Regele Gorm a gravat acest monument
în amintirea soţiei sale Thyre,
nestemată a Danemarcei."
(Inscripţie runică de la Jelling)

„Poziţia femeii este în orice societate măsura exactă a stadiului de dezvoltare a acesteia", afirma cu îndreptăţire marele istoric romantic suedez Geijer. În epoca noastră părem să nu fim deloc conştienţi că o societate în sânul căreia femeia era nu numai respectată, adesea răsfăţată, dar chiar capabilă de iniţiative economice, de responsabilităţi politice şi de activităţi literare, era în chip necesar bazată pe o civilizaţie remarcabil de dezvoltată. Acest adevăr esenţial merită să fie amintit mai ales în ţara noastră, unde copii sunt încă învăţaţi în şcoli că „vikingii erau sălbatici veniţi din nord care cântau în timpul luptelor"

Arheologia şi studiul textelor vechi au restituit cu o migăloasă fidelitate chipul surprinzător de bogat şi de mobil al acestei civilizaţii. Subiect plin de inteligenţă, civilizaţia vikingă a fost admirabil adaptată vocaţiei sale, pe care suntem tentaţi să o numim funcţională: corăbiile, armele, taberele militare, oraşele ilustrează de minune o constantă preocupare de eficacitate raţională. Chiar scopul acestor diferite instrumente ale omului şi societăţii

dezvăluie o nevoie spontană de frumuseţe plastică, fie că aceasta provine din însăşi concepţia obiectului, fie că ea îl conduce pe meşteşugar la ornamentarea materialului prelucrat. Din acest motiv, chiar dacă muzeele din Scandinavia nu ar propune admiraţiei uimite a vizitatorului occidental fabuloasele lor vitrine cu bijuterii, am fi îndreptăţiţi să vorbim de arta vikingă. Potrivit imaginii unei civilizaţii deliberat cosmopolite, arta este larg deschisă influenţelor străine. Dar în spatele faţadei aporturilor externe, prin căutările şi tendinţele originale, observatorul discerne o nelinişte grandioasă, metafizică, confirmată prin poezia epocii, în care simţim încă vibrând în secret, dar cu intensitate, după un mileniu, sufletul acestei civilizaţii.

Capitolul I

CORABIA

Produsul cel mai original al civilizaţiei vikingilor, simbol al puterii şi curajului lor, corabia constituie în egală măsură realizarea perfectă, capodopera prin excelenţă. S-a putut susţine că reprezintă pentru lumea scandinavă ceea ce templul grec este pentru lumea mediteraneană. Mai mult decât armele, corabia este obiectul legitim al mândriei vikingului şi sunt cu sutele cazurile în care poeţii scalzi au compus *kenningar* sau metafore pentru a desemna „bidiviul valurilor" acest vehicul uimitor care, de la Marea Albă la ţărmurile Massachusettsului, a făcut să fie extinse frontierele lumii cunoscute.

Din toate aspectele civilizaţiei oamenilor Nordului, corabia vikingă este desigur cel cu care suntem cel mai familiarizaţi. Reprezentarea grafică ne-a fost transmisă prin istoriile în piatră, precum cele de la Tjängvide sau de la Lärbro, în insula Gotland: fragmente de ţesături, în rândul cărora la loc de cinste figurează broderia numită „Tapiseria de la Bayeux", ne arată corăbiile navigând pe mare sau pe cale de a fi construite; poeme scaldice şi, mai târziu, *saga* islandeze le consacră virtuţile de-a lungul unor descrieri în care lirismul are adeseori câştig de cauză în dauna aspectelor tehnice şi, în sfârşit şi mai ales, vestigii numeroase din aceste corăbii au fost descoperite în tumuli regali precum cele de la Gokstad, Tune şi Oseberg în apropiere de Oslo, sau în locul în care eşuaseră. În acest fel a fost posibil, din 1893, să se construiască în Norvegia o replică a corăbiei de la Gokstad care, sub comanda căpitanului Magnus Andersen, a efectuat traversarea Atlanticului de la un ţărm la

celălalt. În zilele noastre muzeul de la Bygdoy, la periferia oraşului Oslo, expune trei ambarcaţiuni vikinge restaurate, împreună cu obiectele găsite alături de acestea. Nimic nu este deci mai concret şi mai precis decât cunoaşterea corăbiei vikinge: există doar câteva incertitudini în privinţa velei şi a greementului, confecţionate din ţesături perisabile care s-au distrus o dată pentru totdeauna.

Punerea la punct a ambarcaţiunii vikinge şi a navigaţiei în largul mării a făcut posibilă expansiunea popoarelor scandinave în lume. Progresele au fost însă lente într-o epocă în care planşa de desen era necunoscută: prin mii de tatonări empirice, de imperceptibile îmbunătăţiri, s-a pregătit pe neştiute triumful maritim al oamenilor Nordului. Tacitus ne-a lăsat o descriere destul de amănunţită a corăbiilor folosite în epoca sa de către Suioni: aceasta se aplică destul de bine corăbiei descoperite la Nydam în Schleswig şi care pare să fi fost construită către anul 300 d.H. Coca deschisă lateral în forma literei V măsoară 22,84 m în lungime şi 3,26 m lăţime. Este constituită dintr-un bordaj în lanţ montat deasupra unei planşe de carlingă. Cuplele şi traversele erau conectate bordajului prin legături suple împletite din scoarţă de tei sau din rădăcină de pin. Corabia, ale cărei extremităţi erau identice, era propulsată prin forţa vâslelor, iar instabilitatea laterală făcea imposibilă folosirea velei. O gravură rupestră descoperită în Gotland, datând din secolul al V-lea, atestă un mare progres pe care îl confirmă cele două corăbii scoase la lumină la Kvalsund în Norvegia. Acestea au fost construite în secolul al VII-lea şi anunţă deja nava vikingă: planşa de carlingă a devenit o veritabilă chilă, coca este arcuită în formă de U, inovaţii care asigură o mai bună stabilitate şi permit folosirea velei. Nu ştim prea bine când a început să fie folosită marea velă rectangulară susţinută

de un catarg robust, implantat puţin înaintea părţii mediane a navei. Este sigur că prima folosire a acesteia urcă cel puţin în secolul al VI-lea, aşa cum stau mărturie anumite gravuri rupestre.

În Insula Gotland, veritabilă mină de aur pentru istoricul epocii respective, s-au descoperit mai multe pietre gravate, datând din secolele al VII-lea şi al VIII-lea pe care figurează cu toată claritatea dorită silueta corăbiilor de transport. O schiţă gravată pe faţa internă a unei scânduri din punte aparţinând corăbiei de la Oseberg pune în evidenţă introducerea şirurilor de bordaj la proră. Coca, puternic bombată, este cea a unui amfidrom. Catargul susţine o velă rectangulară cadrilată în diagonală: se presupune că aceasta, confecţionată din pânză de in dublată de o ţesătură din aba, era întărită cu fâşii din piele. Învergată pe o pârghie susţinută de o bulină[5], vela era întinsă în lateral printr-o scotă. Fiecare bord era străpuns de două perechi de orificii destinate folosirii a patru vâsle care asigurau propulsia în timpul manevrelor în port. La spatele tribordului acestor mari nave fără punte se găsea cârma. Simpla vâslă–cârmă s-a perfecţionat în comparaţie cu epoca descoperirii de la Nydam: ataşat vâslei, un fir de răchită se mişca pe un scripete solidar bordajului, iar partea sa superioară era menţinută pe grindă printr-o împletitură de piele. O bară scurtă liberă şi orizontală comanda safranul, care nu va înceta să câştige în înălţime, în aşa fel încât, pe corăbiile vikinge, va sfârşi prin a apare ca o veritabilă punte pe care stătea cârmaciul.

Vikingii vor perfecţiona acest tip de corabie, îl vor diversifica în funcţie de scopul căruia îi era destinată şi îi vor realiza construcţia într-un ritm care prefigurează producţia de serie a industriei moderne. Flote de război numărând două sute de unităţi sunt adesea menţionate în texte şi

[5] Parâmă pentru manevrarea pânzelor (N.tr.)

uneori numărul fantastic de 2000 de nave este avansat de autori demni de încredere. Păduri întregi au fost doborâte, după cum arată „Tapiseria de la Bayeux", şi, din stejar, a fost creată o gamă de ambarcaţiuni admirabil adaptate nevoilor comerţului, dar şi necesităţilor războiului. *Byrding* era termenul generic care desemna nava de transport care putea fi o *ródrarferja*, precursor al feriboturilor moderne, propulsat prin forţa vâslelor, sau un *knorr*, prestigiosul învingător al Atlanticului de Nord, cu o solidă etravă care trosnea în valuri, după cum o indică şi numele. Atunci când se dorea deplasarea sacrificându-se încărcătura în folosul vitezei, se foloseau mai multe tipuri de ambarcaţiuni, de la la minuscula *snekkja* la *skuta,* trecând prin *karv*, tip de ambarcaţie de cabotaj deosebit de manevrabil în interiorul fjordurilor şi arhipelagurilor. Capitolul LVI din *Saga lui Egil* ni-l înfăţişează pe erou scăpând de urmărirea regelui Eric „Secure Însângerată" folosind pe rând mai multe nave de tipuri diferite judicios alese în funcţie de pescaj. Spre deosebire de alte corăbii, navele de război trebuiau, înainte de orice, să satisfacă imperativul vitezei, indiferent de forţa vântului. Acestea cuprindeau cel mai mare număr de bănci pentru vâslit, iar profilul lor era atât de zvelt pe cât permitea rezistenţa materialelor puse în lucru. Din acest motiv au fost denumite în mod obişnuit *langskip* (corabie lungă) în opoziţie cu *kaupskip* (navă de comerţ) mult mai burduhănoasă. Caracteristica esenţială a *langskip*-ului în ochii vikingilor era oferită de numărul de bănci pentru vâsle, ele însele solidare traverselor. Acestea păreau să fie uniform distanţate una de cealaltă la aproximativ 0,98 m (*sess* sau *rum*). Atunci când în *saga* ni se spune că *Ormen Lange*, ce aparţinea lui Olaf Tryggvason, avea 34 de bănci, putem să deducem că măsura 36 de metri în lungime. Cel mai mare *langskip* despre care se

face menţiune, cel al lui Knut cel Mare, era unul de 60 de bănchete şi trebuia deci să măsoare aproape 80 de metri în lungime. Termenul uzual aplicat acestor vase era *skæid*, dar adesea au fost numite *drakkar* după capetele de dragon care le împodobeau prora.

Cele trei corăbii de la Bygdoy au fost dezgropate la sfârşitul secolului al XIX-lea din tumulii situaţi pe perimetrul fjordului Oslo. Argila albastră a acestor ridicături, a căror bază putea atinge mai mult de 80 de metri în diametru, cum este cazul la Tune, a păstrat foarte bine osatura navelor, care nu au avut de suferit decât greutatea pământului şi imixtiunea jefuitorilor de morminte. Pe punte fusese amenajată o cameră mortuară din lemn, în care defunctul a fost incinerat, în mijlocul obiectelor şi animalelor preferate. Starea de conservare a corăbiilor a permis o restaurare fidelă şi completă.

În cazul navei de la Gokstad a fost posibilă chiar construirea unei replici realtiv exacte care a traversat Atlanticul în 28 de zile, navigând cu mai mult de 10 noduri zile întregi, ceea ce constituie încă o viteză respectabilă în privinţa marinei comerciale din zilele noastre. De la o etravă la alta măsura 23,3 m iar traversa principală atingea 5,25 m. Lemnul utilizat era stejarul, cu excepţia catargului, care era din pin. Pe chila prelungită prin pupa şi prora (trei magnifice piese de stejar, subtil profilate în scopul de a putea naviga cu ajutorul velei în cazul vânturilor transversale) era implantat primul din cele 16 bordaje montate în clin şi călăfătuite cu fibre vegetale gudronate. Al zecelea bordaj, cel al liniei de plutire, era mult mai gros şi forma o centură de jur împrejurul navei. În al cincisprezecelea bordaj erau practicate 16 găuri pentru vâsle de fiecare parte, prevăzute cu opercule destinate închiderii lor în larg. Pe partea inferioară a grindei longitudinale, orificii rectangulare permiteau ataşarea a 32 de scuturi de fiecare bord. Ţăruşi de fier legau bordajele între ele. Bordajul însuşi conţinea piese curbate în care erau introduşi

snopi din fibră de rădăcină, destinaţi conectării cuplelor de membruri, dispunere care conferea ansamblului o elasticitate excepţională. În centrul navei şi deasupra chilei, un enorm bloc de stejar fixa în orificiul său superior catargul; o piesă mare în formă de peşte era dispusă pe acest bloc în axa longitudinală, iar gaura verticală care o traversa constituia locaşul propriu zis al catargului. Acesta, din care doar partea inferioară a fost găsită, trebuie să fi măsurat 13 m înălţime.

Pe vârful său erau plasate, perpediculare fiecărui bord, două piese rectangulare prevăzute cu două orificii circulare, în care se fixa o vergă al cărei rol era să întindă vela. În spate, la tribord,

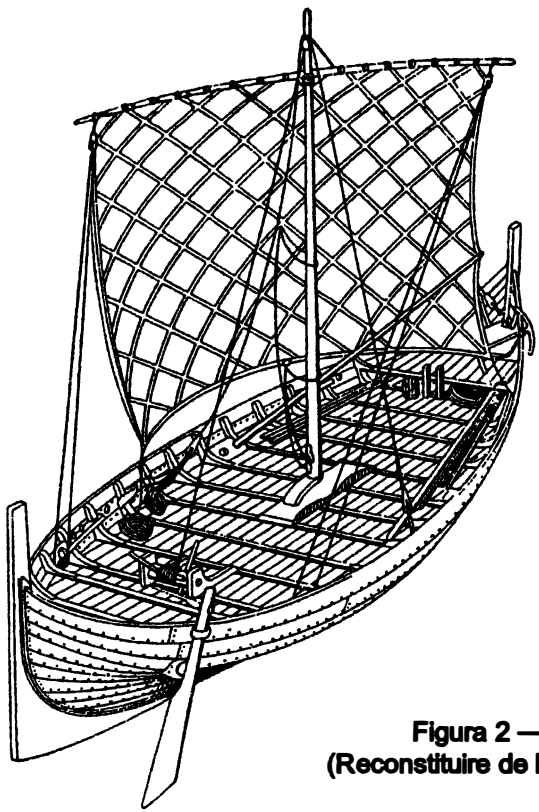

Figura 2 — Un *knorr*
(Reconstituire de Björn Landström)

ae afla cârma, asemănătoare în toate privinţele celei a corăbiilor de la Kvalsund. Căpitanul Magnus Andersen, care a avut ocazia de a o experimenta în dificilele talazuri ale Atlanticului de Nord, a declarat: „Această cârmă este opera unui geniu; graţie ei un om poate să conducă tot timpul nava". O pasarelă constituită dintr-o scândură de pin de mai mult de 7 m lungime, pe faţa superioară a căreia erau sculptate trepte, a fost regăsită la bordul navei, ca şi traversa unei ancore de fier cu totul mâncată de rugină. Să menţionăm şi prezenţa a patru scânduri robuste, dispuse două câte două, în cruce, servind la susţinerea celor două gabii ale unui cort. Şaisprezece perechi de vâsle completau echiparea navei: de o lungime variind între 4 m şi 4,5 m, în funcţie de locul în care erau fixate, în orificiile din centru sau de la extremităţi — acestea fiind, la rândul lor, mai degrabă practicate puţin mai sus către pupa şi prora decât în centru —, se terminau printr-o pală subţire, cu nervuri.

Corabia de la Tune, ca şi cea de la Gokstad, aparţinea tipului *karv*. Lungă de vreo douăzeci de metri, largă de mai mult de 4 m la centru, nu măsura decât 1,5 m de la chilă la grinda longitudinală, ceea ce făcea ca bordul liber să fie foarte fragil; lipsită de orice decoraţiune era în mod evident destinată transportării de încărcături grele în ape calme. Construcţia nu diferă deloc de cea a navei de la Gokstad. Şi în acest caz stejarul furnizează materialul esenţial, cârma fiind confecţionată din pin. Spre deosebire de cele două corăbii care datează de la sfârşitul secolului al IX-lea, corabia de la Oseberg provine chiar de la începutul epocii vikinge. Stejarului, din care sunt confecţionate membrurile şi bordurile, i se adaugă mesteacănul, care a servit pentru anumite părţi ale grindei longitudinale. Corabia a fost folosită către sfârşitul secolului al IX-lea ca mormânt; arheologul norvegian A.W. Brogger presupune că cele două corpuri de femeie găsite la bord sunt ale

reginei Asa şi a uneia dintre însoţitoarele sale. Ceea ce este sigur este faptul că această navă de tip *karv* a fost construită în scopul de a servi drept navă de agrement şi de prestigiu unui anumit suveran. Minunat lucrată, încărcată cu obiecte de lux şi cu produse de consum, nava ne oferă cea mai prestigioasă ilustrare a fastului şi rafinamentului atins de civilizaţia vikingilor. Şi chiar dacă nu ne spune nimic care să nu fi fost deja cunoscut în privinţa tehnicii navigaţiei în Nord, ne apare drept una dintre cele mai somptuoase bijuterii ale artei vikinge descoperite vreodată.

Vikingul a trecut în posteritate drept simbol al navigatorului întreprinzător pe care nici o mare nu îl făcea să dea înapoi; a fost, în fapt, un veritabil descoperitor al oceanelor. Dar nici curajul individual, nici perfecţiunea construcţiei navale nu explică realizări pe care doar timpurile moderne le-au depăşit. Ştiinţa navigaţiei a beneficiat ea însăşi de această excepţională inteligenţă a mării proprie popoarelor scandinave. Dacă totuşi pasiunea de a naviga este atestată, glorificată de toţi poeţii scalzi, detaliile tehnice nu ne sunt cunoscute decât într-o manieră fragmentară şi uneori chiar conjuncturală. Un fapt rămâne sigur: nava de tip *knorr* a despicat cu puternica sa etravă valurile Mării Albe, ca şi cele din preajma ţărmurilor americane. Şi-a deschis chiar drum chiar dincolo de Nordrsetr-ul groenlandezilor printre gheţurile şi ceţurile golfului Baffin.

Pe piatra de la Mervalla, pe care Sigrid a amplasat o inscripţie în amintirea soţului său Sven, este scris răspicat:

Adeseori a pornit
către ţara Letonilor
pe nepreţuitul său knorr
dublând capul Domi.

Născut cu faţa spre mare, vikingul a trebuit să asculte chemarea acesteia ca pe un destin. Gustul pericolului este a doua sa natură şi puţine strofe scaldice pun mai bine în lumină această stare de spirit, care îl aruncă în chip ireversibil pe năvalnicul tânăr scandinav în lupta care îl opune oamenilor şi naturii, decât cele în care Egill Skallagrimsson evocă înflăcăratele nelinişti ale tinereţii sale:

Mama îmi promisese
să-mi cumpere curând
corabie şi vâsle bune
pentru a pleca departe cu vikingii,
în picioare cu mândrie la prora,
pentru a ataca o mândră corabie,
pentru a ne adăposti în porturi
şi pentru a lovi şi a lupta.

În momentul lansării la apă, corabia vikingă avea o alură impunătoare: fixată de ancoră — cea descoperită la Ladby, în Fionia, avea un lanţ de mai mult de zece metri, prelungit de o parâmă — cu grinda longitudinală împodobită cu scuturi pictate alternativ în galben şi negru, precum cea de la Gokstad, corabia purta un cort în care echipajul rămas la bord ducea o viaţă destul de confortabilă. Dar pe mare lucrurile stăteau cu totul altfel. Scuturile erau luate pentru a nu fi smulse de valuri, iar la prora şi pupa erau fixate capete de dragon pentru a-i proteja pe navigatori de spiritele rele ale mării: furtuni, vânturi contrare, ceaţă, sloiuri de gheaţă... Zi şi noapte, bărbaţii, uneori şi femeile, luptau la bord împotriva frigului şi a umidităţii. Uzi şi dârdâind, continuau să navigheze timp de săptămâni. Dacă nu au cunoscut scorbutul, care decima echipajele secolului al XV-lea, aceasta s-a datorat

înţelepciunii de a lua cu ei afine şi mere în butoaie de lemn, precum cel descoperit la Oseberg.

Cei mai slabi nu supravieţuiau totuşi încercării, iar cadavrul le era aruncat peste bord. În necropola de la Herjolfsnes din Groenlanda un mormânt gol conţinea o placă de lemn gravată cu rune: „Această femeie, al cărei nume a fost Gudveig, a fost aruncată peste bord în Marea Groenlandei" Piatra runică de la Honen, astăzi dispărută, dar a cărei reproducere a fost descifrată de Sophus Bugge, evocă laconic şi emoţionant suferinţele îndurate de cei care au descoperit America: „Au plecat departe, lipsindu-le veşminte pentru a se usca şi hrana, acolo spre Vinlnad în pustiurile de gheaţă. Norocul poate fi schimbător şi au murit de tineri" Naufragiile trebuie să fi fost frecvente: din cele 25 de nave care au plecat din Islanda sub ordinele lui Eric cel Roşu, 10 nu au ajuns la destinaţie. O singură ambarcaţiune dintre cele trei folosite de Thorfinn Karlsefni cu ocazia expediţiei americane au revenit în port, iar *saga* ne spune că Leifr a dat ajutor la întoarcerea din America naufragiaţilor ajunşi pe o insuliţă. Cu toate acestea, vikingii au continuat să străbată în lung şi în lat oceanele cele mai periculoase ale globului de la Bjarmland, la est de capul Nord, până în Vinland, în sud-vestul insulei Terra-Nova !

Isprăvile navigatorilor vikingi au un limbaj elocvent. O *saga* ne povesteşte că Leifr a străbătut direct Atlanticul de la Nidaros, actualul Trondheim, până în Vinland; în acelaşi fel Thorhallr s-a întors în Irlanda venind în linie dreaptă din America. În aceste cazuri este vorba de fapte legendare şi, chiar dacă *saga* a putut exagera, nu este mai puţin adevărat că hazardul furtunilor i-a constrâns pe cei doi navigatori să străbată cei 5000 de km de apă sărată fără să facă escală. *Landnámabók* ne spune că scandinavii au pornit cu vânt bun — acel *byrr* care era trimis de zei — de la Stadr, port situat pe litoralul occidental al Norvegiei,

ajungând la Horn, în sud-estul Islandei, în patru zile, ceea ce înseamnă că nu erau deloc mai lenţi decât cargourile de astăzi. Asemenea performanţe implică în mod necesar o ştiinţă a navigaţiei despre care povestirile nordice (*saga*), prea puţin preocupate de aspectele tehnice, ne spun puţine lucruri. Detaliile minuţios adunate ne permit totuşi să ghicim metodele folosite de navigatorii acelor vremuri.

Tradiţia a jucat desigur un rol fundamental: din generaţie în generaţie au fost transmise noţiuni strânse cu grijă şi în permanenţă îmbogăţite în privinţa curenţilor, reperelor, ţărmurilor, vânturilor puternice etc. Pionierii Vinlandului cunoşteau cu precizie călătoriile precursorilor, cu care în multe cazuri erau înrudiţi: ştiau dinainte direcţia ce trebuia urmată, numărul de zile în care aceasta trebuia menţinută, iar amintirea experienţelor lor trebuie să se fi perpetuat timp îndelungat. În acest fel unii s-au putut gândi că John Cabot şi chiar Cristofor Columb ar fi putut beneficia de o seculară tradiţie vikingă întreţinută în porturile engleze şi în chip special la Bristol de către navigatorii islandezi care acostau aici pentru a face escală.

Este sigur că aceia care au explorat Atlanticul de Nord ignorau folosirea busolei: *leidarsteinn*-ul menţionat în *saga* nu pare să fi apărut înainte de secolul al XIII-lea. În ruinele unei mănăstiri benedictine din Groenlanda a fost descoperită o bilă de lemn ale cărei margini poartă crestături triunghiulare dispuse una lângă alta potrivit unei geometrii riguroase. În centrul acestui fragment se lasă ghicită o trecere verticală, destinată ca lăcaş unui suport formând un pivot. Este vorba, fără îndoială de un tip de astrolab.

Două *saga* menţionează o „piatră a soarelui" (*solarsteinn*) varietate de turmalină care, după spusele

unuia dintre aceste texte, permitea ochirea soarelui şi determinarea înălţimii acestuia chiar şi printre norii cei mai groşi. S-a dorit să se vadă în aceasta un fel de Twilight Compass, bazat pe principiul polarizării luminii, furnizând astfel descoperitorilor Atlanticului de Nord un rudimentar, dar preţios instrument de navigaţie fără vizibilitate. Astăzi această ipoteză este foarte contestată. Trebuie mai degrabă ca instrumentul să fi fost folosit pentru măsurarea lungimii umbrei proiectate de soarele aflat la zenit pornind de la un punct reper de pe puntea corăbiei. Aceasta implică faptul că era cunoscută declinaţia astrelor. Pare sigur că navigatorii ţineau cont din trei în trei zile de aceasta, ceea ce implică posesia unor tabele de declinaţie: un fragment din Snorri Sturluson menţionează cu admiraţie numele lui Stjornu-Oddi pe socoteala căruia era pusă inventarea unui asemenea instrument de calcul astronomic.

Începând de la Aristotel, orizontul era în chip tradiţional împărţit în 12 sectoare egale. Germanicii îl împărţiseră în opt şi la fel au făcut vikingii, ceea ce susţine existenţa unui simţ practic, dar şi o aproximaţie revelatoare a caracterului empiric al navigaţiei lor. Astfel cele opt *ættir* erau: *nordr*, nordul, *landnordr*, nord-estul sau nordul spre uscat (adică Norvegia), *landsudr*, sud-estul, *sudr*, sudul, *utsudr*, sud-vestul sau sudul către larg, *vestr*, vestul, *utnordr,* nord-vestul. Nimic nu ne permite să afirmăm că se foloseau de hărţi sau măcar de itinerare. Este însă indiscutabil că drumurile maritime erau bine stabilite, iar cunoaşterea acestora era transmisă pe cale orală: direcţia de urmat era stabilită în funcţie de *ættir*, timpul în care trebuia ţinută această direcţie era dat de *dœgr* (ziua de 12 ore pentru navigaţia în apropierea ţărmurilor şi de 24 pentru cea în larg), iar distanţa era dată în *tylft*, a zecea parte din *vikur sjavar* măsurând între 100 şi 120 km, adică un grad

latitudine. Ca exemplu poate fi citat fragmentul din *Landnámabók* în care e precizat itinerariul de la Stadr, în Norvegia, la Hvarf, în punctul sudic al Groenlandei.

Dacă observarea soarelui sau a stelelor permitea stabilirea cu oarecare exactitate a latitudinii, longitudinea rămânea problematică în absenţa unui instrument de măsurare a timpului. Clepsidra utilizată în Feroe (*ketil undir ok ketil a*) nu putea să servească acestui scop în cazul unei călătorii la mare distanţă. Trebuiau să se mulţumească cu estimarea distanţei parcurse. Nici o descoperire arheologică nu ne permite să afirmăm că vikingii foloseau logul. Navigatorii trebuiau să aprecieze în mod empiric viteza navei după forţa şi direcţia vântului, înălţimea valurilor, zgomotul apei care se spărgea de etravă etc. De fiecare dată când navigaţia se anunţa delicată era îmbarcat un *leidsagnamadr*, un fel de pilot specializat în cunoaşterea unei anumite rute. Trebuie de altfel să recunoaştem că, dacă mările pe care le înfruntau figurau printre cele mai dificile din lume, faptul de a naviga după axa est-vest le uşura sarcina, reducând cât mai mult posibil consecinţele care puteau decurge din ignorarea longitudinii. De asemenea, aşteptau pentru a pleca sezonul favorabil, care elibera porturile de gheţuri şi făcea navigaţia mai puţin periculoasă.

Rămâne faptul că vikingii pot fi consideraţi drept navigatori renumiţi: într-o epocă în care alte popoare practicau doar cabotajul, au fost primii care au întreprins călătorii la mare distanţă. Şi, precum în cazul cuceririlor teritoriale, regăsim în cazul navigaţiei aceeaşi îngemănare stranie de dragoste pentru pericol, dispreţ faţă de moarte, forţă fizică, calcul metodic şi tehnică meticulos elaborată.

Capitolul II

ORGANIZAREA MILITARĂ

Ultimul război mondial a pus în evidenţă rolul decisiv al logisticii: trimiterea pe frontul de operaţii a trupelor şi materialului fabricat şi adunat în baze situate la adăpost de adversar. Deşi ignorau termenul, vikingii cunoşteau problema şi aceasta tocmai pentru că au fost primii care au ştiut să ducă la bun sfârşit operaţiuni amfibii complexe, care le-au adus spectaculoasele victorii pe care le cunoaştem. Corabia furniza vectorul, iar taberele militare constituiau rezervorul de oameni gata oricând să pornească împotriva duşmanului. Aceste tabere, în egală măsură fortificaţii şi garnizoane, ne sunt cunoscute în special prin vestigiile descoperite pe pământul Danemarcei. Fără îndoială că altele vor fi existat în posesiunile scandinave din Răsărit; împăratul Constantin Porphyrogenetul scria în tratatul său *De administrando imperio* că varegii (*Rus*) părăsesc Kievul la apropierea iernii pentru a se închide până la dezgheţ în „oraşe numite *gyra*".

Această mărturie, pusă în evidenţă pentru prima dată de Johannes Steenstrup, în 1876, îmbracă în ochii arheologilor o valoare considerabilă, căci poate explica originea taberelor întotdeauna circulare ale vikingilor. În fapt, aceştia din urmă nu datorau nimic artei militare romane, care construia întărituri invariabil rectangulare, nici celei a francilor, ale căror întărituri nu au fost niciodată circulare. Or, aşa cum au subliniat anumiţi autori, există o neîndoielnică similitudine între arhitectura fortificaţiei celebre care proteja Bizanţul şi cea a întăriturilor care

apărau Hedeby. Cu destulă probabilitate, Johannes Bronsted a putut avansa ipoteza potrivit căreia meşteri veniţi din Bizanţ sunt responsabili pentru magnifica ordine geometrică a taberelor vikinge.

Cu toate că sursele atestă existenţa taberei de la Jomsborg pe malul sudic al Balticii şi cu toate că alte indicii pledează pentru prezenţa unei tabere situate la vărsarea râului Slie şi a alteia în Scania, singurele cunoscute prin dovezi materiale sunt cele patru tabere din Danemarca: cea de la Odense, descoperită de Schultz în frumosul centru al capitalei actuale a Fioniei şi, din acest motiv, puţin accesibilă; cea de la Fyrkat, pe tărmul oriental al Iutlandei, studiată tot de de Schultz, ca şi cea de la Aggersborg care, în nordul Iutlandei, controla Limfjord-ul, loc de reunire a marilor flote militare ce se îndreptau împotriva Angliei; şi în sfârşit, cea mai bine cunoscută dintre toate, cea de la Trelleborg în vestul Sjælland-ului, descoperită de Poul Norlund. Aşezarea sa este determinată de concepţiile strategice obişnuite ale vikingilor: în apropierea ţărmului Marelui Belt, arteră maritimă vitală pentru Danemarca, Trelleborg a fost construit în interiorul furcii formate la confluenţa între două râuri şi pe o mică înălţime, care servise anterior drept loc de sacrificiu.

Dinspre uscat, acolo unde cele două râuri nu ofereau protecţie natutrală, a fost construită tabăra exterioară. O întăritură dublată de un şanţ se întindea de la vest spre est, fiind protejată pe fiecare latură de către unul din râuri: partea occidentală forma un arc de cerc, concentric întăriturii circulare închizând tabăra interioară, iar partea sa orientală se dezvolta în formă rectangulară, cuprinzând în mijlocul părţii îndreptate către uscat o poartă pe unde trecea drumul ce unea tabăra de restul ţării. În colţul răsăritean al acestui rectangul era situat cimitirul,

conţinând mai mult de 150 de morminte şi trei gropi comune. În interiorul arcului de cerc occidental, găurile lăsate de stâlpii de susţinere atestă prezenţa a 13 case identice, dispuse radial în raport cu centrul ansamblului; două alte case erau amplasate de o parte şi de alta a căii care ajungea direct în mijlocul taberei: fără îndoială că un ansamblu întrerupt de case asemănătoare fusese iniţial prevăzut de la poarta exterioară la fortificaţia internă a Trelleborgului.

Înscrisă în unghiul format de confluenţa cursurilor de apă, tabăra interioară era protejată de o întăritură şi de un şanţ perfect circulare. Patru porţi situate în punctele cardinale deasupra cărora partea superioară a întăriturii, astăzi prăbuşită, forma un arc, controlau cele două drumuri pavate cu lemn, a căror intersecţie în mijlocul taberei o împărţea pe aceasta în patru sferturi riguros identice. Fiecare parte era ocupată de patru case dispuse în careu. Casele de la Trelleborg se deosebeau de locuinţele epocii prin cei doi pereţi longitudinali arcuiţi în maniera bordurilor unei nave; casele erau tăiate în interior de doi pereţi despărţitori perpendiculari pe axa longitudinală, partea centrală cuprinzând în mijloc o vatră chiar la nivelul solului, precum şi două uşi laterale. Cele două părţi externe comunicau cu partea centrală şi cu exteriorul prin porţi plasate în axa longitudinală sprijinite pe o cavitate. Acoperişul trebuie să fi fost secţionat pe direcţia vetrei de o deschizătură rectangulară precum aşa-zisele *ljori* din locuinţele civile ale aceleiaşi epoci. Lemnul constituia cu siguranţă materialul esenţial. Tot din acesta erau confecţionate fortificaţia întărită de palisade şi porţile duble ale taberei. Uriaşe chei şi închizători au fost descoperite pe amplasamentele celor din urmă.

Ceea ce frapează cel mai mult este în mod incontestabil excepţionala rigoare geometrică a ansamblului, care ne duce cu gândul la egipteni sau la incaşi. Poul Norlund a arătat că măsura folosită a fost piciorul măsurând 29, 33 cm (piciorul roman măsura 29, 57 cm). Casele taberei

interioare măsurau 100 de picioare, cele din afară doar 90. Fortificaţia avea o grosime uniformă de 60 de picioare. Raza taberei interioare măsura 234 de picioare, iar distanţa care separa centrul de casele exterioare măsura exact dublu, adică 468 de picioare. Zidurile caselor din interior erau toate simetrice în raport cu cele două axe formate de cele două drumuri, iar cele două elipse pe care erau situate aveau drept centru cele patru vârfuri ale caselor din fiecare cartier. O asemenea perfecţiune era necunoscută lumii occidentale.

Viaţa în aceste tabere ne este parţial relevată de cimitirul de la Trelleborg: puţini copii, câteva femei sunt îngropaţi aici, adesea aşezaţi în direcţia est-vest; bărbaţii aveau între 20 şi 40 de ani, iar mormintele lor conţin puţine obiecte preţioase. Însă texte numeroase şi precise care se referă la tabăra legendară de la Jomsborg, situată fără îndoială la gura Oderului şi înghiţită de mare de multă vreme, contribuie la cunoaşterea concretă a vieţii războinicilor de elită numiţi *Jomsvikingar* de către *saga* şi Adam din Bremen.

Construit pentru a se opune puterii militare a venzilor, această tabără cuprindea un port protejat de o enormă poartă de fier care venea să se insereze sub o boltă practicată în întăritură: aici erau ţinute uşor 300 de corăbii de război. Bărbaţii, plasaţi sub ordinele unor căpitani prestigioşi, dintre care Palnatoke a fost fără îndoială cel mai celebru, erau recrutaţi pentru meritele lor personale şi nu în baza naşterii sau a legăturilor de prietenie. Comunitatea lor era întărită prin jurăminte care impuneau obligaţia unei vieţi fără teamă şi fără pată: considerându-se fraţi, nu puteau să negocieze individual, nici să păstreze o informaţie doar pentru sine, ci să lupte şi să-şi răzbune tovarăşii de arme ca pe nişte rude apropiate şi să aducă prietenilor prada pentru ca totul să fie împărţit în mod

egal, fără a se ţine cont de rang sau de funcţie. Nici o femeie nu era admisă în această comunitate egalitară, dar fiecare bărbat putea lipsi după bunul plac pentru un interval care nu depăşea trei zile.

În afara acestor tabere, care constituiau nucleul prin excelenţă al puterii militare a vikingilor, aceştia ridicau fortificaţii mai mult sau mai puţin permanente. Exemplul cel mai remarcabil este *Danevirke*, deja menţionat de *Analele france* în 808 şi care, 350 de ani mai târziu, avea să fie desăvârşit pruintr-un zid de cărămizi de către regele Valdemar. Gigantic complex defensiv, *Danevirke* a apărut în mlaştinile Schleswigului din ordinul regelui Godfred după distrugerea Rericului. Profitând de îngustimea care de la fjordul Slie la vărsarea fluviilor Trene şi a Rheide taie de la est la vest baza lutlandei, această fortificaţie prezintă particularitatea de a se ramifica către est în aşa fel încât inserează între ramificaţiile sale aşezările de la Sliesthorp şi Hedeby. În plus, permitea trecerea „drumului vitelor", antică axă nord-sud de-a lungul căreia se realizau schimburile comerciale între Europa Continentală şi Scandinavia.

Lung de aproape 15 km, zidul principal, construit din blocuri de granit dispuse alternativ, era gros de aproape 30 m şi înalt de aproape 6 m. Pe faţa externă, palisade şi un şanţ cu fund plat îi sporeau virtuţile defensive. Pe creastă exista un parapet de piatră înalt de 3 m, iar faţa internă cobora în pantă domoală până la un drum care însoţea fortificaţia pe întreaga lungime. La est, *Danevirke* se articula pe fortificaţia semi-circulară înaltă între 4 şi 9 m care proteja portul şi oraşul Hedeby. În anumite locuri arheologii germani au crezut că pot distinge nouă perioade succesive de construcţie, astfel încât nu este surprinzător că savantul danez Vilhelm La Cour a putut scrie în 1951: „Enigmele nerezolvate legate de *Danevirke* sunt mai numeroase decât cele care au putut fi dezlegate"

Construcţii asemănătoare, dar de proporţii mai modeste, trebuie să fi jalonat expansiunea militară a vikingilor. Toponimia Angliei, cu denumirile sale în *-burh*, în *-camp* şi în *-dyke,* nu lasă nici o îndoială în privinţa acestui subiect. În Franţa, în colţul de nord-vest al peninsulei Cotentin, săpăturile de la Hague Dike au permis recent atribuirea unei întăriturii de pământ întărită cu ţăruşi scandinavilor, care dispuneau astfel în regiune de o tabără întărită. Dar cel mai adesea aceste lucrări de terasament, destul de sumare, au fost probabil distruse de brăzdarele agricultorilor. Nu rămâne mai puţin adevărat că de la Trelleborg, trecând prin *Danevirke,* până la modestele ridicături precum cea de la Hague Dike, vikingii au făcut dovada sobrei, dar remarcabilei eficacităţi a ştiinţei lor arhitecturale.

Acestui aspect colectiv şi monumental al aparatului militar viking trebuie să îi asociem elementul individual al armamentului: dacă nava constituiau orgoliul vikingilor, armele individuale erau mândria vikingului. Adesea împodobite, având montate pietre preţioase, laminate cu metale la fel de preţioase, armele erau adesea obiecte de artă şi, în egală măsură, unelte aducătoare de moarte. Originea acestor arme pune adesea o problemă insolubilă: au fost importate sau fabricate după modele străine, sau concepute în întregime şi executate de meşteşugari scandinavi? Epoca vikingă a cunoscut o activitate comercială intensă şi întrepătrunderea tehnicilor occidentale a atins o considerabilă complexitate. Încă din timpul marilor invazii populaţia Norvegiei întreţinuse relaţii strânse cu francii, atestate de împrumuturile materiale. Mai târziu, în epoca merovingiană, meşteşugarii din Nord confecţionau vârfuri de suliţă, securi, părţile centrale proeminente ale scuturilor copiate după modelul occidental. Aproape 300 de spade cu un singur tăiş, cu mânere simple, în toate

privinţele cu *scramasax*-ul francilor, au fost descoperite în solul norvegian.

Curând s-a impus spada lungă cu două tăişuri, al cărei capăt de mâner, bogat împodobit, era un semn exterior infailibil al bogăţiei. Garda era făcută dintr-o bară transversală, iar capătul mânerului adopta în mod obişnuit forma triunghiulară sau semi-circulară. Lama era adesea damaschinată, garda placată cu aur, argint, aramă sau email negru. Se pare că cele mai bune lame erau importate din Franţa, după cum o dovedeşte marca meşterilor Ulfberth sau Ingelri gravată pe lame găsite în Öland (Renania) era, de asemenea, un sediu meşteşugăresc important care exporta spre Nord sau spre Anglia. Acest trafic a dobândit o asemenea importanţă încât, pentru a para ameninţarea vikingă, Carol cel Mare, apoi Carol cel Pleşuv, au interzis exportul de arme către Scandinavia, sub ameninţarea cu moartea. Foarte capabilii fierari ai Nordului fabricau totuşi, la rândul lor, lame de valoare. Astfel, potrivit *Istoriei lui Carol cel Mare* (*Gesta Caroli Magni*), împăratul Ludovic Germanicul a primit ca omagiu din partea regilor normanzi spade dintre care una a avut norocul să-i placă. Decorul gărzilor şi al capetelor mânerelor făcea apel la motive geometrice şi zoomorfice: mereu de o factură incontestabil scandinavă, acest fapt dovedeşte că, în privinţa esteticii armelor lor, vikingii nu aveau încredere decât în compatrioţi.

Securea, spre deosebire de spada comună în întreg Occidentul, era o armă specific nordică: astfel, atunci când supravieţuitorii din Lindisfarne au vrut să perpetueze în piatră atrocităţile vikingilor, au avut mare grijă de a reprezenta bărbaţi agitând securi. Cu capul poligonal, securea poseda un apreciabil tăiş convex; era prevăzută cu un mâner lung şi constituia în mâna unui bărbat uriaş şi

puternic un instrument formidabil. Tăişul, teribil de ascuţit, era din fier călit şi sudat pe corpul armei. Descendentă îndepărtată a armei preistorice, securea vikingă era de o eficacitate excepţională şi a fost cu siguranţă obiectul unei fabricări în serie, aşa cum lasă să se înţeleagă „frigăruia" de douăsprezece securi înşirate pe o tijă de brad descoperită în apropiere de Grenaa, în Iutlanda. Anumite exemplare, precum cel descoperit la Trelleborg, care era încrustat cu argint, ieşeau din comun şi puteau să sugereze o fastuoasă splendoare.

Vikingii foloseau în egală măsură arme ofensive pentru lupta la distanţă, cu care angajau bătălia. Din suliţele cu mânere de lemn nu s-au păstrat decât vârfurile metalice. Alungite elegant, acestea erau prevăzute cu o nervură longituadinală, iar baza lor poseda o cavitate conică în care se insera mânerul. Arcul este atestat în *saga* şi pare să fi jucat un rol important în bătălii. Vârfuri de săgeată au fost descoperite în morminte de bărbaţi, dar şi de femei. Cu o mare putere de pătrundere, acestea erau fără îndoială destinate să fie lansate de arcuri mari, menite să penetreze armurile şi cămăşile de zale.

Pentru apărarea individuală era folosit un sistem de arme şi de protecţie corporală. Ca şi arcul, pumnalul a fost folosit în egală măsură de bărbaţi şi de femei. Având mânerul confecţionat din lemn sau din corn, era purtat de bărbaţi la centură şi de femei la colier. Având un singur tăiş, acest veritabil cuţit servea şi ca unealtă. Scutul, cunoscut prin reprezentările de pe bordurile corăbiilor, pe care le însoţea adesea în morminte, era din lemn, plat şi circular, alcătuit din trei scânduri strânse împreună. În interior, o curea de piele trecea prin două dintre scândurile exterioare şi o voluminoasă proeminenţă (umbo) din aramă întărea şi adeseori împodobea centrul feţei exterioare.

A guta sinum skialdi umb fatladR („urcat în şa, scutul îi era aşezat în jurul braţului"); în acest fel autorul unei strofe gravate pe piatra de la Rök îl descrie pe războinicul viking. Folosirea coifului de piele, de formă conică, prevăzut cu o apărătoare nazală şi terminat cu o piesă care acoperea strâns ceafa — Tapiseria de la Bayeux îi reprezintă pe normanzi cu ceafa rasă — pare să fi fost foarte răspândită, deşi nici un exemplar nu s-a putut păstra. Admirabilul cap de viking sculptat pe mânerul unui baston de os exhumat la Sigtuna nu lasă nici un dubiu în privinţa formei coifului, cu un aspect incontestabil oriental. Vikingii au folosit foarte probabil şi cămăşile de zale: anumite fragmente stau mărturie, ca şi relatarea făcută de Snorri bătăliei de la Stiklestad. Armura nu le era nici ea necunoscută. Tapiseriile descoperite o dată cu nava de la Oseberg reprezintă un războinic acoperit din cap până în picioare de o armură pictată în alb. Se pare că majoritatea vikingilor nu aveau nici cămaşă de zale, nici armură, folosirea acestora fiind apanajul celor mai importanţi conducători.

Vikingul, odată ajuns pe teritoriul duşmanului, se deplasa călare, dar lupta pedestru. Armele pe care le cunoaştem, spada, securea, suliţa şi arcul, par să nu fi fost folosite niciodată împreună de către acelaşi luptător. Mormintele daneze arată că doar două arme îl însoţeau pe viking în ultima sa călătorie, foarte probabil potrivit obişnuinţelor sale de pe pământ. Trebuie făcută menţiunea unui războinic straniu care inspira chiar şi compatrioţilor o oarecare repulsie: aşa numitul *berserkr*. Protejat de către Odin, acesta îşi înfrunta adversarul sub efectul stupefiantelor, cu spume la gură. „Dispreţuind armele defensive, se lupta cu furia unui lup sau a unui câine, muşcând marginile scutului şi având forţa ursului sau a

taurului" scrie Snorri în *Ynglingasaga*. Cu acest personaj neliniştitor punem în lumină aspectele oculte ale păgânismului nordic. Rămâne totuşi faptul că *berserkr* încarna curajul şi forţa fizică proprii vikingilor; totuşi, incontestabila neplăcere pe care o provoca celorlalţi luptători ilustrează în egală măsură nevoia de ordine şi de metodă specifică ansamblului vikingilor şi fără de care nu putem înţelege de ce organizarea lor militară a făcut posibilă timp de două secole incomparabila expansiune a civilizaţiei lor materiale.

Capitolul III

VIAŢA ECONOMICĂ

Economia nordică, domestică sau comercială, a cunoscut în epoca vikingă o amploare pe care nu o justifică doar densitatea relativ mare a populaţiei. Cei care au rămas în patrie lucrau pentru a satisface nevoile vitale ale contemporanilor, în timp ce întreprinzătorii făceau comerţ din America până în Asia. Scandinavia s-a transformat într-o gigantică antrepriză de import–export şi a devenit în chip esenţial un intermediar în schimburile dintre est şi vest, dintre nordul şi sudul lumii civilizate. S-a putut susţine, în lumina cunoştinţelor actuale, că principala ocupaţie a vikingilor nu a fost atât războiul cât comerţul: şi una şi cealaltă nu impuneau oare aproape aceleaşi calităţi, precum organizarea, diplomaţia, îndrăzneala şi mobilitatea?

Trei fapte principale au concurat la originalitatea negoţului viking. Şi-a găsit deplina dezvoltare după secolul al IX-lea, urmând perioadei agresive din punct de vedere cronologic. În timp ce schimburile se efectuaseră începând cu epoca bronzului pe calea uscatului după o axă nord–sud, comerţul viking s-a făcut pe cale maritimă şi s-a desfăşurat în mare măsură de la est spre vest: nimic nu este mai semnificativ pentru această revoluţie economică decât construcţia fortăreţei Danevirke, care a tăiat vechiul drum al vitelor. În sfârşit, etalonului-aur, care a făcut legea sub forma monedelor sau a bijuteriilor începând cu epoca romană, i s-a substituit argintul.

Sub forme diferite — monede engleze precum micii *sceattas*, *carolus,* bătute la Dorstat în Imperiul carolingian, *pfenningii* venzilor, monede germane cu efigia lui Otto al III-lea, piese emise la Birka, la Hedeby şi poate şi la Jumne, *dirhemii* cufici ai arabilor, brăţări în spirală cu greutate constantă de o jumătate de livră persană provenind de la Perm, la răsărit de Volga, sau chiar fragmente de obiecte tăiate mărunt drept mijloc de plată — argintul invadează în profunzime Scandinavia. Numai în Suedia au fost scoase la iveală până astăzi mai mult de 200 de kg de piese de argint! Trebuie să recunoaştem că această abundenţă metalică din care vikingii au ştiut în Occident să-şi taie partea leului, a afectat ansambul relaţiilor internaţionale din epocă. La originea ei s-a aflat califatul de Bagdad care, în medie, punea în circulaţie anual, la începutul secolului al IX-lea, 1220 t din acest metal extras din minele din Afganistan. Atunci când invaziile mongole vor distruge aşezările arabe din răsărit şi când minele germane de la Erzgebirge vor obţine în fapt monopolul în Europa, înfloritorul comerţ viking va lua sfârşit.

Locurile de comerţ în care vikingii au fost prezenţi sunt nenumărate: de la Praga la Marea Aral, din Bizanţ până în York, peste tot au întreţinut fructuoase raporturi cu arabii, evreii, bulgarii, slavii, francii sau englezii, în mod brutal sau insinuant, în funcţie de puterea partenerului. Chiar în Scandinavia sunt cunoscute o duzină de centre. Este sigur că nu toate acestea şi-au exercitat simultan activităţile economice, unele preluând succesiunea celorlalte. Cronologia pe care o cunoaştem este uneori incapabilă să precizeze datele acestor tranziţii. Importanţa relativă a descoperirilor arheologice şi cea a referinţelor literare permite totuşi înscrierea celor mai importante schimburi economice în triunghiul format de aşezarea norvegiană de la Skiringsal, cea suedeză de la Birka şi cea daneză de la Hedeby. Alte locuri, precum Schleswig, Jumne şi Truso, pe ţărmul baltic, Västergarn, în Gotland, Sigtuna, pe malul

Mälarului, sau Nidaros şi Bergen, în Norvegia, au existat în manieră concurentă şi au primit uneori o parte a moştenirii lăsate de unul dintre cele trei centre importante, însă preeminenţa acestora nu a putut fi pusă la îndoială.

Skiringsal, astăzi Kaupang, nu a avut niciodată surprinzătoarea concentrare urbană şi portuară a celorlalte două aşezări, dar numărul de morminte situate în zona înconjurătoare stă mărturie pentru existenţa unei perioade de mare prosperitate pe care ne putem gândi să o plasăm între începutul secolului al IX-lea şi cel al secolului al X-lea. Spre deosebire de Birka şi de Hedeby, nu a fost evidenţiată nici o urmă de fortificaţie. Această particularitate se datorează, fără îndoială, absenţei puterii centrale în Norvegia epocii respective precum şi amplasării aşezării, pe care ţărmurile stâncoase şi trecătorile înguste au pus-o la adăpost de surprize. Obiecte de meşteşugărie erau importate din insulele Britanice, ceramică din Renania, sticlărie din Franţa, alte obiecte indicând schimburi cu provinciile baltice. Originea monedelor descoperite la Skiringsal stă mărturie pentru diversitatea relaţiilor cu exteriorul: unele sunt engleze, altele sunt *penny* proveniţi din Mercia, o a treia categorie o constituie dinarii lui Ludovic cel Pios, iar doi dirhemi arabi şi o piesă emisă la Birka atestă schimburile orientate către răsărit.

Dispersarea aşezării se explică prin faptul că activităţile lucrative de la Skiringsal trebuie să fi fost repartizate între numeroase familii înşirate de-a lungul fluviului Lagen: vreme îndelungată regiunea Vestfold precum şi ansamblul Norvegiei nu au cunoscut vreo aşezare urbană notabilă. Tocmai prin absenţa unui astfel de centru important trebuie să căutăm cauza succesului cunoscut de Skiringsal: toţi negustorii care navigau de-a lungul ţărmurilor norvegiene până la capul Nord şi dincolo de acesta, găseau în

acest loc un centru de colectare în care să-şi regrupeze mărfurile înainte de a le expedia în străinătate.

Începând cu 1871, Hjalmar Stople a început săpăturile de la Birka, loc devenit apoi situl arheologic prin excelenţă al Suediei. Situat pe o insulă a Mälarului, acest loc exista deja către anul 829; în epoca respectivă, o solie suedeză a fost trimisă la curtea lui Ludovic cel Pios pentru a negocia un acord comercial. Nici o monedă posterioară anului 967 nu a fost descoperită ceea ce permite datarea sfârşitului activităţii economice desfăşurate la Birka.

Amplasat în nord-vestul insulei Björkö, la 30 de km de Stockholm, acest oraş era dominat şi protejat de un fort situat pe vârful unei coline înalte de 30 de m şi printr-o incintă semi-circulară care cuprindea după toate probabilităţile turnuri separate de o distanţă de 100 de m. Necropola grupează pe o suprafaţă de aproape 9 ha mai mult de 2000 de morminte. Pe faţada maritimă, ţăruşi de lemn evidenţiază un port ce cuprindea diguri şi debarcadere destinate navelor cu pescaj redus. În punctul nordic se aflau două locuri de ancorare pentru nave de tonaj mai mare, dispuse în aşa fel încât navele cu velă să poată utiliza vânturile dominante dinspre sud-vest. În afară şi la est de oraş, o lagună măsurând 250 pe 60 de metri, astăzi secată prin ridicarea nivelului solului, cuprindea o deschidere spre mare flancată de pereţi de piatră cu o lărgime de 30 de metri. În centrul acesteia fusese amenajat un bazin pătrat, a cărui profunzime trebuie să fi fost, în epocă, mai mare de 3 m.

Amplasarea a transformat Birka într-o veritabilă placă turnantă a comerţului internaţional: către sud, trecerea astăzi compromisă către Södertälje dădea acces la Baltica meridională, permiţând accesul direct spre Gotland şi Hedeby; către est, trecerea pe care va fi construit Stockholmul se deschidea la golful Finlandei şi de

aici către Volga; în sfârşit, o succesiune de râuri, de lacuri şi de morene asigurau o legătură rapidă spre nordul Suediei. Înălţarea progresivă a solului a început, o dată cu secolul al XI-lea se pare, să compromită definitiv acest centru comercial maritim şi să ruineze Birka.

Rimbert, biograful lui Ansgar, îi califica deja pe locuitorii Birkăi drept *negociatores*. Vestigii de ceramică şi de sticlărie renană, monede occidentale, în special emise de regatul Yorkului, pun în evidenţă un comerţ susţinut cu Occidentul. Moneda bătută la Birka a urmat modelul pieselor carolingiene de la Dorstat. Dar în ciuda afirmaţiilor lui Rimbert, căruia îi place să sublinieze importanţa schimburilor cu Occidentul, negustorii din Birka par să se fi îndreptat mai ales către bulgari şi arabi după cum dă de gândit prezenţa considerabilă a monedelor şi mărfurilor orientale descoperite. Este foarte probabil că locuitorii din Birka au stabilit legături materiale cu ţinuturi încă şi mai depărtate: în afară de misteriosul Särkland, fără îndoială regiunea Samarkandului, au intrat în legătură cu Extremul Orient. Au fost în fapt descoperite în 45 de morminte de la Birka resturi de mătase; o bucată de mătase brodată cu aur, de o calitate remarcabilă, provine fără îndoială din China.

Oameni din toate ţările soseau la Birka: anglo–saxoni, frisoni, germani, balţi, slavi, greci, orientali. Schimburile priveau o gamă extrem de variată de mărfuri: mătăsuri orientale şi brocart bizantin, argintărie arabă, sticlă renană, ţesături frisone, arme france, dar şi produse nordice, precum colţii de morsă, ambră, miere, coarne de ren şi în special blănuri de urs, de vulpe, de jder, de vidră şi de castor. Tranzacţiile cu blănuri au asigurat Birkăi un rol economic de prim plan în acest Ev Mediu timpuriu în care blana avea o importanţă vestimentară primordială.

Târgurile trebuie să se fi ţinut iarna, anotimp în timpul căruia căile de comunicaţie din Nord erau mult mai uşor de străbătut, iar blănurile mult mai frumoase. S-a dorit să se vadă în *Distingen*, târgurile care se ţineau iarna în apropiere de Uppsala pe toată durata Evului Mediu, modesta continuare a prestigioaselor târguri de la Birka.

Dintre cele trei aşezări, Hedeby — numită Haitabu în inscripţiile runice — este cea căreia arheologia a reuşit cel mai bine să-i restituie înfăţişarea cotidiană. *Analele france* ne spun că în anul 808 regele Godfred a distrus oraşul slav Reric şi a transferat negustorii în noul oraş de la Sliastorp, la adăpostul a ceea ce va deveni fortificaţia Danevirke. Această aşezare este în mod general identificată cu Hedeby (oraşul din landă) situat pe ţărmul occidental al unei lagune numite Hedeby Nor, care comunica printr-o trecere deschisă spre răsărit cu Baltica.

Poziţia sa la frontiera meridională a lumii scandinave controla drumul scurt, de 17 km, care separa laguna (*nor*) de Hollingstedt, pe cursul râului Treene, navigabil până la Marea Nordului, transformându-l într-o veritabilă placă turnantă între economia vikingă şi cea a Occidentului. Ansgar a creat aici o şcoală de misionari în prima jumătate a secolului al IX-lea, iar existenţa unei minorităţi creştine perfect tolerată este atestată la mijlocul secolului al X-lea de către un negustor arab. Hedeby a datorat situării sale o prosperitate fără egal, dar şi o istorie foarte agitată. În chip firesc, suedezii, ale căror schimburi cu Europa treceau obligatoriu pe la Hedeby, au dorit de timpuriu să-l stăpânească. La sfârşitul secolului al IX-lea, regele Suediei Gnupa a ocupat oraşul care a fost condus un timp de o dinastie suedeză. Fără îndoială că suedezii au fost cei care au construit fortificaţia semi-circulară în jurul oraşului. În 934, aşezarea a căzut în mâinile regelui german Henric I şi doar în a doua jumătate a secolului al X-lea danezii au reintrat în posesia lui. Norvegienii, care depindeau în egală măsură de Hedeby, s-au

străduit la rândul lor să-l cucerească. Profitând, în jurul anului 1050, de faptul că regele Sven lupta în miazăzi împotriva germanilor, regele norvegian Harald Hardrade a ocupat aşezarea. Sven s-a îndreptat curând împotriva invadatorilor, iar aceştia, incapabili să se menţină, şi-au încărcat în grabă navele cu pradă, au incendiat oraşul şi au ridicat ancora. Flota lui Sven i-a ajuns din urmă în larg de Laeso, iar norvegienii au fost nevoiţi, pentru a scăpa, să arunce peste bord inutila lor pradă. Un viking norvegian, a cărui mărturie a fost transmisă de Snorri, descrie astfel sfârşitul oraşului Hedeby: „Incediat cu furie de la un capăt la altul a fost Hedeby... Am văzut ţâşnind în înaltul cerului flăcările caselor noaptea trecută când eram pe metereze." Tonajul navelor de comerţ se mărise între timp în aşa fel încât navigaţia pe Treene devenea imposibilă şi, curând, Lübeck în răsărit şi Hamburg în vest au preluat funcţia rămasă de acum înainte vacantă.

Laguna oferea un adăpost natural navelor de comerţ. Numeroşi ţăruşi înfipţi în solul astăzi mlăştinos constituie vestigii ale unor instalaţii portuare complexe. La o adâncime de 3 m dragele au scos la lumină epava calcinată a unei corăbii de 12 m lungime şi 3 m lăţime, cu fund plat, confecţionată din frasin. Este vorba foarte probabil de un şlep de construcţie locală destinat transbordării mărfurilor de pe corăbiile din larg până la digul de la intrarea în port. Casele au fost la început construite de-a lungul unui pârâu şi a vărsării acestuia în lagună: multe au fost construite din scânduri de lemn tăiate perpendicular pe fibră, unele din paiantă, altele cu pereţii din pământ argilos amestecat cu paie, şi, în sfârşit, cabane din bârne de lemn, care trebuie să fi adăpostit atelierele. Puţurile din spatele locuinţelor erau legate de acestea prin ţevi de lemn, fapt ce a produs o puternică impresie unui călător arab din secolul al X-lea. Săpăturile au scos la lumină urmele unei industrii locale

extrem de active: ateliere metalurgice topeau fierul şi turnau bronzul, tot aici îşi desfăşurau activitatea ţesători şi sticlari, meşteşugari lucrau colţii de morsă importaţi din Norvegia şi coarnele de cerb provenind din Suedia, alţii finisau pietrele aduse de la Eifel şi astăzi se ştie sigur că la Hedeby se bătea monedă.

Dacă numeroşi străini s-au stabilit definitiv în marile centre de comerţ din Scandinavia, vikingii nu au ezitat să meargă să facă negoţ în afara frontierelor lor. Ei au făcut dovada unei remarcabile capacităţi de adaptare. La Bizanţ, pe care nu au putut să-l înfrângă militar, s-au comportat precum nişte negustori respectuoşi şi au fost trataţi în consecinţă. *Cronica lui Nestor* aminteşte că în 945 un acord comercial a fost semnat între împărat şi Igor, conducătorul varegilor (*Rus*). Negustorii scandinavi nu erau autorizaţi să cumpere, de fiecare dată, decât două bucăţi de mătase; ceea ce constituia, de altfel, despăgubirea pe care un *Rus* putea să o pretindă în cazul că unul dintre sclavii săi fugea. Ca şi Oleg, de care ne vorbeşte *Cronica lui Nestor*, negustorii nordici cumpărau fructe, vin, podoabe şi aur pe care le duceau la Kiev, prima etapă a lungului drum către Nord. Prin Bizanţ comerţul viking atingea deci pieţele greceşti, dar prin Bulgar, aşezare situată pe cotul Volgăi, se intra în contact cu lumea arabă şi cu Orientul.

Potrivit geografului persan de la sfârşitul secolului al X-lea, al-Mukadisi, mărfurile aduse de vikingi constau în cai, piei, blănuri, săgeţi, şoimi, colţi de morsă, lemn de mesteacăn şi sclavi. Traficul cu bărbaţi şi femei de rasă albă pare să fi constituit o parte substanţială a activităţilor scandinave: către 912, arabul Ibn Dustah afirma că „varegii se apropiau cu corabiile de aşezările slavilor, debarcau, îi capturau şi îi duceau în ţara khazarilor şi a bulgarilor pentru a-i vinde". Acestui comerţ

profitabil şi crud i se adăuga vânzarea blănurilor de zibelină şi de veveriţă. În schimb, vikingii trebuie să fi cumpărat puţine mărfuri, dar adunau tezaure de dinari şi *dirhemi*. Ibn Fadlan precizează că de fiecare dată când un *Rus* câştiga 10 000 de *dirhemi* îi oferea soţiei un colier şi că a văzut femei purtând mai multe coliere.

Negustori moderni, vikingii practicau în mică măsură trocul, iar dacă o făceau, nu era din punctul lor de vedere decât o operaţiune intermediară: banii aveau întâietate. Realizăm deci importanţa cântarului şi a greutăţilor, atribute funcţionale ale negustorului scandinav. Acestea îi serveau pentru a cântări argintul primit ca plată, fără a avea importanţă dacă acesta era sub formă de monede cu efigia unui suveran sau sub formă de vase şi platouri. Balanţe portative şi repliabile erau adăpostite în cutii rotunde din bronz. Greutăţile, din plumb sau din fier, erau protejate de un înveliş de bronz pentu a nu putea fi măsluite. Se pare că se raportau la unitatea de bază de 24,5 g, răspândită atunci în întregul bazin mediteranean. Fraudele nu erau totuşi excluse şi negustorul scandinav plătea tribut acestora: astfel, la Krinkberg, în apropiere de Hedeby, au fost descoperite într-un tezaur important bare de argint care aveau miezul de fier!

Înlănţuirea de lacuri şi de râuri care, de exemplu, permite încă şi astăzi mersul pe calea apei de la Baltica la Atlantic, străbătând munţii din Jämtland pentru a ajunge la fjordul Trondheimului, oferea o trecere mult mai comodă iarna, când era suficient să împingi o barcă cu fundul plat pe gheaţă. Acest fapt era valabil şi pentru stepele ruseşti, unde vikingii au trebuit să treacă de la un sistem fluvial la altul. Foarte probabil, în maniera omului preistoric, au trebuit să facă transporturi interioare, cu ajutorul navelor cu

patine, folosite încă pe lacul Siljan. Astfel, suntem înclinaţi să admitem că exporturile masive pe mare se făceau de preferinţă vara şi că iarna era rezervată mişcărilor locale, numeroase, dar puţin importante, destinate reunirii în mari centre a mărfurilor provenind din locuri dispersate. În acest fel, douăsprezece luni pe an şi pe durata a aproape două secole, comerţul viking şi-a întins de la Samarkand la Brattahild, la scara continentelor, reţeaua sa densă şi rodnică.

Capitolul IV

SOCIETATEA ŞI REALITATEA COTIDIANĂ

În cursul celor trei secole de existenţă, societatea vikingilor suferă modificări profunde. Creşterea constantă a populaţiei, contactele cu lumea exterioară, producerea şi administrarea unor bogăţii considerabile, expansiunea şi în final răspândirea geografică din Groenlanda până în Crimeea sfârşesc prin a remodela înfăţişarea colectivităţilor scandinave.

Cu toate acestea, noile structuri le continuă pe cele ale societăţii germanice primitive; un celebru poem din ciclul *Edda*, *Rigsthula*, povesteşte cum zeul Heimdal, profitând de ospitalitatea pe care i-o oferă trei familii, zămisleşte succesiv trei băieţi, Thræll, Bóndi şi Jarl. Primul nume înseamnă sclav, al doilea ţăran, iar al treilea conducător. În spatele afabulaţiei mitologice se găsesc astfel definite cele trei clase ale vechii societăţi ce se vor menţine până în Evul Mediu creştin.

În epoca vikingă lucrurile vor deveni mult mai complexe. Întrepătrunderea celor trei clase devine un fapt împlinit, iar în interiorul acestora apar grupări datorate unei diferenţieri tot mai pronunţate. Printre sclavii bărbaţi se disting în curând oamenii de încredere precum *thjónn* şi adevăraţi contramaiştri numiţi *bryti* (cel care împarte muncile). Dintre femei, *seta* împarte sarcinile de zi cu zi, în timp ce *deigja* este scutită de munca grea a câmpului pentru a se consacra bunului mers al casei.

Celţii au furnizat un contingent substanţial, deşi prezenţa lor este atestată în coloniile vikinge cu mult mai mult decât în patria–mamă. Într-adevăr, mai ales Islanda, din lipsă de mână de lucru, a recurs la sclavi, iar ceea ce ştim despre legislaţia în materie provine cel mai adesea din surse literare islandeze. Nedorind să le dea o organizare proprie şi înţelegând precaritatea acestor roluri, vikingii îşi eliberau cu uşurinţă sclavii, care deveneau *leysingjar* sau *frjálsgjafar*, acestora li se încredinţa apoi paza turmelor şi ulterior sfârşeau prin a se confunda cu categoria intermediară de *húskarlar*, oameni de casă liberi şi legaţi din proprie voinţă de persoana unui ţăran sau a unui prinţ.

Bază a societăţii scandinave, bóndi era omul liber prin excelenţă. Indiferent de suprafaţa pământurilor sale, ţăranul exercita două privilegii imprescriptibile: de a purta arme şi de a avea un loc în *thing*. *Bóndi* vota prin lovirea sabiei de scut şi îl desemna democratic pe cel care urma să poarte răspunderea conducerii. Aceste frumoase tradiţii s-au menţinut multă vreme şi sunt ilustrate de replica dată de un viking trimişilor lui Carol cel Simplu ce întrebau de numele şefului scandinav: „Nu avem stăpân, noi suntem toţi egali!" Treptat însă aceste *thing* au fost reunite în unităţi teritoriale mai mari şi a fost introdusă o ierarhie mai rigidă în beneficiul curând ereditar al unora. *Höldr* şi *lendr madr*, ţărani devotaţi în slujba prinţului, au devenit reprezentanţii unei puteri centrale tot mai autoritare. Alţi ţărani, care au prins gustul meseriei armelor cu prilejul vreunei expediţii vikinge, renunţau la exploatarea ódalului, ereditar şi indivizibil, în afară de cazul când, defavorizaţi prin naştere, nu fuseseră deja îndepărtaţi în avantajul fraţilor mai mari, şi se alăturau *hird*-ului unui principe. Începând din secolul al XI-lea tinde să se instaureze o versiune scandinavă a feudalităţii, care, în special în Danemarca, trebuia să-l reducă pe *bóndi* la condiţia de serv.

În vârful piramidei sociale se situează clasa destul de disparată a prinţilor. Trebuie, prin urmare, să fim de acord că nici un termen occidental nu corespunde în ce priveşte epoca vikingilor nici cu funcţia, nici cu rangul de *höfdingi, hersir, jarl, godi* sau *konungr*.

Semnificaţia lor este, la urma urmelor, destul de greu de precizat, întrucât a variat sensibil în funcţie de perioadă şi de ţară. Este însă sigur că la origine aceşti conducători au fost în primul rând şefi ai unor grupuri, a căror conducere liber acceptată în acţiune era permanent pusă în discuţie prin examenul critic al majorităţii. În mod firesc, personalităţile puternice s-au impus şi autoritatea lor a fost definitiv instituită. Totuşi, raporturile între oamenii de rând şi conducătorii lor au rămas mult timp prieteneşti şi impregnate de un puternic sentiment al demnităţii umane.

Saga aduc asupra acestui aspect o mărturie fără echivoc: chiar şi în sânul unui *hird*, oamenii rămâneau liberi şi legătura între prinţ şi cei devotaţi lui se constituia prin prietenia bazată pe stimă reciprocă. Dacă prinţul era învins, aceştia nu ezitau să împartă cu el exilul sau chiar moartea. Este însă neîndoielnic că măreţia simplă a acestor relaţii sociale nu a rezistat pentru totdeauna la efectele centralizării, realizate mai întâi în Danemarca şi în Suedia, apoi în Norvegia şi, în final, în Islanda; *höfdingiar, hersir, jarl* au dispărut ori s-au supus puterii tot mai extinse a lui *konungr*. Acesta din urmă, care adesea în secolul al IX-lea nu era decât căpitanul unui grup de oameni liberi, s-a metamorfozat uneori într-un mod destul de brutal într-un rege aducând la supunere, mereu, noi teritorii. *Hird*-ul şi-a pierdut originalitatea şi a devenit o veritabilă curte în sensul occidental al termenului.

Aceste trei elemente fundamentale pe care societatea vikingă le moştenise de la vechii germani trebuie completate cu categoriile sociale semnificative ale vremurilor noi. S-a putut presupune că apariţia oraşelor a constituit una dintre trăsăturile specifice ale acestei epoci. Până atunci scandinavii trăiseră în fermele lor împrăştiate în zonele cele mai fertile, fiecare mic grup uman fiind izolat de cel vecin prin păduri sau munţi şi fiindu-şi autosuficient; fiecare era în acelaşi timp cultivator, pescar, fierar, berar, vopsitor, ţesător etc. O dată cu apariţia oraşului viking se schiţează o diviziune a muncii ce anunţă de foarte timpuriu zorii epocii moderne. Desigur, „burghezii" din Hedeby, Sigtuna, Lindholm Høje sau din alte locuri aveau încă în spatele casei hambare şi staule. Însă totul arată că atelierele metalurgice sau textile descoperite în aceste oraşe erau puse în mişcare de adevăraţi profesionişti; tot astfel, olari, negustori şi, desigur, navigatori trebuie să se fi consacrat în exclusivitate, sau aproape în exclusivitate, exercitării profesiunii lor, cultivarea unei grădini de legume pe lângă casă ori creşterea câtorva animale domestice fiind lăsate pe seama femeilor din familie. În consecinţă, putem vorbi despre meşteşugărit şi despre comerţ în accepţiunea modernă a termenilor.

Nucleu al întregii societăţi, familia nu are, la vikingi, acel caracter egoist şi închis pe care i-l cunoaştem la popoarele creştinate de multă vreme. Ea este atât de deschisă, atât de mobilă, încât ezităm chiar să-i aplicăm numele de familie. Legăturile de sânge deţineau, într-adevăr, o mare importanţă în chestiunile de onoare, însă exemple nenumărate dovedesc că un bărbat se putea simţi mult mai ataşat de un tovarăş din tinereţe, de un prieten, decât de o rudă adevărată. Adesea educaţia unui copil era încredinţată unui străin de familie, recunoscut pentru

înţelepciunea şi cunoştinţele sale. Doi bărbaţi care au crescut împreună la acelaşi mentor se considerau drept *fóstbrœdir*, iar această fraternitate nouă prima cu mult în faţa celei naturale. Tot aşa, copilul născut de o *frilla* (deseori o sclavă) era în ochii legii *jafnkomnar til arfs*, adică drepturile sale la moştenire erau egale cu cele ale copiilor legitimi. *Saga lui Egil* ne oferă un astfel de exemplu celebru: Ásgerdr, soţia eroului şi fiica adulterină a lui Björn Brynjólfsson revendică în faţa Gulathing-ului partea sa de moştenire la paritate cu Atli, care era totuşi favoritul regelui. Remarcabilă este în această privinţă poziţia femeii în familia şi în toată societatea vikingă. Călătorii arabi sunt cu toţii surprinşi să vadă că femeia scandinavă nu este doar respectată, ci şi tratată în mod egal cu bărbatul. Femeia putea să poarte arme precum pumnalul şi arcul, iar la centură avea prinsă o legătură de chei ce simboliza autoritatea. Sunt cunoscute mai multe femei care practicau cu talent şi renume arta dificilă a poeziei scaldice. În istoria vikingilor nu sunt rare cazurile de fiice ale Evei care exercitaseră funcţii de prestigiu: mobilierul găsit în corabia de la Oseberg demonstrează elocvent fastul de care a ştiut să se înconjoare regina Asa, cea care a condus Vestfold vreme de treizeci de ani.

Corpul de legi ce reglementa societatea vikingilor era diferit de la un *thing* la altul. Pe de altă parte, este cât se poate de evident că evoluţia politică tinzând să limiteze drepturile individuale în favoarea unei monarhii în curând ereditare nu va întârzia să îi modifice definitiv spiritul. Putem totuşi admite că, în ansamblul lor, legile în vigoare în epoca vikingă se regăsesc, în ce priveşte dreptul penal şi civil, practic conservate în primele culegeri de texte juridice copiate începând din secolul al XII-lea. Pe această cale, legile pentru Borgarthing şi Gulathing (acestea din

urmă au fost adoptate de către *Alpthing*-ul islandez şi destul de repede transcrise) ne sunt extrem de bine cunoscute. În schimb, *saga* abundă în analize circumstanţiate de procese, dintre care majoritatea se desfăşoară în cursul secolului al X-lea. Iniţial, toţi oamenii liberi erau chemaţi să împartă dreptatea în cadrul *thing*-ului local. Mai târziu au apărut adunări regionale care judecau în apel. Nici funcţia, nici meseria de avocat nu exista, dar în practică reclamantul şi pârâtul îşi încredinţau cauza unui prieten recunoscut pentru subtilitatea şi cultura sa de jurisprudenţă. O dată vinovatul recunoscut şi condamnat, reclamantului îi revenea sarcina de a face aplicată sentinţa, misiune câteodată dificilă, chiar imposibilă dacă adversarul era un om puternic şi orgolios. Acesta a fost considerat unul dintre motivele care au condus la declinul democraţiei islandeze.

În cele mai multe cazuri, pedeapsa îmbrăca aspectul unei reparaţii pentru daunele produse; realismul propriu vikingilor îi făcea să considere moartea unui om ca pe o pierdere materială suferită de apropiaţii acestuia.

Pedeapsa supremă era proscrierea: vinovatul devenea atunci un *útlagi* ale cărui bunuri şi persoană se aflau la bunul plac al oricui. Cel mai adesea pentru *útlagi* nu mai rămânea nici o altă posibilitate decât să se aventureze în locuri îndepărtate şi multe teritorii necunoscute au fost descoperite astfel, după cum o arată cazul lui Eric cel Roşu. Uneori proscrisul alegea să se izoleze în pustietăţi decât să-şi părăsească ţara mult-iubită: pana islandezului Jóhann Sigurjónsson şi aparatul de filmat al suedezului Victor Sjöström au glorificat la începutul acestui secol tragedia legendarului Fjalla-Eyvindur. Alte dispute mai puţin dramatice erau şi ele supuse judecăţii în *thing*: certuri privind moşteniri, contestări de delimitări de pământuri şi poate chiar deja conflicte economice. Referiri existente în texte

din Evul Mediu timpuriu la *Björkörätt* par să indice că acesta includea un adevărat început de drept comercial.

Ceea ce uimeşte în numeroasele capitole dedicate de *saga* problemelor juridice este pasiunea însoţită de competenţa extinsă pe care o aduceau oamenii Nordului la desfăşurarea marilor procese contemporane, pasiune al cărei ultim reflex este poate spiritul avocăţesc al ţăranilor normanzi, descendenţi îndepărtaţi ai vikingilor danezi. Justiţia era astfel treaba tuturor, dar trebuie să recunoaştem şi că, pe măsură ce puterea personală a regelui se impunea tot mai mult, se înmulţeau cazurile de refuzare a judecăţii. Regele a sfârşit prin a se substitui autorităţii colective a *thing*-ului şi a avut deseori tendinţa supărătoare de a asculta mai degrabă de vocea propriilor interese decât de aceea a echităţii, după cum o demonstrează eşecurile lui Egil în faţa Gulathing-ului adunat sub conducerea regelui Eric „Secure Însângerată" În paralel cu tribunalul *thing*-ului, li se oferea adversarilor o altă posibilitate de a-şi rezolva disputa: holmganga sau duelul desfăşurat pe o insulă pustie şi despre care Victor Hugo ne-a lăsat o descriere lirică în *La Légende des Siècles.*

S-a subliniat uneori că vikingii, care nu ezitau să înfrunte moartea şi să ucidă, au avut un simţ acut al demnităţii individuale: de aceea justiţia lor nu a cunoscut vreme îndelungată pedepsele corporale. Eddison a constatat chiar faptul că tortura şi mutilările ridicate la rangul de instituţie, nu îşi fac apariţia în Nord decât o dată cu Evul Mediu creştin, fiind într-o oarecare măsură rezultatul legăturilor cu Europa bizantină şi occidentală. Deschisă şi mobilă, egalitară, surprinzător de lipsită de prejudecăţi sterilizante, societatea vikingă este puternic marcată de aceeaşi vitalitate remarcabilă, de aceeaşi inteligenţă

îndrăgostită spontan de eficienţă ca şi întreprinderile lor economice, militare şi maritime. Precum la vikingii din Jómsborg, vreme îndelungată aprelevat în mod esenţial meritul individului, înainte ca avantajele dobândite să sfârşească, ca peste tot în altă parte, prin a se perpetua în interiorul structurilor rigide ale unei lumi devenite creştine şi feudale.

Viaţa materială din vremea vikingilor ne-a devenit destul de familiară graţie descoperirilor surprinzătoare ale arheologilor, ca şi relatărilor întotdeauna foarte realiste din *saga*. Situl de la Hedeby este o mină aparent inepuizabilă de informaţii concrete; imediat după Al Doilea Război Mondial, pe amplasamentul bateriilor antiaeriene germane a fost exhumată o adevărată aşezare pe colina Lindholm la Limfjord. De ambele laturi ale străzilor pavate cu lemn au apărut vestigii de case rectangulare (de fapt, de formă uşor ovală), lungi de 15–20 m. Construite în lemn tăiat vertical, cu umplutură de argilă întărită cu crengi, aceste case de tipul denumit *bol* cuprindeau, ca la Trelleborg, o încăpere centrală, în care erau amplasate cuptoarele de pământ ars, flancată de două încăperi exterioare. Între locuinţele ce adăposteau o familie şi pe servitorii acesteia a fost identificat un mare număr de colibe joase, semi-îngropate, măsurând în jur de 4 m pe 3 m. Acoperişul lor, făcut din turbă, se sprijinea pe o şarpantă grosolană. În interior au fost găsite greutăţi folosite la torsul lânii. În alte locuri au fost găsite mici excavaţii slujind drept vetre pentru coacerea alimentelor sau prelucrarea metalelor. La distanţă de oraş se înălţau două case lungi de 35 m. Tipul lor este denumit *langhallr* şi erau utilizate ca reşedinţă pentru vreun personaj important, respectiv ca *sal* local cu dublă destinaţie, atât sanctuar, cât şi casă a poporului. Fermele de la ţară ori *skali* proveneau din acest gen de arhitectură,

după cum o dovedesc siturile de la Levide, în Gotland, de la Stöng în Islanda şi Gardar, în Groenlanda.

Pe o puternică fundaţie rectangulară din pietre mari lipite cu licheni, muşchi sau turbă, şi dotată cu două frontoane triunghiulare, se sprijineau extremităţile inferioare ale unui acoperiş în două ape, din şindrilă, apărat de un strat gros de scoarţă de mesteacăn şi acoperit la exterior cu turbă. În interior, două rânduri de coloane din lemn, *innstafir*, erau dispuse simetric faţă de axa mare şi susţineau acoperişul. În centru, o vatră dreptunghiulară, la nivelul solului, primea lumina prin acoperiş. De jur împrejurul zidurilor se întindea o poliţă acoperită cu blănuri şi suficient de lată pentru dormit. Pentru a-i asigura fiecăruia intimitatea, erau practicate compartimente transversale, ca nişte boxe, iar în jurul vetrei erau dispuse mese pliante, *skutlar,* şi locuri pentru şezut, dintre care *hásoeti*, iniţial sculptat în grinda cea mai apropiată de vatră, era rezervat stăpânului casei. În extremitatea opusă uşii, o parte din *langhallr* era închisă de un zid cu o intrare de mărimea unui om. Spaţiul întunecos astfel amenajat adăpostea un idol din lemn şi numai *godi* (care în Islanda cumula funcţiile de preot şi de conducător) putea să pătrundă acolo. În Scandinavia, unde această dispunere pare să fi existat de asemenea, sanctuarul era strict de uz familial, după cum reiese din relatarea făcută de Sighvatur călătoriei întreprinse în Suedia către anul 1020. De jur împrejurul acestui *skáli* erau răspândite construcţii joase adăpostind bucătăria, cămara cu provizii, încăperea unde se făcea berea şi care era totodată şi spălătorie, etuva, hambarul cu făn şi staulul.

Obiceiurile alimentare ale epocii sunt dificil de stabilit cu precizie, desigur. Însă asupra acestui aspect textele abundă în detalii pe care evoluţia semantică şi o tendinţă lirică spre exagerare le fac să devină în bună măsură neclare; la rândul său, arheologia a inventariat depozitele de resturi menajere constituite într-un colţ îndepărtat al

siturilor urbane. Astfel au fost exhumate pe ruinele de la Hedeby resturile alimentare următoare: oase de porc, de vacă, de oaie, de capră, de cal şi de pasăre (aceasta fiind ordinea cantitativă), resturi vegetale, orz, secară, grâu, alune, nuci, mere, cireşe, fructe sălbatice şi hamei. Cruditățile formau o mare parte din regimul alimentar cotidian al scandinavilor, aceştia consumând mari cantităţi de fierturi pe bază de orz şi un fel de pâine pe bază de făină de secară necernută. Peştele, în special heringul, proaspăt sau uscat, era tot un aliment de bază. Legumele erau coapte în cenuşă, înfăşurate în frunze de copaci. Cel mai adesea, carnea era consumată fiartă, iar părţile cele mai bune erau fripte pe pietre plate aşezate pe o vatră săpată în pământ. Conservarea prin sărare era foarte răspândită; durata sezonului nefavorabil o făcea de altfel indispensabilă. O groapă în pământ, umplută cu zăpadă mărunţită şi acoperită cu frunze la sfârşitul iernii, avea rolul de gheţărie, astfel încât alimentele „congelate" se aflau la îndemână douăsprezece luni pe an. În regiunile sălbatice, unde vânatul era din belşug în pădurile adânci, vânătoarea de elani, de porci mistreţi, de urşi, reni, bizoni, iepuri sau gâşte sălbatice furniza un ajutor substanţial şi căutat de cei cu gusturi rafinate. În sfârşit, mierea înlocuia zahărul şi avea un mare rol în pregătirea felurilor de mâncare rafinate de care vikingii erau mari amatori. În situaţia unor recolte insuficiente, spectrul foametei constrângea populaţia să se hrănească cu alge marine, cu scoarţă de mesteacăn, din care se prepara un fel de pâine neagră, şi chiar cu licheni. Nu este surprinzător aşadar să constatăm că dentiţia scheletelor acuză o puternică uzură a suprafeţelor triturante, dar absenţa totală a cariilor demonstrează regimul alimentar excelent, variat şi echilibrat.

Dacă vikingii mâncau, se pare, de două ori pe zi, dimineaţa şi seara, este neîndoielnic faptul că beau mult mai des. Berea era băutura de bază. *Öl*, berea de casă, practic fără hamei, preparată în fiecare fermă, era foarte slab alcoolizată; bjórr, bere puternic alcoolizată, era în schimb destinată libaţiilor de la banchetele şi sărbătorile sezoniere. Distincţia verbală între *öl* şi *björr* nu s-a păstrat decât în Feroe, iar în *saga* se vorbeşte deja numai despre *öl*; însă diferenţa dintre cele două băuturi s-a păstrat în Scandinavia până în zilele noastre. Fermentarea mierii diluate în apă permitea să se obţină *mjödr*, miedul atât de apreciat de lumea antică, băutura zeilor prin excelenţă. El deţinea o valoare aproape simbolică şi se pare că a fost mult mai consumat în povestirile mitologice sau epice decât în realitate: Odin, regii, poeţii sunt reprezentaţi cu cupa de mied în mână. În fapt, băutura etilică cea mai căutată de către vikingi era fără îndoială vinul.

Produs de import, vinul era practic absent de pe masa zilnică, dar de fiecare dată când se ivea ocazia, urma un consum în exces: episodul cu Tyrkir în Vinland, faimosul banchet în care vikingii din Jómsborg ajungeau, sub influenţa vinului, să facă promisiuni pe care apoi nu le puteau ţine, şi multe alte evenimente atestă dragostea nemăsurată a scandinavilor faţă de vin. Se relatează chiar cum Carol ce Mare s-a certat cu Godfred pentru că acesta revendica regiunea Koblenz pentru viile sale! Vikingii au trecut deci în istorie cu reputaţia unor mari băutori, ceea ce include, fără îndoială, o mare parte de adevăr. Dar este totodată sigur că alcoolismul înveterat, care putea fi viciul câtorva indivizi, *drykkjumadr*, nu a atins niciodată proporţiile unei maladii sociale.

Rasa vikingilor i-a frapat întotdeauna pe observatorii străini prin sănătatea sa viguroasă; arabii subliniau cu

admiraţie înălţimea acelor *Rús*. Examenul antropologic referitor la câteva sute de schelete nu permite o concluzie definitivă privind ansamblul rasei, dar autorizează totuşi unele extrapolări instructive. Înălţimea medie a bărbaţilor se situa în jur de 170 cm, net superioară aşadar faţă de celelalte populaţii contemporane lor. Trei pătrimi dintre craniile masculine aparţin tipului dolicocefal, o tendinţă de îngustare mezocefalică se manifestă clar la craniile din Islanda şi la cele ale femeilor norvegiene, imputabilă fără îndoială unui aport celtic. Vigoarea rasei este în mare parte datorată modului inteligent de hrănire, dar şi unei anumite igiene surprinzătoare pentru epocă. Mai ales în Anglia, vikingii uimesc prin îngrijirea corporală: ei fac baie în fiecare sâmbătă, iar în Scandinavia majoritatea locuinţelor de la oraş, ca şi de la ţară, dispuneau de o etuvă. Englezii au notat că îşi schimbau frecvent lenjeria. Încă din antichitate, sâmbăta a fost pentru scandinavi ziua dedicată spălării rufelor: în scandinava veche, zilei de sâmbătă i se spune *laugardagr*, cuvânt ce înseamnă tocmai zi de spălat. Nu ştim dacă gospodinele vremii cunoşteau săpunul, dar este sigur că, de vreme ce obiceiul s-a perpetuat în Islanda, se folosea amoniacul conţinut în purinul vacilor pentru spălarea hainelor. În etuve, oamenii se frecau cu frunze de mesteacăn, care sunt saponacee. O anume cochetărie nu era nici ea străină vikingilor; barba lor ascuţită şi tăiată sever era întotdeauna curată, şi numeroşii piepteni din lemn sau corn, adesea artistic ornamentaţi, găsiţi printre vestigiile lor, demonstrează că era vorba despre un obiect utilizat în mod curent. În morminte au fost chiar descoperite adevărate truse de toaletă portabile.

Distracţiile se aflau la mare cinste la vikingi. Înzestraţi în mod nativ cu o mare sociabilitate (ospitalitatea era o

datorie sacră faţă de străini, aşa cum loialitatea şi devotamentul deplin erau faţă de prieteni), vikingilor le plăcea să se adune la venirea serii în *langhallr* pentru a discuta la nesfârşit: unul declama strofe extrase din *Edda*, altul povestea aventurile vreunui erou sau ale unei rude. Întreceri oratorice prelungeau adesea banchetele şi fiecare îşi etala cunoştinţele de mitologie. Trăsătură specifică de caracter, simţul umorului, adesea picaresc, uneori macabru, era întotdeauna prezent şi nici măcar capetele încoronate nu scăpau sarcasmelor ce explodau cu voioşie. Jocurile de zaruri erau foarte apreciate, dar încă şi mai populare (şi revelatoare pentru gustul pentru reflecţie al acestor oameni) erau jocurile de şah sau de dame.

Pionii cu figuri umoristice, precum acela găsit în insulele Hebride, reprezentând un *berserkr* în timp ce muşcă un scut, şi jocuri de dame adesea admirabil lucrate nu lasă nici un dubiu cu privire la pasiunea vikingilor faţă de acest gen de petrecere a timpului liber. Unul dintre cele mai frumoase exemplare, prelucrat în merişor şi ornamentat cu două capete ovale în chip de mânere, a fost descoperit în 1933 în comitatul Westmeath din Irlanda.

Sportul ocupa un loc privilegiat în viaţa scandinavilor. Bărbatul ideal pe care ni-l propune *saga,* sub trăsăturile complexe ale lui Niál, Egil sau Grettir, excelează atât în domeniul cunoştinţelor şi al poeziei, cât şi în cel al exerciţiilor corporale. Alergarea, înotul, schiatul, luptele constituiau *ithróttir*-ele cel mai intens practicate. Aici prevalau încă virtuţile de emulaţie şi de loialitate. În fiecare primăvară, reunirea *thing*-ului era prilejul unor competiţii suscitând un interes pasionat. În Islanda, câmpia Thingvellir era teatrul faptelor sportive, care, împreună cu complementul lor inseparabil al manifestărilor poetice, nu fac decât să trimită cu gândul la jocurile din antica Olimpia. Căci, întocmai ca la grecii antici, cultul faţă de trup şi cultul faţă de spirit se fecundau reciproc într-o unitate organică spontan generatoare de valori intelectuale, estetice şi spirituale.

Capitolul V

LITERATURA ŞI ARTELE

Literatura, deşi cel mai adesea nu s-a conservat în formă scrisă, a fost întotdeauna intim legată de viaţa popoarelor scandinave. Gestaţia anonimă a marilor opere poetice, mitologice sau epice de amploarea *Edda* nu se explică decât prin participarea activă a unor largi pături ale societăţii; în fiecare colectivitate izolată în luminişul din pădure, în vale sau în fiord, au existat oameni care au transmis cu o fidelitate uimitoare sute de strofe către generaţiile viitoare şi care uneori şi-au adăugat propria contribuţie la patrimoniul comun. Pe colina *thing*-ului li se oferea ocazia de a-şi face cunoscute talentele care, încet–încet, depăşeau frontierele regiunii natale. Mai târziu, cei mai înzestraţi şi-au făcut din literatură o profesie, mergând din palat în palat pentru a-şi oferi serviciile oamenilor bogaţi şi prinţilor: condiţia de *scalde* se născuse. Ieşind din anonimatul primitiv, *scalde* a devenit în scurt timp personajul cel mai respectat al societăţii vikinge, după prinţ.

Printr-un examen sever, în care însuşi principele punea la încercare memoria şi facultăţile creatoare ale candidatului, un *scalde* era admis în *hird*; el se aşeza de drept în faţa prinţului şi devenea de fapt prietenul şi biograful lui. Prestigiul acestor *scalde* era imens; unii primeau de la prinţi cadouri generoase, precum cel căruia i s-a oferit o corabie încărcată cu mătăsuri, arme şi vin, iar în *saga*, în multe cazuri, era ales ca erou unul dintre cei mai celebri *scalde* din veacul al X-lea. *Scalde* îşi

păstra întreaga libertate de spirit şi mai multe povestiri ni-l arată spunându-şi părerea pe şleau prinţului şi reluându-şi viaţa aventuroasă. Doar mai târziu acest *scalde,* chemat în mod tradiţional să scrie *drápa* prinţului, devine curteanul acestuia, chiar lăudătorul lui.

În 1643, episcopul islandez de Skálholt descoperea un manuscris pe care l-a prezentat regelui Danemarcei, Frederic al III-lea: *Codex Regius*, copiat în secolul al XIV-lea, a fost în curând completat cu alte manuscrise, dintre care *Codex Upsaliensis* pare să fie cel mai vechi. Ele ne restituie *Arta poetică*, scrisă către anul 1220 de Snorri Sturluson, în care două dintre părţi, *Gylfaginning* şi *Skáldskaparmál*, vorbesc despre cosmogonia şi mitologia păgânismului în funcţie de exigenţele artei scaldice, citând în treacăt numeroase strofe din *Voluspá* şi din *Hávamál*; în schimb, în ele se găsesc numeroase poeme, împărţite în mod tradiţional în poeme ale zeilor şi poeme ale eroilor. Ansamblul acestor texte a primit numele de Edda, după primul titlu din Codex Upsaliensis: „Bók thessi heitir Edda." Aceste poeme, concepute într-o epocă preliterară, trebuie să fi fost recitate în Norvegia, transmise de la o generaţie la alta, până când colonii anilor 870 le aduc cu ei spre insula de gheaţă şi de foc, în aşteptarea epocii copiştilor Evului Mediu, care le-au salvat de la uitare aşternându-le în scris. Restul Scandinaviei a participat foarte probabil la elaborarea acestei opere de proporţii monumentale: astfel, în *Gesta Danorum* a lui Saxo Grammaticus apare traducerea latină a unor poeme pe care le putem considera proto-eddice. *Bjarkemál*, măreaţa poemă daneză pe care Olaf o cântă alături de oamenii săi pe câmpul de luptă, la Stiklestad, nu diferă prin nimic, nici în privinţa formei, nici a conţinutului, de anumite strofe eddice.

Structura metrică din *Edda* este de o rigoare cu atât mai remarcabilă, cu cât materia îi este mai dezordonată în bogăţia sa imensă.

Constituită în strofe de cinci sau de opt versuri — acestea fiind cele mai vechi —, poezia eddică se bazează în mod esenţial pe principiul specific germanic al aliteraţiilor: două sau trei iniţiale revin în locuri determinate de la un vers la altul, formând astfel o înlănţuire fonetică pe care dicţiunea recitatorului venea să se sprijine. În poemele cele mai recente apar grile de accente secundare obligatorii şi rime interioare care anunţă virtuozitatea poeziei scaldice.

Poemele eroice, cele mai vechi, sunt alimentate de fondul comun tuturor popoarelor germanice; transpunere epică a unor fapte istorice foarte vechi, aceste poeme sunt afabulaţia de legende ce coboară până la epoca marilor migraţii. Poemele zeilor au pentru noi meritul de a fi sensibil contemporane cu timpurile vikingilor. Din ele nu lipseşte o anumită nostalgie, explicată prin progresele accentuate făcute de prozelitismul creştin; este vorba chiar despre un zeu alb care ar putea fi foarte bine Hristos, iar anumite elemente ale cultului lui Baldr au fost identificate drept urmele influenţei endemic exercitate de un creştinism din ce în ce mai militant. În ele se găseşte desfăşurată într-o panoramă de forţă, întreaga cosmogonie a religiei păgâne, sunt date lecţii de înţelepciune, iar aventurile terestre ale zeilor sunt relatate cu o truculenţă ireverenţioasă.

Începuturile poeziei scaldice se înscriu incontestabil în cadrul tumultuos al epocii. Fragmente din poezia primilor *scalde* s-au păstrat printr-un miracol până la noi graţie lui Snorri sau acelor *saga* consacrate într-o manieră mai mult sau mai puţin romanţată biografiei celor mai faimoşi dintre

ei, în corpul prozei figurând, sub formă de citate, strofe întregi. Principiile metrice ale poeziei eddice se menţin, dar sunt mai elaborate, în sensul unei complicări ameţitoare.

Kenning sau metafora, cel mai adesea mitologică, devine treptat ocazia pentru *scalde* să-şi etaleze erudiţia şi talentul pentru combinaţiile cele mai ezoterice, ajungându-se în cele din urmă la o obscuritate totală a expresiei; va fi venit apoi vremea prozei şi a *saga,* o dată cu uitarea păgânismului, care a fost sufletul vikingilor. Genul cel mai căutat de *scalde*, impus câteodată de prinţii lor protectori, care, precum Knut cel Mare, aveau pretenţia de a fi şi poeţi, este *drápa*, mare poem epic dedicat gloriei unui suveran. Legendar a rămas *hofudlausn*, opera prin care un *scalde* căzut în puterea duşmanilor putea să-şi salveze viaţa, aşa cum a procedat Egil la York. Genul satiric era practicat cu plăcere, mai ales atunci când un *scalde* voia să se răzbune pentru un afront sau un gest de nerecunoştinţă. La marginea istoriei şi a societăţii se situa *mansöngr*, poemul de dragoste: cel scris de Kormákr pentru ochii frumoşi ai lui Steingerdr se recomandă cititorului modern printr-o violenţă vizionară cu nimic mai prejos decât expresionismul contemporan. Disperarea poate şi ea să-l inspire pe *scalde* cu accente sfâşietoare: cel mai celebru este exemplul *Sonatorrek* scris de Egil după moartea fiului său favorit, în care îl vedem pe bătrânul viking invincibil cedând sub apăsarea unei dureri pe cât de demne, pe atât de impresionante.

Inscripţiile runice cuprind singurele exemple de poezie nordică atestate în scris. În marea majoritate a cazurilor, textele sunt gravate pe blocuri neregulate monumentale ridicate în locuri cu semnificaţie specială: *brautu noesta* (lângă drum), aşa cum este scris în mod expres pe o piatră din Södermanland, sau de o parte şi de alta a unui vad, precum la Ulunda, în Uppland. Caracterele utilizate

aparţin *futhark*-ului de 16 semne, reducţie comodă a vechiului *futhark* de 24 de semne, derivat după toate aparenţele din alfabetul nord-etrusc la începutul erei noastre. Mult mai uşor de gravat în granit, *futhark*-ul viking s-a răspândit într-o înflorire lapidară extraordinară: numai în provincia Uppland au fost numărate aproape 1300 de inscripţii. Iar autorii se numesc cu o legitimă mândrie, precum acei doi fraţi de pe piatra de la Fryby, care se consideră pur şi simplu „maennr rynasta á Midgardi" (oamenii cu cele mai multe rune din lume).

Multă vreme runologii, fascinaţi de valoarea magică pe care o poseda *futhark* la origine şi solicitaţi de dificultăţile criptice, au ignorat aspectul literar al problemei, până când şi-au dat seama că un mare număr de inscripţii erau de fapt adevărate strofe sau fragmente de strofe satisfăcând aceleaşi exigenţe metrice ca şi cele din *Edda* şi făcând apel la metafore identice celor folosite în operă de *scalde*.

Strofele gravate pe pietrele de la Rök, Karlevi, Tyuvstigen, Fryby şi multe altele sunt compuse în *fornyrdislag*, metrul din majoritatea poemelor eddice. Sub capacul casetei de bronz găsite la Sigtuna figurează două versuri în dróttkvœtt, metrul cel mai îndrăgit de *scalde*. În aceste texte, celebrând cel mai adesea amintirea vreunui războinic valoros căzut departe, *kenning* este folosit în mod constant: lupul este desemnat ca *flagds goti* (mesagerul vrăjitoarei), prinţul luptător drept *dólga thrúdar draugr* (lucrătorul zeiţei bătăliilor), iar a muri se spune „a hrăni vulturul" Cea mai remarcabilă dintre toate, piatra de la Rök, în care o parte din text nu a putut să fie descifrată din cauza runelor sale „codificate", face aluzie la epopei şi la legende astăzi dispărute: graţie ei, intuim bogăţia, mult timp necunoscută, a universului literar al vikingilor.

Fie că se află în faţa pietrei runice de la Jelling, lângă prova corăbiei de la Oseberg, în faţa vitrinelor încărcate

cu bijuterii din muzeele scandinave sau a expoziţiilor de la British Museum sau Grand Palais, vizitatorul este mereu uimit de admiraţie în faţa unui simţ estetic excepţional de dezvoltat. Pretutindeni, chiar şi în obiectele cele mai banale (precum o găleată, un pieptene, un ham), nevoia de ornament, căutarea frumosului şi instinctul stilului sunt evidente. Civilizaţia vikingilor, fundamental cosmopolită, bazată pe o societate deschisă, fără prejudecăţi, în permanentă evoluţie, a luat, fără îndoială, lucrurile bune de unde le-a găsit. Istoricii artei au subliniat în repetate rânduri împrumuturile făcute de arta vikingă de la alte populaţii.

Motivele palmate şi poate anumite capete de leu provin din Orient. Mai puţin sigură, dar probabilă, este influenţa pe care arta ottoniană a putut-o exercita prin intermediul lutlandei meridionale în vremea dominaţiei germane. La vest, situaţia este destul de neclară, pentru că scandinavii stabiliţi definitiv în Irlanda şi în Anglia au produs opere de artă, elaborând stiluri şi creând şcoli: jocul de şah de la Ballinderry, comoara de la Skail, în Orcade, piatra de la Saint-Paul şi Psaltirea de la biblioteca din Cambridge sunt tot atâtea ilustrări ale acestei fecunde întrepătrunderi; insula Man, regatul York, chiar Londra au fost sediul unor veritabile şcoli şi nu putem omite că unul dintre cei mai mari artişti scandinavi ai epocii, Gaut, a lucrat toată viaţa în insulele britanice. Arta carolingiană a avut partea sa de contribuţie, după cum reiese din felul în care artiştii din Vestfold şi mai târziu din Danemarca au tratat anumite motive animaliere şi desenul frunzelor de acantă.

Arta vikingă nu scapă unei condiţionări economice: ca pretutindeni în altă parte, depinde în mod direct de bogăţie. Ea îşi are începuturile în Vestfold, în vremea reginei Asa, apoi urmează Gotland, îmbogăţit prin comerţ,

însă în Danemarca trebuie să aştepte dinastia fondată de Gorm pentru a vedea artişti adunându-se la curtea lui Harald „Dinte Albastru", a lui Sven „Barbă Despicată" sau a lui Knut cel Mare. Încetul cu încetul ies din anonimat artişti prestigioşi, ale căror nume gravate în piatră au trecut în posteritate: este cazul lui Gaut, Asmund Kareson, Fot, Olev, Balle, Livsten, Tidkume, Öpir şi al atâtor altora. Alături de acestă cale regală există în umbră aceea infinit mai modestă artă regională naivă, deseori arhaică, dar surprinzător de viguroasă, care face să pătrundă frumuseţea în interiorul fermelor, ornamentează cu prospeţime şi stângăcie obiectele vieţii cotidiene, mobilierul, găleţile de lapte, cutiile de lână etc. Mai târziu, atunci când creştinismul triumfător va fi secat inspiraţia creatoare a marilor artişti vikingi, aceşti artizani obscuri îşi vor asuma moştenirea lor ultimă decorând primele biserici creştine la Urnes, Aal, Hylestad, în ţinuturi îndepărtate unde călătorul occidental este uimit de atâta rafinament estetic.

Putem spune că arta vikingă şi-a găsit aplicarea peste tot: nici un obiect nu este prea neînsemnat pentru a fi înfrumuseţat (pivoţii de corabie erau sculptaţi), nici un material nu era lăsat neornat ! Despre arta ţesutului şi a broderiei, rezervate prin tradiţie mâinilor femeii, nu ne putem facem decât o reprezentare destul de sumară, graţie celor câteva fragmente găsite în corabia de la Oseberg. Tapiseriile de la Baldishol şi Hölunda datează din secolul al XII-lea, dar constituie o prelungire fidelă a tehnicii şi stilului proprii epocii vikinge: ele demonstrează un simţ foarte sigur în organizarea suprafeţelor, rezervate în centru subiectelor figurative şi mărginite de o bogăţie de motive geometrice; tonurile sunt îndrăzneţe şi, cu toate aceastea, subtil echilibrate. Lucrul în piatră, runic sau exclusiv figurativ, ne este mult mai bine cunoscut. Tipic

masculin, el are la bază o lungă tradiţie, după cum arată uimitorul cavaler de pe piatra de la Möjbro, datând din secolul al VI-lea, dar cunoaşte o înflorire fără egal în timpurile vikingilor. Cea mai simplă inscripţie runică este repartizată pe suprafaţa pietrei cu un foarte sigur simţ al ritmului. Adesea ea vine să se insereze într-o bandă îngustă ale cărei ornamente înlănţuite ştiu să utilizeze cel mai bine forma blocului granitic sau de gresie; banda se prelungeşte printr-un arc în lansetă care descrie forma unui şarpe ce îşi înghite coada şi se încolăceşte fără un capăt aparent: pietrele de la Ed, astăzi aflate la Oxford, şi de la Soletuna se numără pe bună dreptate printre capodoperele genului. Pietrele figurative ilustrează de minune diversitatea stilurilor. Monumentul lui Lärbro de la Gotland relatează în şase altoreliefuri suprapuse orizontal faptele de vitejie ale lui Hild, erou la care *Ragnarsdrápa* islandeză nu face decât o vagă aluzie: scenele de lupte navale sunt redate cu o voinţă de stilizare deliberată şi dinamismul detaliilor nu este egalat decât de echilibrul ansamblului, puternic susţinut de motivele geometrice. Pe piatra de la Jelling acestea din urmă predomină, în înlănţuiri nesfârşite şi din cadrul lor supraîncărcat se detaşează figura centrală, severă şi hieratică, a unui Crist aureolat. Lärbro şi Jelling sunt două opere la fel de diferite pe cât pot fi realismul şi simbolismul, două borne care materializează excepţionala anvergură a artei vikinge.

Fierul, veche resursă minerală nordică, arama, aurul şi argintul, metale preţioase şi străine, au furnizat şi ele artiştilor timpului materia unor autentice capodopere. Mânerul, garda şi capătul mânerului sabiei au stârnit admiraţia oamenilor epocii. Mai paşnice, elementele metalice din vestimentaţia celor două sexe au făcut şi ele obiectul unei atenţii rafinate. Cataramele de centură, iniţial

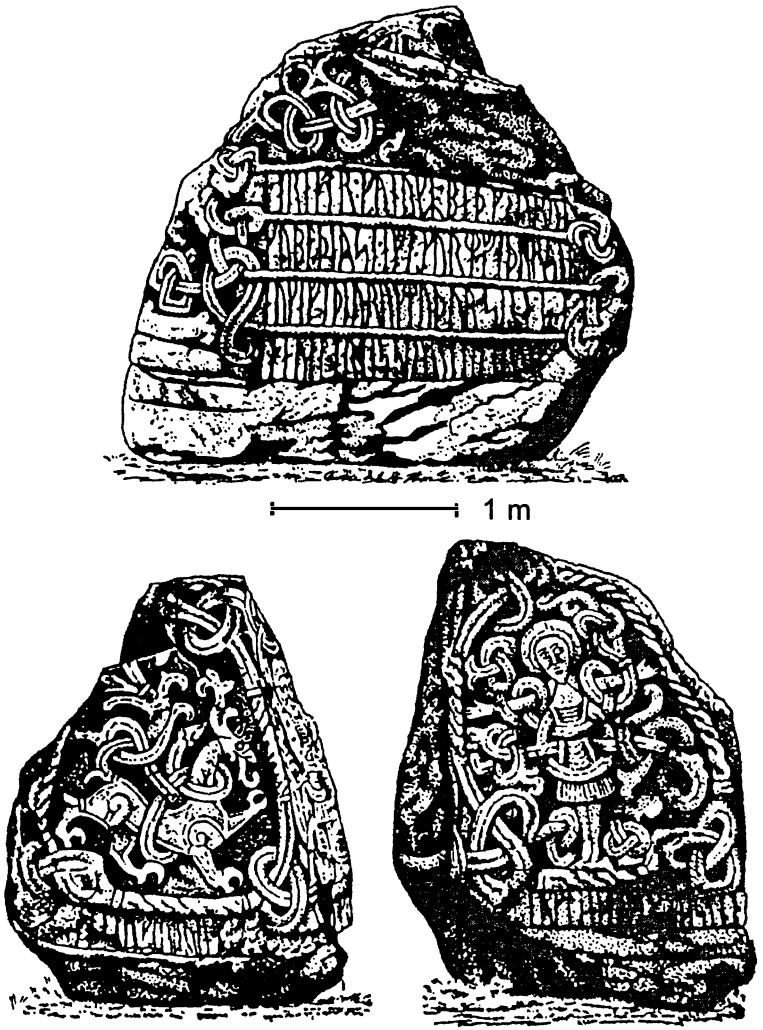

Fig. 3. — Marea piatră runică de la Jelling (după M. Petersen şi Brøndum-Nielsen)

importate din Orient, broşele în filigran de argint, precum cele de la Eketorp, în argint masiv, asemenea celor de la Lindholm, în aur, precum cele de la Hornelund, fibulele, brăţările şi colierele feminine se găsesc din abundenţă în muzeele scandinave: uneori prea bogat ornamentate, adesea remarcabile prin puritatea liniilor, aceste bijuterii, atent curăţate, şi-au regăsit strălucirea şi suportă comparaţia cu produsele celor mai celebri bijutieri ai vremurilor noastre. Ustensile cu funcţii banale au devenit, datorită luxului, fastuoase obiecte de artă: hamurile de la Oseberg, girueta găsită la Söderla şi care provine probabil de la o construcţie a flotei lui Knut cel Mare, sunt tot atâtea exemple convingătoare. În zorii creştinătăţii apar cruci, racle şi relicvarii, influenţate adesea de şcoala engleză, dar în care rămâne prezentă amprenta artei vikinge.

Materie primă scandinavă prin excelenţă, lemnul, de stejar, de pin sau de mesteacăn, a fost prelucrat de artiştii nordici cu un meşteşug inegalabil. Aceştia au creat în lemn cele mai remarcabile capodopere ale lor. Virtuozitatea lor părea să nu cunoască limite; în lemn au rivalizat în fineţe cu filigranul, în lemn au egalat exuberanţa miniaturilor! De la săniile de la Oseberg până la montanţii bisericii de la Urnes, arta lemnului la vikingi propune admiraţiei noastre o succesiune ameţitoare de minuni tehnice şi estetice. Între fineţea arahneană a arcelor de la Urnes, ce duc cu gândul la caracterele subţiri ale evangheliarului irlandez de la Lichfield, şi capetele umane sau animaliere ale artiştilor din Vestfold se situează aproape trei secole de creaţie neîntreruptă şi permanent reînnoită.

Bogăţia artei vikinge este atât de mare încât specialiştii au putut distinge şcoli net diferenţiate. În pragul epocii vikinge, corabia de la Oseberg şi remarcabilul său conţinut

Fig. 4 — Cap de animal sculptat în lemn, datorat „Academicianului" de la Oseberg (după H. Arbman).

ne familiarizează cu şcoala din Vestfold, care, îndepărtându-se de influenţele engleze şi carolingiene, evoluează de la clasicismul inteligent plastic al „Academicianului" la barocul animalier al „monştrilor aggripari" Şcoala din Gotland îi urmează în timp, aducând cortegiul său de animale stilizate cu o îndrăzneală liniştită şi puternic sugestivă. Secolul al X-lea se deschide cu şcoala de la Gokstad, ilustrată prin capetele de cai cu urechi ascuţite ale corabiei

de la Gokstad sau animalele de la Tune sau Borre, la care libertatea stilizării este însoţită de o severă disciplină geometrică. Şcoala de la Jelling îşi trage numele de la marea piatră menţionată deja, ce constituie cea mai frumoasă realizare a ei. Sfârşitul de secol este marcat de înflorirea şcolilor de la Söllested şi Mammen, unde se afirmă gustul pentru înlănţuirile tentaculare. Arta din veacul al XI-lea este aşezată sub semnul a ceea ce Arbman numeşte „un eclectism bazat pe schimburi ce merg de la Kiev până în Anglia" Pe lângă şcolile din Anglia, cea de la Ringerike este destul de reprezentativă pentru această perioadă de strălucire; stilizarea conduce, ca în cazul piatrei de la Hole, la înlănţuiri de trunchiuri şi de trupuri alungite în exces, însă dorinţa de a povesti salvează drepturile figurativului, precum la Alstad, unde o gravură îl reprezintă pe Sigurd ucigând dragonul Fafnir.

În curând, marea artă vikingă va dispărea din prim-planul scenei, pentru a se stinge treptat în ţinuturile rurale îndepărtate, unde creştinismul a pătruns mult mai târziu. Pentru că este evident faptul că această artă, ca şi literatura, îşi extrage esenţa substanţei şi inspiraţiei din gândirea păgână, ale cărei cosmogonie şi mitologie vor deveni, încetul cu încetul, literă moartă.

Capitolul VI

CREDINŢELE ŞI CUTUMELE RELIGIOASE

Ceea ce este adevărat despre creaţia literară şi artistică a vikingilor este valabil şi pentru viaţa lor spirituală: diversă, contradictorie, mobilă, ea evoluează de la coeziunea originară, moştenire a fondului germanic, către o complexitate, o fragmentare dictate de dinamicul individualism nordic, astfel încât în momentul confruntării nu va opune decât o rezistenţă destul de slabă la prozelitismul Bisericilor bizantină şi romană.

La est, a fost nevoie de puţine generaţii înainte ca şefii coloniştilor vikingi să îmbrăţişeze credinţa ortodoxă, iar aceasta, urmând drumul Novgorodului, a sfârşit prin a ajunge la Birka sau chiar la Hedeby, unde a intrat pentru un timp în competiţie deschisă cu creştinismul catolic roman. Acesta din urmă, după acţiunile misionare timpurii şi sporadice ale călugărilor englezi sau irlandezi, a luat avânt spre Nord prin Ansgar. Pe urmele armatelor lui Carol cel Mare, Ansgar primeşte funcţia episcopală a bisericii din Hamburg şi devine în Saxa primul conducător de şcoală şi educator al poporului la mănăstirea din Neu Korvey, plasată sub autoritatea mănăstirii Corbie şi destinată să formeze predicatorii dreptei credinţe pe pământ păgân. Către anul 850, el reuşeşte să obţină încrederea regelui danez Haarek, dar locuitorii din Birka se vor dovedi mult mai reticenţi. La sfârşitul secolului al XI-lea, atunci când Danemarca, Norvegia şi teritoriile sale dependente puteau fi considerate definitiv trecute la creştinism, Adam de Bremen descrie o Suedie încă profund ataşată păgânismului. Este însă în afara oricărei bănuieli faptul că, dacă a avut într-adevăr loc creştinarea, aceasta i-a privit în

primul rând pe regi şi pe apropiaţii lor. Mult timp, în regiunile rurale vor subzista reflexele fundamentale ale păgânismului, după cum o demonstrează supravieţuirea runelor magice, încă atestate în secolul al XVIII-lea, în Dalecarlia.

Introducerea creştinismului a fost, fără îndoială, o operaţiune politică: conducătorii anumitor populaţii scandinave s-au revendicat de la noua credinţă pentru a-şi elimina mai uşor rivalii şi pentru a realiza mai uşor în avantajul lor o centralizare dificil de consolidat. În alte părţi, convertirea a fost determinată de motive economice: pieţele externe se aflau aproape fără excepţie sub autoritatea unor ţări catolice şi era important să nu fii izolat. Astfel, *Althing*-ul islandez a recunoscut prin vot religia catolică drept religie oficială a insulei, în anul 999. Aceleaşi argumente au sfârşit prin a avea câştig de cauză în conştiinţele individuale: tutela zeilor Thór sau Odin părea mai puţin sigură decât cea a lui „Hristos alb"; bogăţia mănăstirilor, bisericilor şi marilor oraşe ale creştinătăţii îi impresiona de asemenea pe vikingi, care, întorşi acasă, nu scăpau ocazia de a le face o descriere cu efecte de contagiune.

Din toate acestea rezultă că vikingii, în majoritatea lor, îşi pierduseră religiozitatea înclinată uşor spre misticism a strămoşilor lor. Sunt, acum, într-adevăr departe de măreaţa transcendenţă din *Ragnarök*, acest strălucitor Amurg al Zeilor în care totul va fi pus sub semnul întrebării pentru a se ajunge la un mister ineluctibil, cu un complex de superstiţii şi obiceiuri rituale ce devine tot mai greu de conciliat cu spiritul vikingilor, întreprinzător, dornic de acţiune şi de eficienţă, deschis fără prejudecăţi la lumea exterioară. Politeismul tolerant al vechilor scandinavi lăsa fiecăruia libertatea de a alegea zeul care i se potrivea, fragmentând astfel viaţa religioasă într-o multitudine de

secte private, al căror preot era de fapt şeful familiei. Semnificative pentru această evoluţie sunt progresele înregistrate de cultul lui Odin, zeu al războiului şi al politicii, ale cărui calităţi esenţiale sunt inteligenţa şi intuiţia poetică sau magică; putem fi chiar tentaţi să vorbim despre gândire raţionalistă în anumite cazuri sau cel puţin despre ateism: lui Olaf cel Sfânt, care îi poruncea vikingului Gaukator să se convertească, acesta i-a răspuns că „dacă trebuia să se sacrifice unui zeu, nu era mai rău să-l aleagă pe Hristos alb decât pe un altul". Acele *saga* redactate de autori creştini ai Evului Mediu islandez, mult mai puţin explicite în această privinţă, pun în scenă personaje, deseori importante, precum Glum, Arnljot Gelline sau Avrafaste, care în secolele al X-lea şi al XI-lea „nu credeau decât în ei înşişi", iar în *Landnámabók* sunt amintiţi doi ţărani, Hallr şi Helgi, care, la sfârşitul secolului al IX-lea, refuzau să fie sacrificaţi, „necrezând decât în propria lor putere" Astfel, ateismul unora şi indiferenţa majorităţii contribuie la golirea religiei păgâne de substanţa sa spirituală în cursul epocii vikinge; din ea nu vor mai rămâne în curând decât rituri sezoniere, mai mult sau mai puţin impregnate de magie şi vechi obiceiuri funerare.

Religia vikingilor rezultă dintr-o sedimentare milenară a credinţelor degradate treptat, pentru a nu lăsa în urmă decât un element rezidual, ce sfârşeşte prin a fi asimilat în stadiul următor al evoluţiei. În acest fel divinităţile se suprapun, cele mai recente moştenind atributele şi funcţiile acelora mai vechi. Din societatea epocii bronzului va supravieţui, până la creştinare şi chiar mai departe, dublul cult al fecundităţii şi al tunetului. Crescători şi cultivatori vor aduce sacrificii până în Evul Mediu unor divinităţi de sexe complementare precum Ull, Njord, Ty, Skade, Freyr şi Freyja.

Aceşti zei şi zeiţe se vor succeda neîntrerupt şi o surprinzătoare continuitate reală face legătura între riturile agricole ale preistoriei şi cele din epoca vikingă: cultul fecundităţii, celebrat în intimitatea familială în nopţile de iarnă şi al cărui obiect de cult era membrul înfăţişat naturalist al unui armăsar, îi atestă supravieţuirea incontestabilă. Freyr va scăpa acestei exilări domestice, iar idolul său din lemn va trona la loc sigur în templul din Uppsala descris de Adam. În fiecare primăvară, soţia sa — un fel de vestală ataşată cultului său — îl plimba pe câmpuri într-un car pentru a le fecunda; o *saga* a păstrat chiar amintirea unui impostor numit Gunnarr Helmingr, care, dându-se drept o încarnare a zeului, a petrecut ani foarte plăcuţi în Uppland.

De origine mai recentă (cronologia numelor teofore atestă acest lucru), lui Thór şi lui Odin li se dedică un cult colectiv, chiar oficial. Zeul puterii, deţinător al ciocanului tunetului, Thór apără lumea oamenilor împotriva uriaşilor, trolilor, frigului, focului şi a altor monştri, precum lupul Fenris, care ne ameninţă permanent existenţa. El reprezintă echilibrul precar între puterile minerale ale nopţii şi viaţa organică. Ursuz şi binefăcător, este zeul protector al ţăranilor şi oamenilor de rând. Aristocratic, misterios, neliniştitor, crud şi cinic, Odin aparţine clasei conducătoare. Graţie celor doi corbi ai săi, care scrutează lumea şi timpul, el ştie tot. A sacrificat un ochi pentru a pătrunde secretul runelor şi a se iniţia în magie. Poate să-şi schimbe după dorinţă aspectul şi nu ratează nici o ocazie să folosească această putere de temut pentru a-i înşela pe ceilalţi zei, fiii săi. Cea mai mare ciudăţenie legată de Odin, care îl tolerează lângă el pe Loki, deşi ştie că sfârşitul lumii va fi provocat de acest perfid aliat al uriaşilor, se leagă de practica de *ódr*, extaz obţinut prin spânzurare, care îl apropie de şamanii siberieni. Într-o stare ulterioară, el poate auzi atunci vocile destinului şuşotind în crengile lui Yggdrasil, arborele lumii.

Zeii vechilor generaţii se mulţumeau cu sacrificii celebrate în bătaia vântului pe *hörgar*, incinte sacre într-o parte a câmpului, la marginea unei păduri sau pe creata unei coline. Odin, Thór şi Freyr pretindeau în schimb ceremoniile costisitoare ale unui cult monumental. Fie că fusese ridicat în *tún*, parvis al unui palat, ori în interiorul unui *lund*, tufiş sacru, *hof*-ul sau templul avea dimensiuni impunătoare.

Eyrbyggja Saga şi povestea lui Adam ne permit să îi schiţăm contururile cu oarecare precizie. Construite probabil în lemn tăiat vertical, ca şi primele biserici din secolul al XII-lea, zidurile lor erau acoperite cu plăci de aur, adăpostind în interior *trégudar*, idoli din lemn acoperiţi cu *hlaut*, sângele animalelor sacrificate; în locul cel mai îndepărtat al sanctuarului era aşezat, pe o masă *baugr,* inelul de aur pe care se presta jurământ. La exterior, un lanţ din aur marca limita pe care muritorii de rând nu trebuiau să o încalce.

Ceremoniile, care aveau loc la dată fixă (solstiţii, echinocţii, conjuncţii astrale etc.), presupuneau cortegii, sacrificii şi festinuri. *Sejdr* sau extazul colectiv era obţinut prin incantaţii ritmate şi învăluitoare şi prin ingerarea de băuturi stupefiante. În onoarea lui Freyr puteau avea loc copulaţii rituale, în cinstea lui Odin erau spânzurate animale şi bijuterii în arborii de *lund.* Sacrificiile umane nu pot fi negate, însă par a fi fost rare; ele marchează supravieţuirea unui obicei cu mult anterior epocii vikingilor, ce pretindea ca regele să se sacrifice pentru a îndepărta recoltele proaste. Regilor li s-a părut de aceea mai convenabil să fie înlocuiţi în astfel de ocazii de un prizonier, iar practica a căzut treptat în uitare. Sacrificiul animalelor sau *blót* prezenta şi avantajul că furniza materia pentru agapele pantaguelice prin care se terminau în mod tradiţional ceremoniile. Cea

despre care Adam ne oferă o relatare îngrozită se desfăşura la fiecare nouă ani la Uppsala; fiecare om din regat trebuia să asiste şi să contribuie cu animale şi cu daruri; dispensa putea fi obţinută în schimbul unei sume de bani.

Acestui cult divers, familial sau oficial, dedicat cu frenezie unor divinităţi ce simbolizează fiecare în felul său valorile vieţii, i se alătură ineluctabilul complement al obiceiurilor funerare. Incontestabil, religia păgână îşi manifestă cel mai bine profunda sa originalitate în faţa morţii. Asemeni tuturor popoarelor germanice, vikingii credeau într-o viaţă supranaturală în *Valhöll*-ul divin sau în întunecimea anonimă din *Helheimr*. Războinicii căzuţi eroic pe câmpul de bătălie, aleşi de către Valkirii, erau admişi la rangul de *Einherjar*, din acel moment ei îşi petreceau zilele spintecându-se cu lovituri de sabie în acest vast manej celest care era Valhöll, aşteptând să poarte lupta supremă în care, pe câmpiile din Vigridsvellir, vor muri alături de zei sub asaltul forţelor nopţii, frigului şi focului.

Este însă cu totul îndoielnic faptul că toţi vikingii împărtăşeau această credinţă antică. Dispreţul lor faţă de moarte se explică mai mult printr-o resemnare filozofică, stoică în faţa iremediabilului, un *amor fati* bărbătesc şi tainic melancolic. Mary Williams a definit foarte bine măreţia vikingului păgân în faţa tragicului: „Atunci când venea sfârşitul, scandinavul îl întâmpina cu curaj. Nu îşi dorea nicidecum moartea. Dar nu se temea de ea. Pur şi simplu, o înfrunta cu aceeaşi îndrăzneală pe care o arătase deja în ocazii mai puţin însemnate."

Adesea, însuşi muribundul găsea forţa de caracter de a glumi pe seama morţii sale, asemeni lui Thormódr la Stiklestad. Nu toţi scandinavii epocii nu au murit ca nişte vikingi. Majoritatea au cunoscut chiar *strádaudr*, moartea

pe litieră, iar cimitirele urbane au păstrat până astăzi un mare număr de schelete culcate de la est spre vest, însoţite de obiecte familiare, presupuse a fi utile pe lumea cealaltă: negustorii îşi luau cu ei în mormânt balanţa, soldaţii sabia, gospodinele legătura de chei. Rudele lor păreau aşadar să accepte că defunctul avea să-şi continue în *Helheimr* vechile activităţi terestre. Pentru cel care fusese viking sau care jucase un rol însemnat în vremea sa, mormântul ce se impunea era corabia. Obiceiul coboară până în cele mai vechi timpuri: Egiptul antic ne oferă exemple de morminte conţinând ambarcaţiuni, iar în insula Gotland s-au descoperit aliniamente de pietre în formă de corabie ce datează din epoca bronzului. Shetelig ne spune că în Norvegia chiar şi oamenii de condiţie foarte modestă erau îngropaţi asemeni reginei din Oseberg: într-o corabie acoperită cu pietre şi cu pământ ce forma un tumul uşor conic. Este însă foarte evident că adesea rudele defunctului trebuie să fi ezitat să sacrifice o ambarcaţiune aflată în bună stare. De aceea, erau folosite corăbii deja uzate şi s-a recurs frecvent la un monument de pietre ce simboliza *skœid*, corabia vikingă prin excelenţă.

Ceremonia funebră era însoţită adesea de incinerarea totală sau parţială a cadavrului. S-au descoperit schelete la care numai cutia toracică prezintă urme de incinerare. Însă atunci când vikingul era îngropat la bordul corabiei sale, trupul îi era în cele mai multe cazuri dat flăcărilor. Pe puntea vasului era ridicat un soi de catafalc, pe care defunctul era aşezat cu mare pompă, în mijlocul celor mai preţioase posesiuni ale sale. Acestea puteau include animalele familiare, câini, cai sacrificaţi, şi chiar servitorii apropiaţi şi concubinele favorite. La Groningen şi la Pitres, în Normandia, au fost descoperite corăbii funerare în care trupurile nu fuseseră incinerate, spre deosebire de cel

găsit în corabia de pe insula Groix; aşadar, riturile puteau să difere faţă de imaginea religiei păgâne.

Pe cursul inferior al Volgăi, Ibn Fadlan a fost martorul unei ceremonii funerare despre care ne-a lăsat o relatare extraordinar de amănunţită. Aceasta a durat mai multe zile şi a culminat cu sacrificarea unei *frilla* care acceptase de bună voie să-şi urmeze stăpânul; detaliu aparte la aceşti *Rús* şi care l-a şocat pe observatorul arab, tânăra fată s-a dăruit fiecărui bărbat din trib înainte de a înfrunta cuţitul „îngerului morţii", o bătrână însărcinată cu această funcţie macabră; astfel a plecat spre lumea de dincolo trupul de femeie fecundat de viaţă.

Cea mai frumoasă descriere de *skœid á báli*, incendiere a unei corăbii funerare, o datorăm lui Snorri, care, în *Ynglingasaga*, a ştiut să redea în toată măreţia sa wagneriană moartea regelui Haki în seara bătăliei de la Fyrisvellir:

„Atunci a poruncit să-i fie adusă corabia, să fie încărcată cu oamenii morţi şi cu armele lor, să fie pusă pe apă, să-i fie îndreptată cârma spre mare, ridicată pânza şi ars un rug de lemn uscat pe punte. Vântul sufla dinspre pământ. Haki era în agonie sau murise deja atunci când a fost culcat pe rug. Nava urmărită cu privirea a dispărut apoi în zare şi asta a rămas multă vreme în amintire."

CONCLUZII

Ar fi naiv să vrei să-i reabilitezi pe vikingi: a trecut un secol de când istoricii, arheologii, filologii şi runologii scandinavi se dedică acestui scop. Chipul vikingilor ne apare astăzi într-o lumină suficient de nuanţată pentru a-i distinge cu obiectivitate umbrele. Vikingii au fost luptători de temut şi dintre ei mulţi soldaţi brutali trebuie să fi comis fapte îngrozitoare. Şiretenia nu le-a fost străină şi, dacă loialitatea era considerată drept una dintre calităţile esenţiale ale individului, par să fi acceptat foarte bine că stratageme mai degrabă subtile decât onorabile servesc intereselor popoarelor lor. Negustori, nu au făcut întotdeauna o diferenţă foarte scrupuloasă între jaf şi comerţ; la est s-au dedat chiar fără scrupule la comerţul cu sclavi. Păgânismul, ca şi creştinismul lor, nu a fost mereu foarte pur şi au avut printre ei laşi, trădători şi desfrânaţi. Şi totuşi, din textele, din runele şi chiar din ruinele edificiilor lor se degajă o asemenea impresie de măreţie, forţă virilă, curaj în faţa pericolelor şi eroică seninătate în faţa morţii, încât eşti tentat să foloseşti superlative. Asemeni statuii lui Leif cel fericit, aflată pe prova corabiei sale, cu faţa spre America, ce domină astăzi piaţa din Reykjavik, vikingul se detaşează pe fundalul unei perioade tulburi şi puţin glorioase cu o vigoare îndrăzneaţă, aproape pură. Aruncându-se în necunoscut dincolo de orizontul mării, el face să avanseze cu un pas istoria oamenilor nordului şi a omenirii, în ansamblu. Istoria sa e tragică, fie şi numai pentru că lumea occidentală a găsit de cuviinţă să îl

copleşească cu o ură născută din teama care umileşte, înainte de a-l îngropa în uitarea copiştilor epocii. Să lăsăm să se aştearnă asupra lui un mileniu, reînnoindu-i această urare tandru–ironică din inscripţia runică:

Niaut kubls ual ! (Să te bucuri de mormânt !)

BIBLIOGRAFIE

Pe lângă nenumăratele lucrări publicate în limbile scandinave, menţionăm:

În limba franceză:

Bertil ALMGREN, *Les Vikings*, Hatier.

L'art scandinave, vol. I, „La Nuit des Temps", ed. Zodiaque.

M. de BOUARD, *Guillaume le Conquérant*, col. „Que sais-je ?", nr. 799, Presses Universitaires de France.

Albert D'HAENENS, *Les invasions normandes, une catastrophe?*, Flammarion.

Georges DUMEZIL, *Les dieux des Germans*, col. „Mythes et Religions", Presses Universitaires de France.

M. GRAVIER, *La Saga d'Eric le Rouge*, col. bilingvă, Aubier.

P. JEANNIN. *Histoire des pays scandinaves,* col. „Que sais-je ?", nr. 704, Presses Universitaires de France.

Björn LANDSTÖRM, *Bateaux,* Editions du Compas.

Lucien MUSSET, *Les Peuples scandinaves au Moyen Age,* Presses Universitaires de France.

E. OXENSTIERNA, *Les Vikings*, Payot.

În limba germană:

Uwe SCHNALL, *Navigation der Wikinger*, Publicaţie a Deutches Schiffartmuseum, Bremerhaven.

În limba engleză:

Holger ARBMAN, *The Vikings,* Thames and Hudson.

JohN. BRÖNSTED, *The Vikings,* A Pelican Book, A 459.

E.V. GORDON, *Introduction to Old Norse*, The Clarendon Press.

Gw. JONES, *A History of the Vikings,* New York, Oxford University Press.

P.H. SAWYER, *The Age of the Vikings,* Edward Arnold.

CUPRINS

Prefaţă 5

Introducere — CE ŞTIM DESPRE VIKINGI 7

PARTEA ÎNTÂI
ISTORIA VIKINGILOR 15

Capitolul I — ZORII EPOCII VIKINGILOR 15
Capitolul II — CALEA APUSEANĂ 24
I. Norvegienii 25
II. Danezii 35
Capitolul III — CALEA RĂSĂRITULUI 48

PARTEA A DOUA
CIVILIZAŢIA VIKINGILOR 57

Capitolul I — CORABIA 59
Capitolul II — ORGANIZAREA MILITARĂ 72
Capitolul III — VIAŢA ECONOMICĂ 82
Capitolul IV — SOCIETATEA
ŞI REALITATEA COTIDIANĂ 92
Capitolul V — LITERATURA ŞI ARTELE 105
Capitolul VI — CREDINŢELE
ŞI CUTUMELE RELIGIOASE 117

CONCLUZII 125

BIBLIOGRAFIE 127

Epopeea vikingă a exercitat o puternică atracţie nu numai pentru istorici, ci şi pentru creatori din cele mai diverse domenii de activitate. Literatura, filmul şi, mai recent, sportul şi jocurile pe calculator s-au inspirat adesea din subiecte oferite de fascinanta lume a Nordului.

Care ar fi motivele acestei puternice atracţii exercitate de istoria vikingilor?

Excelenţi constructori de nave, navigatori, exploratori, piraţi şi negustori, dar şi meşteşugari şi poeţi de mare sensibilitate, vikingii au lărgit considerabil orizonturile epocii lor, putând fi consideraţi, în acelaşi timp, precursori ai lui Marco Polo şi ai lui Cristofor Columb.

Colecţie coordonată de ***ŞERBAN PAPACOSTEA,***
membru corespondent al Academiei Române

În curs de apariţie:

- *CHINA IMPERIALĂ de Denys Lombard*
- *CIVILIZAŢIILE AFRICANE de Anne Stamm*
- *ISTORIA ITALIEI de Paul Guichonnet*

ISBN: 973-653-392-1